

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Magisterská diplomová práce

**Karel Adámek (1840–1918) jako sociální myslitel:
Život a dílo říšského a zemského poslance a okresního
starosty s důrazem na jeho sociální myšlení**

Bc. Martina Pospíšilová

Vedoucí práce: prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

Olomouc 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 5. května 2016

.....

Poděkování

Na tomto místě bych v první řadě ráda poděkovala vedoucímu práce, panu prof. PhDr. PaedDr. Pavlu Markovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, ochotu a vstřícnost během konzultací a také PhDr. Michaelu Viktoříkovi Ph.D. za jeho přátelskou podporu i cenné rady. Poděkování taktéž patří všem pracovníkům Národního archivu v Praze, jakož i Státního okresního archivu v Chrudimi. Velký dík za ochotu a vstřícnost při dohledávání dostupných materiálů patří v neposlední řadě paní ředitelce Janě Vaškové z Městského muzea a galerie v Hlinsku a pracovníci Regionálního muzea v Chrudimi, Bc. Markétě Veselé. Předkládaná práce by nemohla vzniknout ani bez podpory a pomoci mých nejbližších, především pak rodičů a partnera. Za jejich velkou podporu a trpělivost jim tímto z celého srdce děkuji.

Práci bych ráda věnovala mé babičce Heleně, která letos v dubnu oslavila své devadesáté narozeniny.

Obsah

ÚVOD	7
1. HODNOCENÍ DOSTUPNÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	14
1. 1. LITERATURA.....	14
1. 1. 1. Odborná literatura pojednávající o Karlu Adámkovi.....	14
1. 1. 2. Literatura věnovaná sociální vývoji v českých zemích v „dlouhém“ 19. století.....	19
1. 1. 3. Literatura věnující se sociálnímu myšlení v českých zemích s důrazem na současníky Karla Adámka.....	23
1. 1. 4. Literatura pojednávající o sociálním státu.....	25
1. 1. 5. Odborná literatura přibližující širší dobový kontext	27
1. 2. ARCHIVNÍ A TIŠTĚNÉ PRAMENY A NASTÍNĚNÍ ÚSKALÍ PRÁCE S NIMI	30
1. 2. 1. Archivní prameny.....	30
1. 2. 2. Publikované prameny.....	38
1. 2. 3. Dobová publicistika a periodika.....	39
2. RODINA ADÁMKŮ Z HLINSKA	41
2. 1. KARLOVI PŘEDCI	41
2. 2. SOUROZENCI KARLA ADÁMKA	43
2. 3. MANŽELKA KARLA ADÁMKA	45
2. 4. POTOMCI (A PRAPOTOMCI) KARLA ADÁMKA.....	47
3. KAREL ADÁMEK (1840–1918).....	52
3. 1. OSOBNÍ ŽIVOT KARLA ADÁMKA	52
3. 2. PROFESNÍ ŽIVOT KARLA ADÁMKA	55
3. 2. 1. Karel Adámek regionálním politikem	58
3. 2. 2. Adámkovy zásluhy o rozvoj okresní samosprávy	65
3. 2. 3. Karel Adámek členem Národní strany svobodomyšlné	66
3. 2. 4. Karel Adámek poslancem	67
3. 2. 5. Karel Adámek publicistou	71
3. 3. POVAHOVÉ VLASTNOSTI A HLAVNÍ RYSY OSOBNOSTI KARLA ADÁMKA	72
3. 4. ÚSTŘEDNÍ MYŠLENKY ADÁMKOVY CELOŽIVOTNÍ POLITICKÉ ČINNOSTI	75
4. KAREL ADÁMEK JAKO SOCIÁLNÍ MYSLITEL.....	78
4. 1. DOBOVÝ A TEMATICKÝ KONTEXT	78
4. 1. 1. Kořeny sociálního myšlení	78
4. 1. 2. Vymezení pojmů „sociální stát“, „sociální politika“ a „sociální otázka“	80
4. 1. 3. Počátky sociálního státu.....	82
4. 1. 4. Legislativní opatření v kontextu sociálního vývoje v Předlitavsku ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století.....	82
4. 1. 5. Sociální myšlení v českých zemích ve 2. polovině 19. století (Adámkovi současníci).....	86
4. 2. TEORETICKÉ NÁZORY KARLA ADÁMKA NA DOBOVÉ SOCIÁLNÍ PROBLÉMY	89
4. 3. KONKRÉTNÍ ZÁSLUHY KARLA ADÁMKA V OBLASTI SOCIÁLNÍ PROBLEMATIKY	94
4. 4. SOCIÁLNÍ PROBLEMATIKA V HLINECKÉM OKRESE ZA STAROSTENSTVÍ KARLA ADÁMKA	97
4. 5. SOUHRNNÉ ZHODNOCENÍ ADÁMKOVA PŘÍSTUPU K DANÉ PROBLEMATICE	98
ZÁVĚR	102
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	107
PRAMENY A LITERATURA	108
1. Prameny.....	108
2. Literatura	114

3. Tisk a periodika	118
4. Elektronické zdroje	118
ANOTACE	120
RESUMÉ	121
PŘÍLOHY	124

Úvod

Fenomén rodiny Adámkových na Hlinecku není v regionální historiografii nikterak nový. Je však třeba od sebe jasně odlišit jeho akceptaci v odborných kruzích s širším povědomím o rodině mezi obyvateli města, popř. okolního regionu. Představy laické veřejnosti o skutečném významu a dosahu působnosti jejich jednotlivých členů jsou totiž často dosti vágní a zkreslené. U mnohých z nich ve skutečnosti nepřesahují povrchní uznání faktu, že Karel Adámek byl jedním z „hlineckých starostů“¹ a že i jeho synové byli veřejně činní. Mezi občany města ze starší generace by se pak našli i tací, kteří stále matně pamatují dům Adámkových na dnešním hlineckém Tylově náměstí. Pamětní deska odhalená na tomto místě při příležitosti městských oslav v roce 2009 pravděpodobně nejlépe dokládá, že určitá tendence udržet v paměti dalších generací mimořádný přínos celé rodiny pro kulturní a politický rozvoj Hlinecka je stále aktuální.² Nikdo nemusí být vskutku velkým odborníkem či místním patriotem, aby se jménem Adámek přišel do styku; vždyť i hlavní ulice procházející městem nese toto jméno a podobně je tomu i v případě populárních Adámkových folklórních slavností.

Je nutné přiznat, že výše naznačená povrchní znalost, či poněkud zkreslené a jednostranné vnímání rodiny jsou do velké míry utvrzovány samotnými badateli z řad odborníků. V úzkém sepětí rodiny s regionem je také možné hledat jeden z klíčových faktorů, který ovlivnil doposud ne příliš velký zájem o dané téma v jiných částech republiky. Regionální badatelé svou intenzivní orientací na hlinecký, potažmo chrudimský region nejsou nikterak motivováni zmapovat působnost Adámkových mimo jejich „lokální“ záběr a spokojí se tak většinou se zlomkovitými údaji, popř. se stručnou poznámkou, že výčet působnosti rodiny není zdaleka úplný. Nutno dodat, že podobný přístup ke Karlu Adámkovi (1840–1918), poslanci říšské rady a českého zemského sněmu a dlouholetému přisedícímu zemského výboru Království českého

¹ Nutno dodat, že již bez bližšího zkoumání faktu, že byl Karel Adámek starostou hlineckého okresu, avšak na pozici starosty Hlinska jako obce nikdy nepůsobil (do této funkce byl sice taktéž zvolen, avšak z časových důvodů do ní odmítl nastoupit).

² Nejlépe o tom vypovídá pravděpodobně nejaktuálnější novinový článek týkající se rodiny Adámkových, jenž vyšel v regionálním tisku právě při příležitosti odhalení pamětní desky na Tylově náměstí na počest uplynutí 660 let od první písemné zmínky o existenci osady na území města Hlinska a současně 175 let od získání městského statutu. Článek je příkladným vzorkem aktuálního veřejného mínění o rodině Adámků jako hybatelů kulturního a politického pokroku v regionu. Viz PAVLIŠ, Martin: *Hlinsko dnes vzdá hold nejslavnějšímu rodu města*. Chrudimský deník, č. 136, 12. 6. 2009, s. 1.

jsem zvolila také já při psaní bakalářské práce o Okresní národopisné a průmyslové výstavě konané v Hlinsku v roce 1893.³ Během jejího zpracovávání jsem byla nevyhnutelně nucena opakovaně konfrontovat zúžený regionální pohled na problematiku výstavy se všeobecnějším, celozemským kontextem Národopisné výstavy československé konané v Praze v roce 1895. Na jedné straně zde Adámek figuroval jako spolupořadatel krajinské výstavky, na straně druhé se však začínal rýsovat zcela jiný rozměr této osobnosti dalece přesahující hranice malého okresu na Českomoravské vrchovině. V komparaci s jeho rolí čestného předsedy pražské výstavy jako „jednoho z rozhodujících mužů“, kteří určovali charakter českého národopisného hnutí, se pojetí Adámka jako okresního starosty jeví jako přinejmenším neúplné, ba dokonce zkreslující.⁴ Absence dostupné odborné literatury, jež by reflektovala a hodnotila také supra-regionální – a nutno dodat přední rozměr Adámkovy celoživotní politické a veřejné činnosti – se již tehdy jevila jako značně problematičtější. Zůstává s podivem, že působnost jednoho z „nejsvědomitějších, nejagilnějších a nejpracovitějších českých poslanců na zemském sněmu a říšské radě“⁵ prozatím nebyla odborníky považována za dostatečně nosné téma, jež by bylo hodné nejen zpracování, ale především pak publikování.

Existují samozřejmě výjimky; hned několik nepublikovaných bakalářských a magisterských prací uznává Adámka za autoritu hodnou větší pozornosti. Jedinou komplexnější prací tohoto charakteru, jež nese Adámkovo jméno přímo ve svém titulu, je diplomová práce Jiřího Ponížila *Mladočeský politik a publicista Karel Adámek*.⁶ Autorovi nelze upřít prvotní badatelský impuls zpracovat „životopis“ této osobnosti stejně jako jeho pokus o multiperspektivní pohled na pestrou škálu činností, kterými se Adámek zabýval. Dílo přesto (i vzhledem k datu jeho sepsání) dnes již neodpovídá soudobým nárokům na odbornou historickou práci. Zarážející je především fakt, že se autor při zpracování tohoto tématu zcela obešel bez klíčové pramenné základny v podobě Rodinného fondu Adámků z Hlinska.⁷ Bylo by vhodné na tomto místě

³ POSPÍŠILOVÁ, Martina: *Význam okresní národopisné a průmyslové výstavy v Hlinsku pro hospodářský a kulturní rozvoj regionu na konci 19. století* (dále jen *Okresní výstava*). Olomouc 2012 (nepublikovaná bakalářská práce).

⁴ BROUČEK, Stanislav: *České národopisné hnutí na konci 19. století*, Praha 1979, s. 145.

⁵ HLAVAČKA, Milan: *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech (1862–1913)* (dále jen *Zlatý věk české samosprávy*). Praha 2006, 169.

⁶ PONÍŽIL, Jiří: *Mladočeský politik a publicista Karel Adámek*. Olomouc 1995 (nepublikovaná magisterská práce).

⁷ Více k přínosu a nedostatkům Ponížilovy práce viz kap. 1.1.1.

alespoň krátce zmínit také poměrně specifickou, interdisciplinární bakalářskou práci Adély Panýrkové *Jeden rok českého politika 2. poloviny 19. století na říšské radě ve Vídni*.⁸ Ačkoliv tato práce na pomezí historie a antropologie otevřeně nepojednává o Karlu Adámkovi, autorka si právě jej a jeho zkušenost zvolila za objekt své odborné analýzy. Jedná se o v pořadí druhou a v zásadě také poslední rozsáhlejší práci otevírající diskuzi o do té doby odborně zcela neprobádaném životě a díle Karla Adámka. Dále existuje i několik dalších diplomových prací z muzeologických, popř. pedagogických oborů. V nich je však Karel Adámek zmíněn víceméně „z povinnosti“ jako blízký příbuzný některého jiného člena rodiny Adámků, o němž práce v detailu pojednává.⁹ Zmínky o Karlu Adámkovi se poslední dobou začaly objevovat také v odborné literatuře, pouze zřídka však v rozsahu samostatného článku či alespoň dílčí kapitoly v rámci monografie.¹⁰ Je nasnadě, že vzhledem k obrovskému pracovnímu nasazení, rozmanitosti činností, do nichž byl Karel Adámek aktivně zapojen, a také vzhledem k jeho plodné spisovatelské činnosti čítající na dvě stě položek, je výše naznačený rozsah zdokumentování celé problematiky zcela nehodný osobnosti takového formátu.

Ačkoliv by tato diplomová práce měla působit jako jakýsi další „průlom“ do výše naznačeného vakua v rámci fenoménu rodiny Adámkových,¹¹ neklade si za cíl (a ani by nemohla) zpracovat syntézu politické činnosti Karla Adámka v celém jejím rozsahu a rozmanitosti. Poslancův zájem o veřejné dění a soudobou problematiku byl natolik pestrý, že by každý okruh jeho působnosti vydal na samostatnou práci. Nenašlo

⁸ PANÝRKOVÁ, Adéla: *Jeden rok českého politika 2. poloviny 19. století na říšské radě ve Vídni*. Praha 2006 (nepublikovaná bakalářská práce). Více k obsahu práce, jejímu přínosu i potenciálním nedostatkům, viz hodnocení dostupné literatury k tématu v kap. 1.1.1.

⁹ HAŠKOVÁ, Hana: *Adámkové jako vedoucí elita města Hlinska v druhé polovině 19. století*. Brno 2004 (nepublikovaná bakalářská práce); HROMÁDKOVÁ, Kateřina: *Karel Václav Adámek a jeho činnost muzejní a muzeologická*. Pardubice 2008 (nepublikovaná magisterská práce); TÁŽ: *Karel Václav Adámek*. Pardubice 2003 (nepublikovaná bakalářská práce); KLIPCOVÁ, Barbora: *Podíl Adámků z Hlinska na rozvoji českého muzejnictví*. Opava 2003 (nepublikovaná magisterská práce); MAZUROVÁ, Hana: *Karel Václav Adámek a jeho význam v dějinách českého muzejnictví*. Brno 1987 (nepublikovaná magisterská práce); MINÁŘOVÁ, Jana: *Bohumil Adámek: Neznámý autor Vysočiny*. Olomouc 2004 (nepublikovaná magisterská práce). Více viz hodnocení dostupné literatury v kap. 1.1.1.

¹⁰ HLAVAČKA, Milan: *Karel Adámek (1840–1918)*. In: *Zlatý věk české samosprávy*, s. 168–171; HROMÁDKOVÁ, Kateřina: *Činnost Karla Adámka v hlinecké samosprávě v letech 1865–1918* (dále jen *Činnost Karla Adámka v hlinecké samosprávě*). In: *Chrudimské vlastivědné listy*, r. 12, 2003, č. 4, s. 11–14; KOBLIŽEK, Vladimír: *Před 170 lety se narodil Karel Adámek*. In: *Chrudimské vlastivědné listy*, r. 19, 2010, č. 2, s. 2–4. Více viz hodnocení dostupné literatury v kap. 1.1.1.

¹¹ Máme zde na mysli především fakt, že z trojice veřejně nejaktivnějších členů tří generací rodu Adámkových v Hlinsku se již Adámkův syn, Karel Václav, stejně jako Adámkův bratr Bohumil, dočkali důstojného odborného pojednání o jejich životě a dobovém přínosu.

se takřka žádné dobové politické téma, ke kterému by se Adámek alespoň v krátké studii nevyjádřil.¹² Přesto se po prostudování jím sepsaných publikací a po zohlednění Adámkova hlavního zaměření v zemském a říšském sněmu, jeden okruh problémů jeví jako stěžejní, neboť jako červená nit' prostupuje celé poslancovo dílo a zdá se, že i sám Adámek mu přisuzoval značný význam. Máme zde na mysli jeho zájem o celkové posílení a harmonizaci národního hospodářství, především pak o celkové zlepšení životních podmínek a konkurenceschopnosti (českých) středních a nižších vrstev v širším kontextu kapitalistického podnikání v mnohonárodnostním rakousko-uherském mocnářství. Nosným tématem celé práce se tak stal Adámkův zájem o „sociální otázku“¹³ a o zvelebení podmínek českého řemeslnictva, obchodnictva, rolnictva a také dělnictva za účelem jejich podpory, ať již vzhledem ke konkurenci ze strany velkých kapitalistů či jiných národností (v první řadě Němců). Hlavním cílem práce je především vymezit, co je pro Adámkovo sociální myšlení typické a charakteristické, na co ve své práci kladl zvláštní význam a co měl společného s (popř. čím se odlišoval) od svých vrstevníků zabývajících se podobnou tematikou.

Předkládaná diplomová práce je členěna v první řadě na základě tematického hlediska s tím, že jednotlivé kapitoly jsou zpracovány v chronologickém sledu. Po úvodním zhodnocení dostupných pramenů a literatury k tématu v první kapitole následuje první větší tematický blok práce (tvořený druhou a třetí kapitolou), jež nabízí detailnější zpracování Adámkova životopisu včetně nastínění jeho širšího rodinného zázemí. Druhá kapitola práce tedy pojednává o předcích, sourozencích i potomcích hlineckého okresního starosty. Adámkovi příbuzní nejsou v práci zmiňováni náhodou. Bližší seznámení s nimi slouží jako „podklad“ pro zamyšlení nad určitými stěžejními (rodinnými) předpoklady pro Adámkovu poslanceckou dráhu a jeho následnou profilaci. Lépe tak také vyzní výjimečnost čtyř generací tohoto rodu nejen v rámci regionu, ale mnohdy i v celonárodním kontextu.

Třetí kapitola věnovaná samotnému Karlu Adámkovi se zabývá jeho osobním i profesním životem a nastiňuje v obrysech rozmanitost Adámkovy veřejné činnosti. Tato kapitola se snaží nahlédnout na osobnost Karla Adámka z několika úhlů pohledu. Jeho život byl natolik pestrý, pokud jde o nejrůznější role, které během něj zastával, že

¹² viz HLAVAČKA, M.: *Zlatý věk české samosprávy*, s. 169.

¹³ V kapitole detailně pojednávající o sociální problematice jsou blíže vymezeny jednotlivé stěžejní pojmy (tj. i pojem „sociální otázka“) a úskalí práce s nimi s ohledem na to, jak odlišně je jednotliví autoři definují.

by pouhé strohé pojednání o nejdůležitějších meznících Adámkova života nevykreslilo jeho celkový obraz nijak plasticky. Za účelem větší přehlednosti je Adámkův životopis dále členěn do několika podkapitol. Po úvodní kapitole (kap. 3. 1.) věnující se osobnímu životu Karla Adámka je detailněji pojednáno o jeho profesním životě (kap. 3. 2.). Pozornost je věnována především na jeho činnost v rámci říšského sněmu a panské komory, na poli zemské a okresní správy (tj. v rámci zemského sněmu a hlineckého okresního zastupitelstva) a opomenuta není ani jeho práce v jednotlivých sněmovních komisích. Do podkapitolky o Adámkově kariéře je zahrnuto také pojednání o jeho zásluhách v rámci rozvoje okresní samosprávy v Království českém. Zmínka je věnována též členství Karla Adámka v Národní straně svobodomyšlné a jeho celoživotní publicistické činnosti. K docílení celkové plastičnosti Adámkova životopisu je zařazena také kapitolka reflektující některé typické Adámkovy osobnostní rysy a vlastnosti, jež předurčovaly vzorce jeho chování v konkrétních situacích (kap. 3. 3). Celá kapitola je uzavřena nastíněním ústřední myšlenek Adámkovy celoživotní politické činnosti, tj. hlavních hodnot a cílů, kterých se především během své třiapadesátileté veřejné činnosti snažil dosáhnout (kap. 3. 4.). Protože hlavním záměrem této (v pořadí třetí) kapitoly je pokud možno ucelená a přehledná biografie Karla Adámka, jsou v první řadě využity informace sesbírané Adámkovým synem v rodinném fondu. Syntetizující výklad je nicméně dále podložen četnými odkazy na již zpracované dílčí životopisy Karla Adámka, ať již v dobové publicistice, či v soudobé historiografické tvorbě.

Pomyslný druhý velký tematický blok předkládané práce (tj. 4. kapitola) se poté zaměřuje na Adámkovu celoživotní politickou a veřejnou činnost s důrazem na sociální problematiku. V centru pozornosti je kromě samotného Karla Adámka nevyhnutelně také sociální politika a legislativa v Rakousko-Uhersku ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století. Za účelem uvedení do problematiky jsou tedy první čtyři podkapitolky tohoto celku věnovány dobovému a tematickému kontextu (kap. 4. 1.). Po rychlém ohlednutí do hlubší minulosti a shrnutí „kořenů“ sociálního myšlení (kap. 4. 1. 1.), následuje objasnění základního pojmosloví (kap. 4. 1. 2.). Z dobového pohledu (tj. v kontextu poslední čtvrtiny 19. století) jsou v ní blíže definovány pojmy „sociální stát“ a „sociální otázka“, jejichž konkrétní význam se neměnil jen s dobou, ale také autor od autora. Nejen u soudobých historiků, ale také sociologů a ekonomů je možné vystopovat různé chápání těchto (pro vymezené téma

poměrně stěžejních) termínů. Kapitola nastiňující práci s pojmy má především za úkol vtyčít, jak do všeobecně uznávaného rámce tzv. „sociální otázky“ a počátků tzv. „sociálního státu“ zapadá – popř. z něj vybočuje – Adámkův pohled na danou problematiku. Objasnění práce s pojmy je mimo jiné klíčové také pro cílený výběr konkrétních témat z Adámkovy celoživotní politické činnosti za účelem jejich detailnější analýzy a následného vyhodnocení Adámkova sociálního myšlení. Počátky formování sociálního státu v některých evropských zemích pak v obrysech naznačuje podkapitola 4. 1. 3. Následující podkapitola (kap. 4. 1. 4.) shrnuje konkrétní legislativní opatření reagující na sociální vývoj v Předlitavsku ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století. V neposlední řadě jsou v první části 4. kapitoly (tj. stále v rámci vymezení širšího dobového a tematického kontextu) v podkapitole 4. 1. 5. stručně představeni vybraní Adámkovi současníci, kteří jsou v rámci českých zemí a v dané dějinné etapě považováni za přední sociální politiky a myslitele. Zvláštní důraz je pak kladen především na počátky tzv. „české školy sociální politiky“ zosobněné JUDr. Albinem Bráfem, s nímž je Adámek v závěru komparován.

Po tomto teoretickém úvodu je pak ve druhé polovině daného tematického celku Karel Adámek reflektován již přímo jako sociální a národohospodářský myslitel v kontextu rozvoje kapitalistických vztahů a za použití konkrétních příkladů z živnostenské, rolnické a dělnické sféry. Vzhledem ke značenému množství a různorodosti pramenné základny je zvláště v této části nevyhnutelné zobecňování tak, aby bylo zamezeno přílišnému roztříštění nosného tématu do jednotlivin. V práci tohoto rozsahu není možné citovat veškeré dostupné prameny k tématu a záměrně je tedy pracováno s určitým reprezentativním vzorkem, který byl zvolen tak, aby byl dostatečně pestrý a obsahoval jak archivní a publikované prameny, tak i články z dobových periodik. Po nastínění stěžejních teoretických názorů Karla Adámka (kap. 4. 2.) jsou uvedeny některé jeho konkrétní počiny a kroky v oblasti sociální politiky, na jejichž realizaci (popř. legalizaci) určitým způsobem přímo či nepřímo participoval (kap. 4. 3.). Hlavní důraz je tedy záměrně kladen na aktivity Karla Adámka v českém zemském sněmu a v rámci zemského výboru, kde se na základě přenesených kompetencí projednávaly konkrétní možnosti podpory nižších a středních vrstev. Vzhledem k Adámkově více jak padesátileté působnosti v čele okresního zastupitelstva a k jeho celoživotnímu zájmu o rodné město jsou samozřejmě náležitě zohledněny také konkrétní příklady z hlineckého regionu, na kterých měl Adámek svůj podíl (kap.

4. 4.). Konkrétní Adámkův přístup k řešení sociálních problémů byl logicky úzce provázán s jeho politickým profilem a vztahem k jednotlivým politickým směrům reprezentovaným politickými stranami. Ani otázka celkového začlenění Adámkových aktivit do širší vnitropolitické situace tedy není v souhrnném zhodnocení zcela opomenuta (kap. 4. 5.). Za pomoci konkretizování a ilustrování Adámkovy politické činnosti v oblasti sociálního zákonodárství a živnostenské problematiky (a na základě její komparace s názory a sociálním programem některých Adámkových současníků) je poté v samotném závěru práce formulován obecnější „smysl“ a ústřední záměry politikova úsilí na půdě zemského a říšského sněmu.

Sociální problémy společnosti logicky zasahují (a v minulosti tomu nebylo jinak) mnohé sféry běžného života. Práce má tedy díky svému ústřednímu zaměření (i využití literatury) nevyhnutelně interdisciplinární ráz. Kromě historie a politologie jsou v ní reflektovány též odborné studie a soudobé závěry sociologického, ekonomického a právního charakteru. Jak již bylo naznačeno výše, předkládaná práce představuje pouze určitý výsek z celé problematiky a není tedy pojímána jako zcela vyčerpávající obraz Adámkových sociálně-politických myšlenek. Autorčiným prvotním (a do jisté míry i stěžejním) cílem nebylo ani tak výlučné zpracování jednoho z aspektů Adámkovy osobnosti jako spíše zmapování části dosud „neprobádaných vod“, jež by v ideálním případě inspirovalo možné následovníky k pokračování v této úloze.

1. Hodnocení dostupných pramenů a literatury

1. 1. Literatura

1. 1. 1. Odborná literatura pojednávající o Karlu Adámkovi

Výše již bylo zmíněno, že žádná práce monografického charakteru zatím o Karlu Adámkovi publikována nebyla. Doposud nejrozsáhlejší odbornou prací zabývající se přímo Karlem Adámkem, jeho životem a dílem je citovaná diplomová práce Jiřího Ponížila *Mladočeský politik a publicista Karel Adámek*. Jedná se o jedinou práci, která na Karla Adámka nahlíží v celé šíři a rozmanitosti jeho zájmů a snaží se přiblížit jeho politickou činnost mimo region. Dílo je zpracováno náležitě odborně a fundovaně a jedná se tedy bezesporu o zdařilou prvotinu. Přesto bychom při podrobnějším zkoumání našli hned několik nedostatků, kterých se předkládaná práce snaží vyvarovat. Autor byl v rámci své tendence zpracovat ucelenou biografii 14 logicky nucen opomíjet jakýchkoliv větší detaily a tedy i hlubší analýzu, popř. komentáře a vyhodnocení získaných informací. Práce čítá pouze šedesát stran, na nichž je zhora nemožné zobrazit osobnost tak rozmanitou a činorodou v celé její mnohovrstevnatosti, aniž by některé poměrně důležité aspekty nebyly vynechány. Ačkoliv je tedy práce poměrně zdařilá, zvláště pokud jde o závěrečné zhodnocení Adámkovy působnosti, vyznívá spíše povrchně. Zásadní nedostatek této akademické práce spočívá také v tom, že v ní autor zcela rezignuje na práci s rozsáhlou pramennou základnou uloženou v Rodinném fondu Adámků z Hlinska. Práce je tak ochuzena o značné množství podnětných informací, neboť vychází pouze z publikovaných děl a nepřipouští si ani potenciální problémy při práci s nimi. Spolupráci s hlineckým Městským muzeem a galerií bychom v Ponížilově diplomové práci hledali taktéž marně, ačkoliv je jedním z cílů autora nastínit také autorův vliv na rozvoj Adámkova rodného regionu.

Cílem této kapitoly však rozhodně není kritika ostatních autorů, spíše náznak, které mezery, či nedostatky se tato práce snaží napravit. Přínos práce Jiřího Ponížila je

¹⁴ Jak autor vysvětluje v úvodu své práce, „tato práce by měla ukázat, jakou roli hrál K. Adámek v politice, jaký vliv měl na politické dění, do jaké míry ovlivnil způsob života ve svém rodném regionu, v okolí Hlinska, jaké byly jeho názory na tehdejší události.“ PONÍŽIL, J.: c. d., s. 4–5.

neoddiskutovatelný již jen v tom smyslu, že si jako první uvědomil existující mezeru ve zpracovanosti tématu stejně jako mimořádnost osobnosti Karla Adámka. Vcelku logicky se tedy nepokoušel soustředit na jedno dílčí téma, ale spíše představit Karla Adámka jako veřejně činnou osobnost a poslance říšského sněmu. Právě to mělo za následek, že je práce především výčtem témat, která se na půdě poslanecké sněmovny projednávala bez tendence přidat hodnotící komentář, či vyzdvihnout, co je pro Adámka typické a podstatné. Kromě zaměření na působnost Adámka v říšské radě, jež mnohdy přechází spíše v nástin celkové situace na půdě vídeňského parlamentu, je druhá část práce pokusem o literární analýzu některých předních Adámkových děl na základě autorova výběru. Vzhledem k tomu, že se autor v celém díle vyhýbá pravidelnému uvádění citací, je takřka nemožné posoudit, do jaké míry konfrontoval více děl a do jaké spíše zestručňoval výňatky z několika využitých publikací. Jedná se tedy veskrze o práci kompilačního charakteru bez detailnější analýzy a vyhodnocení Adámkových myšlenek a hodnot. Přesto může při zohlednění daných nedostatků sloužit jako vhodný (a svým způsobem doposud jediný) komplexnější odrazový můstek pro fundovanější zpracování dílčích aspektů Adámkovy osobnosti.

Do jisté míry zcela opačného rázu je nepublikovaná bakalářská práce Adély Panýrkové s názvem *Jeden rok českého politika 2. poloviny 19. století na říšské radě ve Vídni*. V porovnání s prací Jiřího Ponížila je dílo naopak značně analytické a vychází i z dostupných netištěných pramenů. Dílo je specifické nejen zpracováním tématu s pomocí metod historické antropologie, ale také značným časovým zúžením na jeden rok ze života Karla Adámka. To dává logicky autorce značný prostor pro práci s řadou dostupných materiálů, jejich komparaci a na celkově jiný úhel pohledu než jaký najdeme v Ponížilově práci. Autorka si v práci klade za cíl uchopit především „způsoby prožívání, myšlenkové postoje, hodnoty, ideály a životní styl příslušníka vyšší vrstvy společnosti“. Seznamuje nás tedy blíže s Adámkovými pocity v novém prostředí během prvního roku jeho působení ve Vídni. Autorce se podařilo zajímavě propojit aspekty politických a sociálních dějin s osobními subjektivními prožitky Karla Adámka. Práce se nicméně řady problémů spíše jen letmo dotkne, aby záhy nastínila problém jiný. Působí tedy celkově poněkud zlomkovitě. Pokud jde o samotného Adámka, jde v tomto případě spíše o střípky z jeho života, občas navíc poněkud chaoticky střídané s líčením jednání českého poslaneckého klubu. Stejně tak i životopis Adámka v úvodu je zpracován pouze stručně na základě inventáře Karla

Davidu k archivnímu fondu uloženému v Národním archivu v Praze.¹⁵ I přes tyto nedostatky autorka dospívá v závěru k poměrně výstižnému hodnocení Karla Adámka včetně jeho specifik a je tedy bezesporu podnětnou úvahou k nazírání na tohoto politika také z jeho lidské, nejen profesní stránky.

V rámci odborné literatury pojednávající o Karlu Adámkovi bychom neměli opomenout i další bakalářské a magisterské práce, které sice již nepojednávají přímo o této osobnosti, ale většinou v úvodu nastiňují jeho životopis, popř. i částečně hodnotí jeho celoživotní práci. Hned v několika pracích v rámci muzeologických, popř. pedagogických oborů bychom tak našli – více či méně detailní – životopis Karla Adámka, který je však stručností a důrazem na fakta mnohdy blízký úvodu velmi blízký k výše zmíněnému Inventáři fondu Rodiny Adámkových. Pravděpodobně dosud nejnovější a nejucelenější informace takového rázu bychom našli v diplomové práci K. Hromádkové *Karel Václav Adámek a jeho činnost muzejní a muzeologická*. Dojem ucelenosti zde nicméně do jisté míry kazí poněkud zúžený pohled na Adámkovu politickou činnost ovlivněný dříve publikovaným autorčiným článkem, v němž se zaměřuje na činnosti Adámka v hlinecké samosprávě.¹⁶ Za zmínku stojí také pětistránkový životopis Karla Adámka v práci staršího data z pera stejné autorky, jež poměrně výstižně vytyčuje všechny Adámkovy veřejné funkce a lépe tak nastiňuje širokou škálu činností, jimž se věnoval.¹⁷

Další diplomové práce zmiňují Karla Adámka spíše okrajově (citovaná práce H. Mazurové), popř. zdůrazňují pouze některý aspekt jeho působnosti ve veřejné sféře. Jana Minářová se např. ve své studii omezuje na Adámkovo regionální působení, zatímco Dana Modráčková v práci o chrudimském Průmyslovém muzeu vcelku pochopitelně pojednává pouze o Adámkově zájmu o rozvoj českého muzejnictví a hmotných památek, to vše ještě ze zúženého regionálního pohledu.¹⁸ Bakalářská práce Hany Haškové *Adámkové jako vedoucí elita města Hlinska v druhé polovině 19. století* pojednává o rodu Adámkových jako o hlavních hybatelích průmyslového a kulturního rozvoje města ve druhé polovině 19. století a omezuje se tedy na regionální problematiku. Ačkoliv tak vyzvedává klíčový význam Karla Adámka pro

¹⁵ DAVID, Karel: *Úvod*. In: Rodinný archiv Adámků z Hlinska, Inventář. Číslo pomůcky: 126. Praha 1958.

¹⁶ Jedná se o výše citovaný článek: HROMÁDKOVÁ, K.: *Činnost Karla Adámka v hlinecké samosprávě*.

¹⁷ Táž: *Karel Václav Adámek*.

¹⁸ MODRÁČKOVÁ, D.: *Vývoj chrudimského průmyslového muzea pro východní Čechy v letech 1901–1914*. Brno 2006 (nepublikovaná magisterská práce).

Hlinsko a celý region, kromě vyjmenování několika málo Adámkem sepsaných publikací v ní logicky chybí reflektování Adámkovy supraregionální činnosti, především jeho působnosti v zemském a říšském sněmu. Přesto je práce přínosná (a v tomto aspektu i jedinečná) svým kritickým pohledem na zkreslené, popř. příliš jednostranné vnímání rodiny, zvláště když hovoří o „rodinných tendencích podílet se na utváření kultu osobnosti.“¹⁹ Zvláště v tomto směru se pravděpodobně jedná o zatím nejkritičtější pojetí Karla Adámka.

Předchozí výčet s komentářem naznačil, že Adámkovo jméno v nepublikovaných dílech začíná v posledních dvou dekadách rezonovat, avšak pokus monograficky zpracovat (a především publikovat) činnost této nejvýraznější – a pravděpodobně i nejreprezentativnější – osobnosti celého rodu bychom hledali marně. Z tohoto důvodu je na tomto místě vhodné zmínit alespoň několik dílčích studií publikovaných v odborných monografiích, či v regionálních sbornících. Adámk jako jeden z předních hybatelů rozvoje samosprávy ve druhé polovině devatenáctého a na počátku dvacátého století je pravděpodobně nejlépe reflektován v monografii Milana Hlavačky věnované české samosprávě v letech 1862–1913.²⁰ Kniha výstižně hodnotí Adámkovy celoživotní tendence a počiny v této jemu velmi blízké sféře a trefně jej označuje za „samosprávného guru“, jehož staví na roveň Jiřímu Kristiánu knížeti Lobkowitzovi a Františku Schwarzovi. Nutno dodat, že kapitola věnovaná Adámkovi nehodnotí pouze jeho působnost na poli samosprávy, ale shrnuje též veškeré přelomové okamžiky jeho veřejné činnosti na úrovni správy státní.

Tentýž autor věnuje Karlu Adámkovi zmínku podobného rozsahu také v nedávno vyšlé syntéze s názvem *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781-1939*.²¹ Jak bude ještě naznačeno v kapitole týkající odborné literatury k tématu, tato monografie se ukázala být nesmírně přínosnou při zpracovávání celkového kontextu sociální problematiky v Předlitavsku. M. Hlavačka zde prolíná Adámkův životopis s jeho sociálně zaměřenými politickými idejemi, které vyhodnocuje jako nikterak přelomové či přínosné pro další vývoj. Předkládaná diplomová práce se svým způsobem jeho názor nesnaží vyvrátit, nicméně pokouší se doplnit toto spíše heslovité hodnocení o detailnější informace a analýzu Adámkových ústředních myšlenek

¹⁹ HAŠKOVÁ, H.: *c. d.*, s. 2.

²⁰ HLAVAČKA, M.: *Zlatý věk české samosprávy*, s. 168–171.

²¹ HLAVAČKA, Milan – CIBULKA, Pavel, et al.: *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781-1939: Ideje, legislativa, instituce*. Praha 2015, s. 70–73.

a potažmo o celkové vyhodnocení, čeho chtěl Adámek svou specifickým přístupem k sociálním problémům dosáhnout. Pojednání prof. Hlavačky o Karlu Adámkovi se v totožném znění objevilo taktéž v kolektivní monografii *Česká škola sociální politiky v souvislostech*, Adámek řazen mezi „předchůdce“ této školy.²² Jak dále vyplyne, tato Adámkovi již více „nakloněná“ interpretace se do značné míry shoduje i se závěry předkládané práce. M. Hlavačka se mj. odkazuje na kapitolu Luboše Velka *Karel Adámek (1840–1918) und die Sozialpolitik der Freisinnigen Nationalpartei (Jungtschechen)* publikovanou v německé odborné monografii.²³ Tato cizojazyčná kapitola, prozatím nepublikovaná v české verzi je pravděpodobně doposud prvním shrnutím Adámkových myšlenek v oblasti sociální politiky, jež náležitě zohledňuje také politikův sociální profil. Jistý problém však představuje fakt, že pro běžného čtenáře Národního knihovny ČR je publikace vedena jako nepůjčitelný „archivní exemplář Národního konzervačního fondu“, a s jejím obsahem tedy není možné se blíže seznámit.

Nejaktuálnější publikovaný článek shrnující široké pole působnosti Karla Adámka pochází z pera Vladimíra Koblížka.²⁴ Ačkoliv se jedná o stručné pojednání, autor se v něm zamýšlí i nad povahovými rysy politika a patřičně vyhrazuje rovnoměrný prostor regionální i zemské působnosti Adámka. Jak již bylo zmíněno výše, na Adámkovu činnost v hlinecké samosprávě se zaměřila také K. Hromádková, autorka diplomových prací o Adámkovu synovi.²⁵ Nutno dodat, že studie není zaměřena pouze na region, ale reflektuje Adámkovo členství v zemském a říšském sněmu v takových případech, kdy své zájmy realizoval na konkrétních projektech v hlineckém okrese. Obě tyto odborné studie mohou sloužit jako vhodné doplnění Adámkova životopisu formou strohého konstatování faktů a významných životopisných dat, nejsou však již díky omezenému prostoru schopny reflektovat jakékoliv detailnější nuance Adámkovy osobnosti, či analyzovat jeho myšlenkové pochody a názory. Aby byl výčet odborných prací zaměřujících se na přímo na osobnost Karla Adámka úplný, bylo by na závěr vhodné zmínit také nepublikovanou

²² ŠTEFKO, Martin, et al.: *Česká škola sociální politiky v souvislostech*. Praha 2015, s. 13.

²³ VELEK, Luboš: *Karel Adámek (1840–1918) und die Sozialpolitik der Freisinnigen Nationalpartei (Jungtschechen)*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): *Sozial-reformatorisches Denken in den böhmischen Ländern 1848-1914*. München 2010, s. 341–374.

²⁴ KOBLÍŽEK, V.: c. d.

²⁵ HROMÁDKOVÁ, K.: *Činnost Karla Adámka v hlinecké samosprávě*.

seminární práci Věry Kuncové se zaměřením na Adámkův zájem o rodinnou problematiku, dělnictvo, alkoholismus a postavení žen ve společnosti.²⁶

1. 1. 2. Literatura věnovaná sociální vývoji v českých zemích v „dlouhém“ 19. století

Sociální problematika je spolu s dalšími (méně „tradičními“) tématy, jež starší historiografie – ať už záměrně či nezáměrně – spíše opomíjela, v soudobé české historiografii poměrně aktuálním tématem. Nestalo se tomu však záhy po změně celkové politické situace u nás, jak by se dalo očekávat. Pozornost badatelů byla po dlouhou dobu soustředěna na hospodářský a zejména politický vývoj, aniž by byl detailněji sledován také vývoj jednotlivých sociálních skupin, popř. vzájemná interakce mezi nimi. Sociální dějiny si během socialismu snad ještě více než jiné disciplíny prožily svůj specifický vývoj, kdy plnily spíše nevýznamnou roli spojovacího „mezičlánku“ mezi preferovaným (a politickým režimem vyzdvihovaným) vývojem hospodářství a politiky.²⁷ Kromě značného zkreslení ve výkladu sociálních jevů jako takových, tak byla konkrétní motivace a regulace chování typického pro jednotlivé sociální vrstvy chápána jako spíše okrajové téma zpracovávané takřka „mimořádně“ v rámci tématu jiného.²⁸ Řada dílčích problémů (např. sociální stratifikace jako taková) pak byla opomíjena zcela.

Ačkoliv se po změně režimu začali autoři etablovat i v disciplínách dosud opomíjených, tedy i v sociální historiografii, zůstával nadále patrný silný trend

²⁶ V úvodním medailonku autorka stručně shrnuje Adámkovy funkce, veřejnou činnost, působnost v regionu a zdůrazňuje rozmanitost jeho literární činnosti. Detailněji se věnuje především Adámkovu postoji k ženám, ženské problematice a názorům na rodinnou problematiku a ženskou práci ve spojitosti s alkoholismem. Práce vzhledem ke svému obsahu spíše v obrysech zachytila některé z klíčových poslancových myšlenek a nemohla si ani klást za cíl zacházet do hlubšího rozboru a vyhodnocení širších souvislostí. Práce je dostupná pouze v autorčině osobním archivu. KUNCOVÁ, Věra: *Karel Adámek*. Olomouc 2008 (nepublikovaná seminární práce).

²⁷ MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří: *Sociální historiografie období industrializace českých zemí z let 1990–2000*. In: ČČH. Praha 2001, r. 99, č. 2, s. 312.

²⁸ Uvedme pro příklad alespoň dvě publikace: HORSKÁ, Pavla: *Industrializace a středoevropská společnost*. Praha 1971. KÁRNÍKOVÁ, Ludmila: *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*. Praha 1965. L. Kárníková ve své knize hospodářské a sociální jevy použila hlavně k vysvětlení populačního vývoje. Kniha P. Horské je pro změnu spíše sborníkem rozsáhlým studií než jednolitou syntézou. Do sociální problematiky by spadaly i některé časopisecké články z 80. let věnované zemědělství (interpretované však opět z pohledu komunistického režimu): FRANĚK, Rudolf: *K některým otázkám vývoje kapitalismu v zemědělství v českých zemích ve 2. polovině 19. stol.* ČsČH. 1985, s. 70–94. Týž.: *K vývoji sociálně ekonomické a sociálně třídní struktury v zemědělství...* ČsČH 1986, s. 702–726. MAUR, Eduard – HORSKÁ, Pavla: *Zemědělské obyvatelstvo českých zemí 17. až 19. století*. Historická demografie r. 10, 1986, s. 177–189.

nerovnoměrnosti, diskontinuity a roztržitosti výzkumu a téměř absolutní nezájem o první polovinu 19. století.²⁹ Populární syntézy dějin českých zemí v 19. stol. publikované v 90. letech³⁰ se navíc v partiích o sociálním vývoji nadále držely starších vzorů výkladu a někdy i již částečně zastaralé literatury.³¹ Nutno dodat, že i poměrně dlouho po roce 1989 se v některých nově vznikajících studiích stále objevovala určitá ideologická zkrslení, popř. nejrůznější nepřesnosti či omyly.³² Autoři,³³ popř. regionální badatelé se specializují především na témata, jež byla dle oficiální ideologie v předchozím období považována za „nesprávná“, popř. riskantní, či zcela zakázaná. I v současné době tedy převažují témata dílčí, zúžená pouze na část sociální problematiky (např. jednu sociální skupinu či vrstvu) nebo omezená časově, popř. svým zaměřením na menší oblast či region.³⁴ Téma tedy logicky rezonuje i v mnohých

²⁹ Mimořádně systematické a přínosné byly výzkumy na poli historické demografie. L. Dokoupil a L. Nesládková např. vydali studii o přirozené měně. Pokračovalo též zkoumání sociálních struktur obyvatelstva a populačního vývoje z předešlého období (P. Horská, J. Havránek). Dlouhodobým výzkumem podnikatelstva průmyslové revoluce se začal zabývat M. Myška [MYŠKA, Milan: *Rytíři průmyslové revoluce*. Ostrava 1997.], podobně pak J. Janák a B. Smutný podnikatelstvem na jižní Moravě, soc. stereotypy a všedním dnem pak B. Gracová. Členové ústavu hospodářských a sociálních dějin UK publikovali čtyři sborníky dílčích studií vztahující se k soc. vývoji [JINDRA, Zdeněk – KÁRNÍK, Zdeněk – ŠTAIF, Jiří – MĚCHÝŘ, Jan: *K novověkým soc. dějinám českých zemí*. Sv. 1–4. Praha 1998–2000.]. Z. Bezecný se začal zabývat šlechtou a mobilitantů v „občanské době“ [BEZECNÝ, Zdeněk: *Šlechtici v občanské době*. In: Studie k soc. dějinám 19. století 7. 1997, s. 123–130.], zatímco M. Lenderová vývojem kultury a školství, soc. stereotypy, „všedním dnem“ a problematikou žen [LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 1998.] Tématikou všedního dne, ale také českých středních vrstev se zabývá P. Vošáhlíková [VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla: *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* Praha 1996.]. Autorka též záhy po převratu publikovala školstvím, vzděláním a ženami pak např. J. Brabencová [BRABENCOVÁ, J.: *K otázce vývoje emancipačních snah českého drobného živnostnictva ve 2. polovině 19. století*. In: Hospodářské dějiny – Economic History. č. 20, s. 43–61.].

³⁰ EFMERTOVÁ, Marcela: *České země v letech 1848–1918*. Praha 1998. LNĚNIČKOVÁ, Jitka: *České země v době předřeznové*. Praha 1999. VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla: *Formování české občanské společnosti ve 2. polovině 19. století a na počátku 20. století*. Praha 1993.

³¹ URBAN, Otto: *Kapitalismus a česká společnost*. Praha 1978; Týž: *Česká společnost 1848–1918*. Praha 1982; KLÍMA, Arnošt: *Na prahu nové společnosti (1786–1848)*. Praha 1979. Více viz MACHAČOVÁ – MATĚJČEK: *Sociální historiografie*, s. 301.

³² I po roce 1989 se např. psalo o „vysoké kulturní vyspělosti“ českého obyvatelstva a o jeho „vzdělanosti“, o velkém „umění řemeslníků“, české země byly považovány téměř za „průmyslovou velmoc“, úhel pohledu byl často zužován jen na „městské střední vrstvy“ apod. Více viz MACHAČOVÁ – MATĚJČEK: *Sociální historiografie*, s. 294–297. Viz též Tíž, *Nástin sociálního vývoje českých zemí, 1781–1914*. Praha 2010, s. 10–13.

³³ V akademickém prostředí má sociální problematika dnes již své zakotvené místo především na patřičných ústavech a katedrách Univerzity Karlovy v Praze, Masarykovy univerzity v Brně, ale i pod Historickým ústavem Akademie věd.

³⁴ Řada z úzce profilovaných autorů citovaných v poznámce č. 29 je i nadále publikačně aktivních a publikují další výsledky svého výzkumu. Z mladších autorů, kteří se pokusili o syntézy zúžené na jejich pole zájmu, jmenujme např. L. Fasoru, který se soustřeďuje na obecní samosprávu v moravských městech ve 2. pol. 19. století; A. Hanuš, A. Zářického, A. Pokludovou, či T. Krejčíka. Z monografií či sborníků (popř. i dílčích studií) vydaných po roce 2000 věnujících se tématům

bakalářských a diplomových pracích budoucích historiků. Spíše než obecné teze však nové práce přináší jen podrobnosti a další faktografii k již dříve diskutovaným jevům.³⁵

Na dlouhou demytizační „misi“ se záhy po změně režimu vydali Jiří Matějček a Jana Machačová. PhDr. Jiří Matějček, DrSc. je v současnosti zaměstnancem pracoviště historické sociologie CLEO v Kutné Hoře. Toto pracoviště je unikátní zvláště svým interdisciplinárním přístupem k daným problémům a využíváním pojmů a metod ze sociologie. Ve svých pracích se Jiří Matějček dlouhodobě zabývá procesy modernizace a změnami vzorů chování ve společnosti. Hlavní oblastí jeho zájmu je vývoj společnosti českých zemí 19. století v evropském kontextu, dále sociální stratifikace a jednotlivé funkční a profesní skupiny.³⁶ Zvláště jeho ranější práce jsou orientovány především na uhelný a železářský průmysl a hornictvo na Sokolovsku a Ostravsku.³⁷ Kromě několika monografií je Jiří Matějček především autorem mnoha článků a dílčích odborných studií publikovaných ve specializovaných sbornících. Častým tématem jsou v nich střední vrstvy, živnostnictvo, majetky a důchody

sociální historie, můžeme uvést: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (ed.): *Člověk na Moravě 19. století*. Brno 2004; MYŠKA, Milan – ZÁŘICKÝ, Aleš (ed.): *Člověk v Ostravě XIX. století*. Ostrava 2007; BEZECNÝ, Zdeněk: *Příliš uzavřená společnost*. České Budějovice 2005; ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNIKOVÁ, Jana (ed.): *Dějiny žen, aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice 2006; FASORA, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno 2007; Týž: *Dělník a měšťan: vývoj jejich vzájemných vztahů na příkladu šesti moravských měst (1870–1914)*. Brno 2010; HORSKÁ, Pavla – MAUR, Eduard – MUSIL, Jiří: *Zrod velkoměsta. Urbanizace v českých zemích a Evropa*. Praha – Litomyšl 2006; KLADIWA, Pavel: *Město a městská samospráva éry Františka Josefa I. v procesu modernizace*. In: Československá historická ročenka. Brno – Bratislava 2007, s. 23–49; KREJČÍK, Tomáš: *Poznámky k přeměnám elit na severní Moravě a v rakouském Slezsku v 18. a 19. stol.* In: Sborník prací FF OU. Ostrava, 2005 č. 12, s. 233–241; LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel: *Radostné dětství? Dítě v Čechách 19. století*. Praha – Litomyšl 2006; POKLUDOVÁ, Andrea: *Formování inteligence na Moravě a ve Slezsku 1857–1910*. Opava 2008. MACKOVÁ, Marie: *Úřednictvo venkovských okresů v Čechách (1850–1914). Se zřetelem k okresům východních Čech*. Ústí nad Orlicí 2001. Marie Macková se ve svých studiích specializuje na oblast východních Čech. Oblastně profilovaný je též článek Pavla Nováka: NOVÁK, Pavel: *Východočeský venkov očima Terezy Novákové. (pokus o sociálně ekonomickou interpretaci)*. In: Studie k sociálním dějinám 4, 1999, s. 135–168.

³⁵ V současnosti by se do této problematiky dalo zařadit nesmírně široké pole drobných časopiseckých článků regionální provenience se zaměřením na populární témata týkající se každodennosti, ženského hnutí, dějin nejrůznějších spolků, organizací a také školství. Více viz MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J.: *Sociální historiografie*, s. 303–307. viz též Týž: *Nástin*, s. 10–13.

³⁶ Jiří Matějček. In: *Historická sociologie. Časopis pro historické sociální vědy. Rejstřík autorů* [online]. Praha 2014. In: http://historicalsociology.cz/autori/jiri-matejcek?set_language=cs [cit. 10. 12. 2014].

³⁷ MATĚJČEK, Jiří: *Formování hornictva sokolovského uhelného revíru (1800–1914)*. Opava 1978; Týž: *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích po průmyslové revoluci*. Praha 1984; Týž: *Formování sociální skupiny horníků uhlí v českých zemích 1800–1914*. Opava 1990.

a všeobecně maloměstské, popř. venkovské prostředí ve spojitosti se sociálními skupinami.³⁸

Odborným zaměřením PhDr. Jany Machačové, CSc., pracovnice Slezského ústavu v Opavě, jsou sociální dějiny v českých zemích v 19. století s časovým přesahem až do meziválečného období. Konkrétně se ve svých monografiích, popř. odborných studiích podobně jako Matějček zaměřuje především na sociální stratifikaci společnosti a na jednotlivé sociální a profesní skupiny, zvláště pak na dolní a střední vrstvy (tj. na problematiku sociálního vývoje v průmyslových oblastech, sociální vývoj v textilní výrobě, materiální podmínky života dělnictva, mzdy a stávky, popř. úřednictvo).³⁹ Autorka se dále věnuje také problematice rodinného života, sociálním pozicím národnostních menšin a celkově procesu kultivace společnosti.⁴⁰

Na mnohých dílech pak Machačová spolupracovala právě s Jiřím Matějčkem.⁴¹ Prvořadý a nezanedbatelný přínos jejich dlouhodobé spolupráce tkví především

³⁸ Z mnoha Matějčkových dílčích studií uvedme např.: Týž: *Malé město v českých zemích v 19. stol.* In: Studie k soc. dějinám 19. století 3. 1993, s. 169–337; Týž: *Obchodníci na venkově a v malém městě v českých zemích v 19. stol.* In: Studie k soc. dějinám 19. století 3, 1993, s. 65–111; Týž: *Retardované oblasti českých zemí v 19. století a jejich sociální význam. Příspěvek k problematice neúplné industrializace.* In: Studie k soc. dějinám 19. století 4. 1994, s. 23–235; Týž: *Maloměstští řemeslníci ve 2. polovině 19. stol.* In: Studie k soc. dějinám 19. století 5, 1995, s. 169–200.; Týž: *Majetky, důchody a investiční možnosti v českých zemích v 19. století.* In: Studie k soc. dějinám 19. století 6. 1996, s. 101–240; Týž: *Příspěvek k popisu materiálních pozic chudého venkovského obyvatelstva, řemeslnického a průmyslového dělnictva v českých zemích ve 2. polovině 19. a na začátku 20. století.* In: KARNÍK, Zdeněk (ed.): *K novověkým sociálním dějinám českých zemí II, Z dob rakouských a předlitavských (1848–1918).* Praha 1998, s. 115–136; Týž: *Střední vrstvy v českých zemích – tradice a dlouhodobý vývoj vlastností.* In: Slezský sborník. 2002, s. 1–10; Týž: *Živnostníci v českých zemích v 19. století.* In: Slezský sborník. 2004, s. 161–183.

³⁹ MACHAČOVÁ, Jana: *Textilní odbory v českých zemích a dobové soc. problémy na přelomu století.* In: Studie k sociálním dějinám 5. 2000, s. 213–230. Táž: *Mzdové a stávkové hnutí dělnictva v průmyslových oblastech českých zemí 1848–1914.* Opava 1990. Táž: *Úředníci jako skupina středních vrstev.* In: Slezský sborník. 2002, s. 182–191.

⁴⁰ Táž: *Rodina české inteligence v českých zemích v 19. stol.* In: Studie k soc. dějinám 19. stol. 3. 1993, s. 7–64; Táž: *Jaké bylo dětství v českých zemích?* In: Scientific Papers of the University of Pardubice. 2002, Supplement 5, s. 61–66. MACHAČOVÁ: *Die Textigebiete im Riesengebirghe und Altvatergebirge im Vergleich.* In: Studie k soc. dějinám 19. stol. 4. 1994, s. 18–22. Táž: *Vzdělání a výchova dívek v měšťanské rodině v 1. pol. 19. stol.* In: Slezský sborník. 1998, 250–263; Táž: *Některé vzory chovné předávané v generacích podnikatelů (1850–1950).* In: Studie k soc. dějinám 19. stol. 5. 1995, s. 56–82. Medailonek J. Machačové viz *Jana Machačová. Bibliografie dějin českých zemí* [online]. Praha, posl. úpravy 24. 11. 2014. In: <http://biblio.hiu.cas.cz/authorities/55951> [cit. 10. 12. 2014].

⁴¹ Z monografií a sborníků uvedme např.: MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří: *Nástin vývoje textilní výroby v českých zemích v období (1781–1848).* 1.–3. díl. Opava 1991, 1992; Tíž: *Otázky sociálního vývoje a jeho národnostních souvislostí (1780–1914).* Opava 1991; Tíž: *O středních vrstvách v českých zemích 1750–1950.* Opava 2002; Tíž: *Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918–1938.* Opava 1999, Tíž: *Chudé (dolní) vrstvy společnosti českých zemí v 19. stol.* In: Studie k soc. dějinám 1. 1998, 121–304; Tíž: *Sociální stratifikace a mobilita v českých zemích v 19. stol.* In: Studie k sociálním dějinám 2. 1998, s. 9–138.

v aplikaci syntetizujícího přístupu na celou problematiku, jehož hlavním výstupem se stala monografie s názvem *Nástin sociálního vývoje českých zemí (1781–1914)* hojně využitá v předkládané práci.⁴² Jak již z názvu plyne, tato práce kriticky shrnuje poznatky o sociálním vývoji českých zemí od konce 18. století do začátku první světové války a svou komplexností (přehledový výklad pokrývá i všechny dílčí sociální podskupiny) doposud nemá v akademickém prostředí konkurenci. Během dlouhodobého práce na této publikaci se Macháčová s Matějčkem stali průkopníky v do té doby opomíjeném oboru razícími nové objektivní metody a interdisciplinární přístup. Dodnes se oba autoři snaží soustavně pokračovat v započatém výzkumu, zvláště na dříve opomíjených tématech.⁴³

1. 1. 3. Literatura věnující se sociálnímu myšlení v českých zemích s důrazem na současníky Karla Adámka

Čtvrtá kapitola diplomové práce se věnuje Karlu Adámkovi jako sociálnímu mysliteli. Nermalou její část však tvoří uvedení do kontextu sociálního myšlení z historického hlediska včetně některých Adámkových současníků. Pro celkový přehled kořenů sociálního myšlení od středověku dále s důrazem na jeho křesťanský podtext je vhodná kapitola Marie L. Neudorflové v relativně nedávno publikované cizojazyčné kolektivní práci autorů z Historického ústavu AV ČR v Praze s názvem *Philosophical-Religious Roots of Social Thinking and its Reflection in Czech Society*.⁴⁴ Podnětným vzhledem do hlubších sociobiologických mechanismů filantropie a altruismu z ekonomického pohledu je přehledová studie Národohospodářské fakulty Vysoké školy ekonomické v Praze od doc. Antonie Doležalové, jež se v historické perspektivě zabývá v zásadě jednoduchou otázkou, a sice „Proč si lidé navzájem pomáhají“.⁴⁵

Zásadním průlomem do dosavadního značně torzovitého zpracování sociálního myšlení v českých zemích ve zkoumané etapě se stala odborná syntéza kolektivu autorů pod vedením Milana Hlavačky a Pavla Cibulky, jež shrnuje nejnovější výzkum

⁴² Tíž: *Nástin sociálního vývoje českých zemí, 1781–1914*. Praha 2010.

⁴³ Především chudé venkovské, či selské obyvatelstvo, ale i městský patriciát jsou témata, jež stále doposud čekají na větší zájem ze strany badatelů.

⁴⁴ NEUDORFLOVÁ, Marie L.: *Philosophical-Religious Roots of Social Thinking and its Reflection in Czech Society*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica – VORÁČEK, Emil, et al: *Theory and Practice of the Welfare State in Europe in 20th century*. Prague 2014, s. 168–176.

⁴⁵ DOLEŽALOVÁ, Antonie: *Ekonomie, filantropie, altruismus*. Praha 2008.

této problematiky.⁴⁶ Oba uvedení autoři se dlouhodobě specializují na dějiny 19. století v rámci patřičného oddělení Historického ústavu AV ČR. Práce je mimořádná tím, že neshrnuje pouze stěžejní ideje „sociálních myslitelů“ v dobovém kontextu, ale zabývá se též legislativou v rámci Předlitavska a institucemi, které měly sloužit k regulaci a zmírňování sociálních problémů v rakouském mocnářství. Podobně jako monografie J. Matějčka a J. Macháčové, je i tato publikace ryze odborným pojednáním založeným na bohaté faktografii. Jako celek je tedy pro laického čtenáře obtížněji „stravitelná“, avšak pro zájemce o historii sociální péče na našem území přináší nejen řadu systematicky podaných informací, ale i bohatý poznámkový aparát, který může být rozcestníkem pro detailnější studium dané látky. Stala se tedy logicky stěžejním odrazovým můstkem také při zpracovávání předkládané práce. Již výše bylo též poukázáno, že se výklad o sociálním myšlení Karla Adámka mimo jiné snaží reagovat na interpretaci Adámkových myšlenek v této knize pohledem prof. Hlavačky a za pomoci konkrétních příkladů se zamyslet nad tím, co jej k daným závěrům vedlo.⁴⁷

Fakt, že sociální myšlení a jeho představitelé je ve své podstatě dosti interdisciplinární dokazují dvě nedávno publikované odborné texty pro posluchače Katedry pracovního práva a sociálního zabezpečení právnické fakulty UK v Praze. Jedná se konkrétně o kolektivní monografie s názvem *Velké osobnosti české školy sociální politiky*⁴⁸ a *Česká škola sociální politiky v souvislostech*.⁴⁹ První z publikací představuje výběr reprezentativních osobností české školy sociální politiky rozdělených do tří generací. Přínosný byl zvláště úvod této práce věnující se současníkovi Karla Adámka, Albínu Bráfovi a také pojednání o Josefu Gruberovi. O to přínosnější pro zvolenou problematiku pak byla druhá práce v pořadí, která se neomezuje pouze na absolventy pražské právnické fakulty jako na klíčové představitele této školy, ale pojednává též o jejich historických předchůdcích. Právě v této publikaci pod vedením M. Štefka dostala prostor také několikastránková zmínka o Karlu Adámkovi. Ačkoliv mají obě tyto útlé publikace primárně charakter příručky pro posluchače Právnické fakulty UK, mají bezesporu velký přínos také pro širší odbornou veřejnost. Jedná se v zásadě o první ucelené představení českých sociálních myslitelů (včetně těch působících v zahraničí), kteří svými názory inspirovali i kolegy

⁴⁶ HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: c. d.

⁴⁷ Více viz kapitola 1. 1. 1.

⁴⁸ KOTOUS, Jan, et al.: *Velké osobnosti české školy sociální politiky*. Praha 2014.

⁴⁹ ŠTEFKO, M.: c. d.

z jiných evropských zemí a aktivně se tak zapojili do formování moderního sociálního státu. Odkazy na další prameny a odbornou literaturu mohou případné badatele inspirovat k hlubšímu studiu dané problematiky.

Bylo by na tomto místě vhodné zmínit také dílčí monografie a odborné studie věnované zakladateli české školy sociální politiky, prof. Albínu Bráfovi. V první řadě jmenujme multiperspektivní sborník příspěvků z konference pořádané Ekonomickou fakultou Vysoké školy báňské v Ostravě s názvem *Albín Bráf – Doteky s dneškem*, jež se zaměřuje především na jeho úlohu pro rozvoj národního hospodářství i na jeho současný odkaz.⁵⁰ Dále bychom měli zmínit kapitolu Antonie Doležalové v cizojazyčné publikaci od kolektivu autorů Historické ústavu AV ČR, o níž bude ještě pojednáno v detailu níže. Samotná kapitola se zaměřuje na interpretaci sociální otázky z pohledu Albína Bráfa jako ekonoma a je tudíž aplikovatelná při komparaci s Adámkovým pohledem na věc.⁵¹ Pro detailnější vhled do problematiky bylo možné využít též článek Zuzany Džbánkové publikovaný v teoretickém časopisu Radima Valenčíka.⁵² Národohospodáři Josefu Gruberovi bohužel zatím samostatná monografie věnována nebyla,⁵³ avšak jinak je tomu v případě prvního rektora Masarykovi univerzity a guvernéra Národní banky Karla Engliš. Englišovi věnoval několik svých odborných pojednání včetně monografie jeho žák František Vencovský.⁵⁴ Několik Vencovského pojednání vyšlo také v kolektivním sborníku Jany Geršlové a Milana Sekaniny, jež nese Englišovo jméno.⁵⁵

1. 1. 4. Literatura pojednávající o sociálním státu

Jak již patrně vyplynulo z předcházejícího přehledu literatury, problematika tzv. „sociálního státu“ je v současné době poměrně aktuálním tématem české historiografie a je jí věnována pozornost také na příslušných katedrách právnických a ekonomických fakult. Výklad bylo nutné zařadit nejen do myšlenkového, ale také do

⁵⁰ JUREČKA, Václav (ed.): *Albín Bráf – Doteky s dneškem. Sborník příspěvků ze semináře*. Ostrava 2001.

⁵¹ DOLEŽALOVÁ, Antonie: *Welfare State or Social Reconciliation? The Social Question from the Perspective of an Economist (Albín Bráf)*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica – VORÁČEK, Emil, et al: *Theory and Practice of the Welfare State in Europe in 20th century*. Prague 2014, s. 177–198.

⁵² DŽBÁNKOVÁ, Zuzana: *Albín Bráf – eticky a sociálně smýšlející ekonom*. Marathon [online], 2007, r. 6, č. 78, s. 3–9. In: http://www.valencik.cz/marathon/07/mar0706.htm#_Toc180751616 [cit. 11. 04. 2016].

⁵³ Kramář, Jan: Český národohospodář Josef Gruber. In: *Historický obzor*, 2005, č. 7–8, s. 179–187.

⁵⁴ VENCOVSKÝ, František: *Karel Engliš*. Brno 1993.

⁵⁵ GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan (ed.): *Karel Engliš*. Ostrava 2011.

teoretického konceptu s využitím české, popř. zahraniční literatury. Pojmy jako „sociální stát“, „welfare state“, „sociální politika“ a „sociální otázka“ nemají ani v soudobé literatuře zcela sjednocený význam a objasnění konkrétního nakládání s nimi v každé práci zabývající se sociální problematikou je prakticky nevyhnutelné.⁵⁶ Pro bližší seznámení s tím, jak s pojmem „sociální stát“, či „welfare state“ nakládají čeští i zahraniční autoři bylo možné využít celou řadu děl, ať již dnes již takřka klasiků na „welfare state“⁵⁷, či českých autorů připravujících přehledové studie pro studenty příslušných kateder a ústavů sociální práce a sociální politiky.⁵⁸ Tyto příručky mají logicky interpretační rámec posunutý na konec 20., popř. začátek 21. století, přesto však přibližují základní principy, metody a systém fungování sociálního státu, jež se v základech začaly utvářet právě na konci 19. století, v době politické činnosti Karla Adámka. Mnohé takto laděné publikace dokonce podávají chronologický přehled vývoje „sociálního státu“, či alespoň v náznacích komentují jeho historické kořeny a právě v tomto směru byly přínosné pro předkládanou diplomovou práci. Jmenujme alespoň práci prof. Igora Tomeše, který se v rámci nastínění geneze sociálně-politických idejí věnuje mimo jiné též české škole sociální politiky.⁵⁹

Z nedávno vydaných odborných monografií k vývoji a formování sociálního státu v Evropě je aktuální novinkou v českém akademickém diskursu kniha kolektivu autorů s názvem *Theory and Practice of the Welfare State in Europe in 20th century*.⁶⁰ Jak již z názvu plyne, kniha se primárně soustředí na sociální stát ve 20. století, avšak její první polovina zabývající se pojmoslovím, počátky a vývojem sociálního státu byla díky souhrnu aktuálního výzkumu cenným zdrojem informací i při zpracovávání

⁵⁶ Pro příklad můžeme uvést, že se i v české odborné literatuře se dnes již běžně setkáme s anglickým termínem „welfare state“, avšak mnohdy jej autoři zcela libovolně zaměňují za jeho zdánlivý český ekvivalent, ačkoliv se časovým i kontextovým vymezením nemusí zcela shodovat.

⁵⁷ Dodnes uznávaným klasickým dílem k problematice welfare state je především: ESPING-ANDERSEN, Gøsta: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton 1990. Jmenovat bychom ale mohli i další díla, jež se podnětně vyjadřují k této problematice v dlouhodobém měřítku: BALDWIN, Peter: *The Politics of Social Solidarity (Class Bases of the European Welfare State 1875–1975)*. Cambridge 1993; MORAWSKI, Witold: *Ekonomická sociologie: problémy, teorie, empirie*. Praha 2005; SPIEKER, Manfred: *Sociální stát a jeho krize*. Praha 1996.

⁵⁸ DUBEN, Rostislav: *Stát blahobytu*. Praha 1994; HAUSER, Michael (ed.): *Sociální stát a kapitalismus*. Praha 2007; KELLER, Jan: *Soumrak sociálního státu*. Praha 2009; Týž: *Střední vrstvy a občanská společnost*. In: Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. Sociální studia 5, 2000, s. 175–188; KREBS, Vojtěch, et al: *Sociální politika*. 5. vyd. Praha 2010; POTŮČEK, Martin: *Sociální politika*. Praha 1995.; SMUTEK, Martin: *Sociální stát: Úvod do studia*. Hradec Králové 2005; VEČEŘA, Miloš: *Sociální stát: Východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha 1996.

⁵⁹ TOMEŠ, Igor: *Sociální politika: Teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha 1996.

⁶⁰ ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica – VORÁČEK, Emil, et al: *Theory and Practice of the Welfare State in Europe in 20th century*. Prague 2014.

pojmové a kontextové částí této diplomové práce. V neposlední řadě je třeba vyzdvihnout dvě dílčí studie představující aktuální pohled na možnosti interpretace pojmu „sociální otázka“ v kontextu měnících se společenských a hospodářských podmínek habsburské monarchie.⁶¹

1. 1. 5. Odborná literatura přibližující širší dobový kontext

Za účelem přiblížení dobového kontextu, tj. Předlitavska ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století byly využity některé již tradiční synteticky laděné příručky i relativně nedávno vydané monografie. Pro příklad uveďme relativně novou dvoudílnou syntézu věnovanou dějinám 19. století z mnoha úhlů pohledu vydanou Historickým ústavem AV ČR.⁶² Při práci s problematikou samosprávy a regionálních úřadů včetně konkrétních legislativních opatření je vhodné využít již citovanou práci M. Hlavačky *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech*, jež stručně a výstižně vymezuje sféru působnosti obecních a okresních zastupitelstev.⁶³ K detailnějším pojednáním pak bezesporu patří sborník z vědecké konference od kolektivu autorů s názvem *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*, který prezentuje a shrnuje výsledky práce více než dvou desítek českých i zahraničních historiků na tomto v poslední době stále více populárním badatelském poli.⁶⁴ Kromě jednotlivých článků v tomto sborníku je další dílčí studií pojednávající o volbách do obecního výboru článek Pavla Kladiwy v časopise *Historie – Otázky – Problémy* publikovaném Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy.⁶⁵ Jak je patrné, teoretickým rámcům české samosprávy je věnována pozornost především na Masarykově univerzitě v Brně a dále v rámci Ústavu českých dějin Karlovy univerzity v Praze a Historického ústavu AV ČR.

⁶¹ DROBESCH, Werner: „Sociální otázka“ v habsburské monarchii v soudobém společenském diskurzu. *Moderní dějiny*, 2, 2012, č. 1, s. 1–12; HAVELKA, Miloš: *Sociální vize a utopie: „sociální otázka“ mezi pauperizací a modernizací*. In: HOJDA, Zdeněk – OTTLOVÁ, Marta – PRAHL, Roman: *Útisk – charita – vyloučení, Sociální 19. století*. Praha 2015, s. 11–21.

⁶² HLAVAČKA, Milan, et al.: *České země v 19. století II: Proměny společnosti v moderní době* (dále jen *České země v 19. století*). Praha 2014. Z těch tradičnějších je pro dobový kontext vhodná především přehledová studie EFMERTOVÁ, M.: *c. d.*

⁶³ Týž: *Zlatý věk české samosprávy*.

⁶⁴ FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. Brno 2006.

⁶⁵ KLADIWA, Pavel: *Specifika systému obecních voleb v předlitavském období a jeho vliv na volební kulturu (na příkladu Moravy a Rakouského Slezska)*. *Historie – Otázky – Problémy: Politická kultura v českých zemích a Československu 1848–1948*, 6, 2014, č. 1, s. 64–81.

Konkrétním studiím se však věnují i autoři z ostatních regionů Čech, zvláště poslední dobou je problematika místních samosprávných úřadů nezbytnou součástí diplomových prací týkajících se regionálních dějin obce či okresu v 19. století.

Pro účely celkového přehledu o státních úřadech v Rakousko-Uhersku včetně těch samosprávných, o jejich kompetencích a s tím související legislativou bylo čerpáno z dodnes nepřekonané příručky *Dějiny správy v českých zemích: Od počátku státu po současnost*.⁶⁶ Tato publikace byla využita také pro úvod do kontextu legislativních opatření v oblasti sociální problematiky v Rakousko-Uhersku. Pro konkrétní zákonodárné změny v této sféře bylo vhodné výklad konzultovat také s již citovanou aktuální monografií kolektivu autorů pod vedením M. Hlavačky a P. Cibulky.⁶⁷ Přehledových studií k hospodářské situaci a ekonomické problematice v českých zemích je celá řada, většinou s prioritním určením pro studenty ekonomických oborů.⁶⁸ Již citované pojednání Otto Urbana *Kapitalismus a česká společnost* je naopak psané z historikova pohledu. Monografie byla autorem zamýšlena jako syntetický pohled na měnící společenské poměry na pozadí industrializace. V kontextu nových poznatků a soudobých trendů v historickém bádání je sice monografie již poněkud zastaralá, avšak díky jeho fundovanému a odbornému přístupu je autor dodnes v odborných kruzích dodnes citován a považován za klasika, pokud jde o české země v 19. století.⁶⁹

Adámkův specifický přístup k sociální problematice je hodnocen mimo jiné v souladu s jeho politicko-stranickým profilem. Za účelem objasnění programů, konkrétního zaměření, okolností vzniku a organizace jednotlivých politických stran v Předlitavsku byla využita především přehledový kolektivní sborník pod vedením prof. Pavla Marka *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*.⁷⁰ Detailnější vhléd do měnící se politické

⁶⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: Od počátku státu po současnost*. Praha 2007.

⁶⁷ HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: c. d.

⁶⁸ Pro příklad uveďme GERŠLOVÁ, J. – SEKANINA, M.: *Lexikon našich hospodářských dějin*. Praha, 2003. Tíž: *Teze k přednáškám předmětu Dějiny národního hospodářství*. Ostrava 2002. JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdeněk: *Dějiny hospodářství českých zemí (od počátku industrializace do konce habsburské monarchie)*. Praha 2007. PŮLPÁN, Karel (ed.): *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1900*. I. díl. Praha 1993.

⁶⁹ URBAN, Otto: c. d. 2. vyd. Praha 2003.

⁷⁰ MAREK, Pavel, et al: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Olomouc 2000. Toto kolektivní dílo vhodně doplňuje výběrová edice Pavla Cibulky [CIBULKA, Pavel (ed.): *Politické programy českých národních stran 1860–1890*. Praha 2000.] a také

situace v českých zemích a především pak bližší pojednání o smyslu spolupráce mladočechů s realisty přináší tradičně laděná práce Zdeňka Šolleho *Století české politiky*.⁷¹ K tématice Národní strany svobodomyšlné se vztahuje také práce Jany Čechurové-Šetřilové publikovaná ve výše citovaném sborníku.⁷²

V neposlední řadě bychom na tomto místě měli zmínit literaturu využitou při zpracovávání úvodních kapitol diplomové práce týkající se rodiny Adámkových, jejich působnosti na Hlinecku a životopisu Karla Adámka. Samostatná vědecká monografie k dějinám města Hlinska doposud publikována nebyla. Nejvhodnější příručkou je tak popularizační publikace od místní historičky s etnografickou specializací s názvem *Hlinsko, Srdce Českomoravské vrchoviny*.⁷³ Kniha populárně-naučným způsobem seznamuje s kulturou a historií města a s místními významnými osobnostmi. Postavení a postoje manželky Karla Adámka, Terezie byly komparovány s některými jejími známějšími současnicemi tak, aby mohlo být posouzeno, zda se Terezie nějak vymykala, či naopak zapadala do dobových představ vzorné manželky ze střední vrstvy. K tomu byly využity monografie dnes již tradičních autorek věnujících se emancipaci žen v 19. století a dějinám každodennosti, Marie Bahenské a Mileny Lenderové.⁷⁴ Při zpracovávání medailonků jednotlivých členů rodiny Adámkových byly pro doplnění taktéž využity patřičné biografické příručky.⁷⁵

publikace Antonie Doležalové psaná z ekonomického pohledu: DOLEŽALOVÁ, Antonie: *Politické stranictví a ekonomický zájem: Příspěvek ke studiu mechanismů prosazování hospodářských programů a ekonomických zájmů politických stran*. 2008.

⁷¹ ŠOLLE, Zdeněk: *Století české politiky*. Praha 1998.

⁷² ČECHUROVÁ-ŠETŘILOVÁ, Jana: *Politická reprezentace českých podnikatelů na počátku 20. století (příklad kontextu mladočeských představitelů s vedením živnobanky)*. In: KÁRNÍK, Zdeněk (ed.): *K novověkým sociálním dějinám českých zemí II, Z dob rakouských a předlitavských (1848–1918)*. Praha 1998, s. 137–149.

⁷³ KŘIVANOVÁ, Magda a kol.: *Hlinsko, Srdce Českomoravské vrchoviny*. Hlinsko 2009.

⁷⁴ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha 2005. LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. Praha 1999.

⁷⁵ KOBETIČ, Pavel: *Osobnosti Chrudimska*. Chrudim 2002. VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla, et al.: *Biografický slovník českých zemí*. Praha 2004.

1. 2. Archivní a tištěné prameny a nastínění úskalí práce s nimi

1. 2. 1. Archivní prameny

Stěžejní pramennou základnou pro mou diplomovou práci o politické činnosti Karla Adámka se stal obsáhlý fond s názvem *Rodinný archiv Adámků z Hlinska* uložený v Národním archivu v Praze. Fond čítá na 144 kartonů a je rozdělen do tří větších sekcí a dva dodatky. Největší část fondu zabírají materiály týkající se Karla Adámka (celkem 65 kartonů), zbytek je věnován jeho synovi Karlu Václavu Adámkovi a bratrovi Bohumilu Adámkovi. Nejvíce bylo v práci logicky čerpáno převážně z první sekce obsahující ego dokumenty, ale využitelné byly i některé kartony umístěné v sekci pramenů Adámkova syna. Dle pracovníků archivu je tento rodinný fond díky své velikosti stále jen málo probádaný, což lze bezesporu potvrdit přinejmenším v případě materiálů vztahujících se přímo ke Karlu Adámkovi.⁷⁶

Pro bližší pochopení metodologického přístupu k těmto archivním pramenům je třeba nastínit jejich osud předtím, než byly uloženy v tehdejší SÚA, neboť tak bude lépe patrné, která úskalí bylo při práci s nimi nutné zohlednit a jaký úhel pohledu se jevil jako nevhodnější. Jak již bylo naznačeno výše, fond vytvořily a shromáždily dvě generace rodu Adámkových. Všichni jeho členové byly literárně velmi činní a měli smysl pro uchování památek stejně jako dokumentaci své činnosti. Materiál byl tedy sbírán systematicky v průběhu jejich života, avšak za jeho samotným uspořádáním do rodinného fondu současného rozsahu stál JUDr. Karel Václav Adámek, jehož osobní materiály tvoří jednu ze tří částí fondu. Z historikova pohledu se tedy v tomto směru jedná o zcela stěžejní osobu s pomyslnou funkcí „rodinného archiváře.“ V Adámkových rukách byla veškerá odpovědnost za to, co je hodné zachování, či co naopak do fondu zařazeno nebude. Tento fakt bezesporu ovlivnil výpovědní hodnotu celého fondu, avšak jen těžko můžeme s jistotou určit, do jaké míry samotná selekce probíhala.

S určitostí jsou nicméně známé osudy fondu před jeho samotným umístěním v tehdejší Státním ústředním archivu, které poznamenala přílišná náročnost

⁷⁶ Jiří Ponížil, autor doposud nejrozsáhlejší odborné životopisně laděné práce o Karlu Adámkovi, s archivními prameny vůbec nepracoval; Adéla Panýrková pak logicky i vzhledem k zúženému tématu své práce využila pouze dva kartony z celé rodinné pozůstalosti. Jinak je tomu nicméně v případě Karlova syna Karla Václava, jehož životopisu se dlouhodobě věnovala K. Hromádková a náležitě při své práci zhodnotila i dostupné archivní prameny.

K. V. Adámka na podmínky umístění fondu a nakládání s ním. K. V. Adámek již v polovině 30. let vyjednával s tehdejšími prezidentem T. G. Masarykem o prodeji rodinného archivu a knihovny, ale ačkoliv by již tehdy fond shlédnut tehdejšími ředitelem Národního muzea, Dr. Josefem Volfem, jednání nakonec ztroskotalo právě na nepřijatelných podmínkách.⁷⁷ Předání nebylo úspěšné ani podruhé v roce 1939, kdy se o fond začal zajímat bývalý Archiv země české. Rodinný archiv zůstal uložen v rodném domě Adámků v Hlinsku až do smrti Karla Václava Adámka, po níž byla pozůstalost znovu nabídnuta Archivu země české, tentokrát již bez konkrétních podmínek na její uložení. Po delším jednání s dědici Karla Adámka, Jaroslavem a Milošem byl nakonec rodinný archiv i s knihovnou převezen v letech 1949–1950 do Prahy. Tento okamžik pak představuje v pořadí třetí možnou selekci při nakládání s archiváliemi, neboť jak uvádí inventář k fondu, jeho část dědici odmítli předat. Mělo se především jednat o sbírku dopisů od významných lidí, kterou si Karel Adámek vlepoval do zvláštní knihy a neúplná je patrně i předaná korespondence.

Jak již bylo naznačeno výše, archiv byl z velké části uspořádaný ještě za života Karla Václava Adámka pod názvem *Památník Karla Adámka a jeho rodiny, zřízený JUDr. K. V. Adámkem*, nicméně několikerým stěhováním bylo toto upořádání narušeno a finální podobu tak fond dostal v roce 1957 pod rukama dokumentačního pracovníka SÚA, Karla Davida.⁷⁸ Všechny výše zmíněné okolnosti nakládání s archivem před jeho finálním uložením v archivu mohou představovat určitý zkreslující faktor a není možné je při práci s prameny zcela opomenout.

Konkrétní záměry Karla Václava Adámka se tedy nemalou měrou otiskly do uspořádanosti fondu, a to jak v pozitivním, tak i negativním smyslu. K. V. Adámek byl na svůj rod velice hrdý a aktivně se podílel na budování jeho dobré pověsti. Vedl v bedlivé patrnosti veškeré články a zmínky o celém rodu, zvláště pak o svém otci. Po celý svůj život zdůrazňoval jeho zásluhy o vývoj regionu i českých zemí a nebylo takřka díla či projevu, aby se o něm alespoň slůvkem nezmínil. Do rodinného archivu

⁷⁷ V nich bylo jasně stanoveno, kde má být památník umístěn, jak má být spravován, ale také které osoby mají mít k materiálům přístup. Podmínky vydavatelské činnosti byly obdobně striktně omezené: před vydáním jakéhokoliv materiálu z archivu měl k tomu určený výbor schválit, zda navrhovaný text vyhovuje přísným kritériím pro tisk. Z těchto nesplnitelných požadavků na nakládání s archiváliemi je nepřímo patrná snaha mít možnost „cenzurovat“ jakékoliv texty obsahující hodnotící stanovisko o některém z členů rodu. Detailní rozpis Adámkových podmínek a požadavků viz NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Nakládání s Památníkem a jeho úkol, Práva členů rodiny Karla Adámka.

⁷⁸ Více informací k osudům fondu viz DAVID, K.: c. d., s. 1–5. Viz též HROMÁDKOVÁ, K.: *Karel Václav Adámek a jeho činnost muzejní a muzeologická*, s. 9.

například neopomněl zahrnout detailní dokumentaci čestných občanství Karla Adámka a také jeho členství v nejrůznějších kulturních a společenských spolcích. Nutno dodat, že K. V. Adámek byl jako spoluzakladatel *Společnosti přátel starožitností* a muzejní pracovník sám vědeckým badatelem a již za svého života sepsal několik životopisných statí o svém otci i strýci. Především ale velice systematicky a s neobvyklou pečlivostí sbíral veškerý dostupný materiál za účelem sepsání knihy o Adámkově rodu, popř. dalších knih o jeho jednotlivých členech. Ve své práci tedy kladl podstatný důraz na detail i na faktografickou stránku. Pořizoval dokonce detailní soupis pramenů k již rozdělaným pracím, aby v jeho díle mohl popř. kdokoliv z rodiny pokračovat.⁷⁹

Tento Adámkův do jisté míry perfekcionista přístup nemálo přispěl k tomu, že se archivní materiál v rodinném fondu dochoval nejen v takové hojnosti, ale také že je upořádan poměrně logicky a přehledně, což do značné míry usnadňuje orientaci v něm i samotnou badatelskou práci. Na druhou stranu je přinejmenším ze vzorku pramenů týkajících se Karla Adámka patrná jasná intence shromáždit a dochovat co nejvíce takových materiálů, jež by nejen jeho jméno nijak nepoškodily, ale pokud možno vyznívaly ve skrze kladně a vyzdvihly jeho mimořádnost a velké zásluhy. Dle Kateřiny Hromádkové, byl Karel Václav Adámek ochotný zasáhnout proti čemukoli, co by vyznělo nepříznivě, či by jakýmkoli způsobem znehodnocovalo přínos rodu pro region.⁸⁰

Aplikované metody při práci s jednotlivými prameny byly (kromě výše zmíněné možnosti zkrácení jejich výpovědnosti) samozřejmě ovlivněny také jejich samotným charakterem. Faktografický přístup byl aplikován především na dokumenty úřední povahy, jež jsou uloženy v 1. kartonu s názvem „Osobní doklady“ (najdeme zde oddací a rodné listy, doklady o Adámkově členství v různých spolcích popř. o udělení čestných občanství). Podobně mohlo být přístupováno i k tzv. „Dokumentačnímu materiálu k písemným Pamětem“ a k „Materiálu k činnosti v různých komisích, sněmech a výborech“, jež najdeme v kartonech č. 15–21. Mnohdy se jedná o předložené žádosti či výzvy, které byly v rámci daných komisí a na sněmech diskutovány. Najdeme zde i další dokumenty úřední povahy jako nařízení, statuta či návody, jež byly součástí nově schválených zákonů.

⁷⁹ Více o Adámkově nakládání s rodinným archivem viz HROMÁDKOVÁ, K.: *Karel Václav Adámek*, s. 9–11 a 53–55.

⁸⁰ TÁŽ, c. d., s. 9.

Významnou část fondu pak tvoří Adámkova obsáhlá korespondence, která již samozřejmě vyžadovala kritičtější přístup. Při zpracovávání Adámkova osobního života byla využita část rodinné korespondence v kartonech č. 22 a 23. Jednalo se především o četné dopisy Karla Adámka s nastávající chotí a poté manželkou Terezií. K. Adánek v nich mnohdy detailně popsal své cesty do zahraničí a později i své dojmy z působení v říšském sněmu. V neposlední řadě bylo možné za pomoci korespondence vyhodnotit Adámkův vztah k manželce i dětem. Vzhledem k tematickému vymezení práce byla nicméně využitelná také Adámkova korespondence s úřady, institucemi a spolky, uložená v kartonech č. 37–44, a to ještě spíše jako doplňkový materiál. Na rozdíl od rodinné korespondence tato postrádá jasně subjektivní rysy, neboť se v naprosté většině případu jedná o formální žádosti ze strany pisatelů, ať už o vyřízení nějaké věci, či nepřímo o podporu konkrétní záležitosti na půdě zemského sněmu. Našly bychom zde také děkovací dopisy za kladné vyřízení předchozích prosb, popř. gratulace k Adámkovým jubileím, v nichž už subjektivní prvky a zaujatost narůstají až ke glorifikujícím tendencím.

Výše naznačené selektivní kroky při pořádání archivu jsou obzvláště patrné v případech tzv. „Pamětí“, jež jsou uloženy v kartonech č. 3–14, z nichž každý obsahuje dva až čtyři svazky chronologicky lepených výstřižků z dobového tisku, stenografických protokolů z jednání českého zemského sněmu a říšské rady a dalšího materiálu dokumentujícího Adámkovu veřejnou činnost.⁸¹ Jak je z obsahu patrné, je název „Pamětí“ do značné míry zavádějící. Adámek sepsané poznámky bychom zde totiž nenašli vůbec. Jedná se především o sbírku názorů a komentářů k veřejné činnosti Karla Adámka otištěnou v dobovém tisku. Vzhledem k výše zmíněné pravděpodobnosti jistého výběru, stojí při nejmenším za zvážení, proč se v tak obsáhlém materiálu takřka nevyskytuje žádná kritika vůči Adámkově osobnosti či jeho práci. Ačkoliv se jedná o poměrně pestrý vzorek, nic to nemění na faktu, že velkou měrou převažují články publikované v *Národních listech*, o nichž je dobře známo, že byly po dlouhou dobu platformou Národní strany svobodomyšlné, jejímž členem byl i Karel Adánek.⁸² Především v tisku tohoto charakteru bychom kritiku stranických členů asi hledali marně. V regionálním tisku se pak mnohdy setkáváme

⁸¹ Jen pro představu obsáhlosti této části rodinného archivu, doplním, že se jedná o 32 svazků formátu 19 x 27,5 cm o celkovém počtu 26 073 stran.

⁸² Více ke klíčové roli tisku pro mladočeskou stranu a politické strany jako takové: MALÍŘ, Jiří: *Mladočeská strana v Čechách a promladočeské strany na Moravě*. In: MAREK, P.: *c. d.*, s. 55-56.

s téměř neskrývanou tendencí vnímat poslance poněkud nadneseně a do značné míry jej glorifikovat jako zcela mimořádnou heroickou osobnost dosahující významu, s nímž se může rovnat jen málo dalších rodáků z hlineckého či chrudimského okresu.

Na daný problém ve své diplomové práci upozorňuje též Hana Hašková, když vysloveně píše o „budování“ Památníku Karla Adámka a jeho rodiny. Poukazuje mimo jiné i na zcela neobvyklé množství výstřížků z novin, které ve většině případů pojednávají o úspěších jednotlivých členů rodiny často s chvalozpěvným podtextem. Při práci s těmito pečlivě vystříhanými, chronologicky seřazenými články je jasně cítit silná tendence zachovat i pro budoucí generace, či potencionální badatele pokud možno co nejvíce archiválií s pozitivním hodnotícím hlediskem, jež by přispívaly k dojmu celkové mimořádnosti počínů celé rodiny.⁸³ Je nicméně nutné dodat, že i když články z *Národních listů* jasně převládají, stále se jedná o vzorek z poměrně velkého počtu dobových periodik, který si i po předpokládaném výběru zachovává výpovědní hodnotu. V každém případě právě dobový tisk velice dobře posloužil k dotvoření obrazu, jaký měla o Adámkovi širší veřejnost. Neoddiskutovatelný faktografický přínos si pak Paměti uchovávají především díky v nich uloženým stenografickým protokolům z jednání poslanecké sněmovny.

Ve fondu bychom našli i pramen ryze paměťového charakteru, a sice Adámkovou rukou psané paměti. Adámkovy osobní deníky a nejrůznější poznámky, popř. i koncepty básní z let 1849–82 jsou uloženy v kartonu č. 47. Deníky jsou psané dosti heslovitě a rozhodně ne s každodenní pravidelností, i tak však obsahují Adámkovy poznámky z cest do zahraničí a mohly tak posloužit i jako doplňkový materiál pro kapitolu o politikově životě. Podobně i poezie je dobrým odrazem Adámkova ducha a především hodnot, na něž v životě kladl mimořádný význam, jako například jeho vlastenecké cítění. Podobně i kartony č. 50–52 obsahují Adámkovy stručné záznamy o politických a veřejných událostech, jichž se Adámek účastnil v letech 1888–1915. Najdeme zde i črty některých jeho dopisů a heslovité poznámky psané na drobných lístcích.⁸⁴

Jako typické ego-dokumenty v sobě tyto materiály memoárového charakteru nevyhnutelně obsahují Adámkův subjektivní pohled na dané události, popř. i jejich hodnocení. V tomto směru příliš nepřekvapí, že se ani v Adámkovou rukou psaných

⁸³ Více k této polemice viz HAŠKOVÁ, H.: *c. d.*, s. 25–27 a 30–32.

⁸⁴ Nejvíce jsou pokryta léta 1849–1858 a poté pouze etapy let 1874–1866 a 1879–1882 po roce 1883 Adámek nepokračoval svých deníků a psal si poznámky pouze na samostatné lístky.

memoárech prakticky nedočteme o žádných zmínkách selhání, či o podniku, který by se nevydařil přesně dle Adámkových představ, natožpak o jeho výraznějších odpůrcích. Je možné pouze domýšlet, do jaké míry je to způsobeno mimořádnými vlastnostmi tohoto politika, či jeho značnou oblíbeností a do jaké míry zde sehrály roli i případné výběrové tendence (nejdříve samotného otce a poté i syna) při sestavování fondu. Dokonce i v případě těchto kartonů je totiž poněkud atypickým rysem také to, že původně volné lístky s textem byly (nejpravděpodobněji Adámkovým synem) nalepeny na zvláštní kartičky a očíslovány. Spolehlivou autenticitu pramene poměrně silně popírá především fakt, že mezi poznámkami s rozeznatelným Adámkovým rukopisem jsou vloženy i záznamy psané jinými osobami, což poměrně silně narušuje otázku nedotknutelnosti těchto ryze „osobních“ dokumentů.

Navzdory tomu je zajímavé sledovat, které okamžiky považoval Adámek za vhodné pro zaznamenání do svých deníků. O zahraničních poznávacích cestách, ale i o krátkodobějších cestách do Chrudimi a do Vídně se v záznamech dočteme poměrně často, takřka výjimečně však narazíme také na záznamy o Adámkově každodenním osobním životě, či snad dokonce o jeho pocitech a přáních, pokud se bezprostředně netýkaly jeho veřejných funkcí. Toto striktní oddělení veřejné sféry od soukromé Adámek bezpodmínečně dodržel i ve svých později publikovaných pamětech. Jeho citový vztah s manželkou a ostatními členy rodiny je tak většinou možné hledat pouze skrytý „mezi řádky“ ve výše zmíněné rodinné korespondenci. Občasná zmínka v regionálním tisku (např. o manželce Terezii) jen dále dotváří obraz dokonale fungující rodiny a zdroje jakýchkoliv neshod či problémů bychom zde hledali marně. Jak z výše naznačené charakteristiky dostupných pramenů vyplývá, naše představy o Adámkově osobním životě jsou mnohdy spíše domněnkami zkonstruovanými na základě dobových vzorců života vysoce postaveného politika, zastávajícího navíc několik funkcí najednou.

V neposlední řadě práce čerpala též ze dvou kartonů z rukopisné pozůstalosti Adámkova syna, Karla Václava, v nichž jsou uloženy materiály sebrané za účelem sepsání publikací o rodu a jeho členech. Jmenovitě se jedná o karton č. 102, který obsahuje Adámkem sestavený a sepsaný materiál k připravovanému životopisu jeho otce. Najdeme zde detailní bibliografii spisů, které jeho otec vydal, ale také časopiseckých a novinových článků jakkoliv se dotýkajících jeho osoby. Nechybí ani seznam sbírky dopisů a jejich registry, to vše doplněné datacemi. Neměli bychom

v tomto výčtu opominout také několik verzí stručných či detailnějších životopisů Karla Adámka připravovaných právě jeho synem. Úskalí při práci s materiály tohoto charakteru je nasnadě. Na jednu stranu se jedná o nesmírně přínosný materiál právě při psaní odborné práce Karlu Adámkovi, přesto již pouhý fakt, že autorem sbírky všech nesmírně detailních seznamů i spisů je právě blízký rodinný příslušník, jim dodává dosti subjektivní charakter, o němž bylo již pojednáno výše. Přesto jsou soupisy díky vědeckému přístupu Karla Václava velice podrobné a tudíž přínosné, samotné koncepty jím sepsaných životopisů pak slouží jako dobrý podklad pro konfrontaci s verzemi, jež se pouze s mírnými obměnami opakovaně objevovaly v dobovém tisku. Všeobecně se zdá se, že jen málokterý z Adámkových současníků si dal tu práci sestavit politikův životopis sám a spokojil se s podrobnou verzí zpracovanou jeho synem. Druhým využitým kartonem z Rukopisů Karla Václava byl pak karton č. 103, který obsahuje některé přínosné informace z připravované genealogie rodu Adámků a stal se tudíž cenným pramenem při zpracovávání kapitoly o Adámkově životě a předcích. V neposlední řadě je v tomto kartonu uložena bibliografie knižních prací Karla Adámka a také seznam článků z pera jeho otce, jež byly otištěny v Národních listech.

Závěrem je třeba zohlednit fakt, že ačkoliv v sobě celý rodinný archiv nevyhnutelně nese jistá úskalí spojená s okolnostmi jeho seřazení, dojmu přílišné glorifikace Adámkových při hodnocení jejich činnosti je poměrně obtížně se vyhnout. Vzhledem k jejich značné vážnosti a mimořádnému sociálnímu postavení je soudobý kritický pohled na tyto osobnosti bohužel takřka nemožné dohledat.⁸⁵ Nutno dodat, že i navzdory veškerým potencionálně subjektivním a zkreslujícím rysům vyžadujícím obezřetnost při práci s fondem je všech šedesát čtyři kartonů týkajících se Karla Adámka natolik obsáhlých, že se s nimi s patřičným přístupem dá velmi snadno a efektivně pracovat. Fond dle mého názoru představuje dostatečně pestrý vzorek, jenž při konfrontaci s tištěnými prameny a literaturou může vést k vytvoření plastického obrazu veřejné práce tohoto politika. Odvážila bych se v tomto směru dokonce tvrdit, že svou rozmanitostí *Rodinný archiv Adámků z Hlinska* nejen v mnohém usnadňuje práci samotným badatelům, ale že se díky své mimořádné zachovalosti a obsáhlosti⁸⁶

⁸⁵ Na podobný problém ve své práci o Karlu Václavu Adámkovi poukázala i Kateřina Hromádková. Viz HROMÁDKOVÁ, K.: *Karel Václav Adámek*, s. 1. Podobně viz též HAŠKOVÁ, H.: *c. d.*, s. 22.

⁸⁶ Jen část věnovaná Karlu Adámkovi obsahuje např. na 8000 dopisů s různými osobnostmi v časovém rozpětí více jak šedesáti let.

blíží téměř ideálu toho, jak by osobní pozůstalost měla vypadat. Snad jen přílišná obsáhlost mohla tedy v tomto směru až doposud odrazovat potenciální badatele od práce s osobní pozůstalostí Karla Adámka.

Navzdory velké systematickosti a obsáhlosti rodinného archivu v NA Praha zůstala nicméně část rodinných archiválií uložena také v Městském muzeu a galerii (dále jen MMG) v Hlinsku. V porovnání s obsáhlým pražským archivem se sice jedná o nepatrný zlomek, přesto i zde najdeme několik unikátních pramenů, které v ústředním fondu chybí, ačkoliv ne všechny mají vazbu pouze na hlinecké muzeum. V hlineckém Rodinném archivu Adámků bychom našli především archiválie vztahující se k Adámkově působnosti v Hlinsku, mnohdy ve formě zhodnocení a uznání jeho přínosu pro město. Kromě slavnostně laděného smutečního oznámení, které vyzdvihává Adámkův celoživotní přínos a neopomíjí jmenovat všechny jeho řádné i čestné funkce, bychom zde našli „Vyslovení uznání a úcty K. Adámkovi“ od učitelského sboru Měšťanské a obecné školy v Hlinsku, jejímž byl zakladatelem, či „Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě“, jež shrnuje působení Karla Adámka v Hlinsku na pozici okresního starosty. V podobném duchu se nese i „Protokol sepsaný při příležitosti 23. slavnostní schůze zastupitelstva města Hlinska“ konané při příležitosti sta let od Adámkova narození, jehož součástí je mimo jiné přepis slavnostního projevu odborného učitele Františka Matějky vybízející k udržování trvalé památky na Karla Adámka. Vzhledem k oslavnému a děkovnému rázu má tento materiál daleko k faktografickému charakteru. Jakákoliv negativně laděná stanoviska bychom zde opět hledali marně. Archiválie naopak spíše jen dále přispívají k již tak příliš jednostranně laděnému obrazu Karla Adámka bez jediného zrnka poskvrny. Jako další v řadě pramenů nicméně posloužily k utvrzení dlouhodobě fungujícího a přijímaného vzorce vnímání Adámka nejen jeho současníky, ale i dlouho po jeho smrti. V neposlední řadě obsahuje fond umístěný v MMG Hlinsko i dva dokumenty faktografického rázu týkající se také bezprostředně osobnosti Karla Adámka. Je to jednak originál Adámkova indexu z Karlo-Ferdinandovy univerzity, jež z neznámého důvodu nebyl převezen do Národního archivu, a také rukopis týkající se místní organizace Národní strany svobodomyšlné.

1. 2. 2. Publikované prameny

Karel Adámek je autorem téměř dvou set publikací a studií vyjadřujících se k rozličným soudobým problémům. Často se jedná o úvahové studie, v nichž se zamýšlí nad konkrétním problémem, hledá příčiny jeho vzniku a také cesty k jeho odstranění. V případě některých palčivých dobových otázek (např. vídeňské punktace, reforma živnostenského řádu, reforma školství a domovského práva, otázka pojištění, poměrů dělnictva a chudiny apod.) mají publikace zcela konkrétní podtext. Měly čtenáře nejen informovat o soudobé situaci, ale také je přimět k zamyšlení a fungovat též jako nástroj konstruktivní kritiky mnohdy alarmujících poměrů. Netřeba dodávat, že se tyto práce vyznačují subjektivním pohledem na věc, neboť mimo jiné autorovi sloužily k vyjádření jeho osobních názorů. Některé z publikací, které nesloužily jako platforma pro zveřejnění názorů na daný problém, či jeho řešení, pak měly v první řadě současníky informovat o legislativních změnách v dané oblasti a jsou tak od autorova subjektivního pohledu na věc oproštěny. Všeobecně je možné tvrdit, že vzhledem k Adámkově pečlivosti a vědeckému přístupu, by řada jeho prací mohla být využita i jako faktografický materiál, samozřejmě s patřičným kritickým přístupem. Ryze faktografického rázu je pak bezesporu několik Adámkových statistických studií, které jsou cenným zdrojem o hospodářské situaci v Rakousko-Uhersku, ale také o sociálních problémech dané doby.

Pro samotnou diplomovou práci o Adámkovi jako sociálním mysliteli se stěžejním pramenem staly především jeho subjektivně laděné spisy, které reflektují autorův způsob uvažování a návrhy, jak dané problémy, či situaci řešit. Vedle faktografických stenografických zápisů z jednání sněmů je samotná diplomová práce vystavěná z velké části právě na těchto tištěných pojednáních, do nichž autor nevyhnutelně zahrnul i vlastní názor na sebe. To se logicky muselo odrazit nejen na kritickém přístupu práce s těmito prameny, ale do jisté míry to také znesnadňovalo tendenci o podání co nejobjektivnějšího obrazu o osobnosti Karla Adámka bez možnosti patřičné konfrontace s odbornou literaturou.

Jak bylo již naznačeno výše, je Karel Adámek také autorem několika publikovaných spisů memoárového charakteru, které začal vydávat až ke konci svého života, a tak jsou bohužel neúplné, resp. pokrývají pouze určité periody jeho života či oblasti zájmu. Jako každé jiné paměti v sobě nevyhnutelně obsahují subjektivní hodnocení politické situace a také reflexi názorů příslušníků jiných politických stran.

Navzdory tomuto do jisté míry zaujatému pohledu se jedná o významné prameny detailně hodnotící politickou scénu a veřejné dění druhé poloviny 19. století. Kromě memoárů zaměřených na určitou periodu (*Mé paměti z doby Taafovy, Naše pře s ministrem Dr. Gautschem, Paměti z doby Badeniovy*) publikoval Adámek též několik paměťových studií zaměřených na jeho politickou činnost v určitém oboru (*Pro naše rolnictvo, Pro naše výtvarná umění, Upomínky na Národopisnou výstavu*), které v rámci jeho monografií pravděpodobně představují největší oříšek při snahách o jejich úspěšnou interpretaci. Na jednu stranu mohou sloužit jako velká pomůcka pro badatele reflektující Adámkovu politickou činnost v dané oblasti, na stranu druhou je nutné s nimi zacházet velmi obezřetně a chápat je spíše jako doplňkový pramen, neboť kromě faktografických prvků v sobě opět nevyhnutelně nesou i poměrně silný autobiografický prvek v podobě autorova vlastního nahlížení na sebe a své úspěchy.⁸⁷

1. 2. 3. Dobová publicistika a periodika

Při samotné práci bylo možné pracovat též s poměrně hojnou dobovou literaturou a s články publikovanými v tisku u příležitosti Adámkova úmrtí v roce 1918,⁸⁸ popř. v roce 1940 za účelem připomenutí sta let od jeho narození.⁸⁹ Za účelem zhodnocení vnímání Karla Adámka v širších laických kruzích je zvláště zohlednění tisku (ať již dobového, či současného) zcela nevyhnutelné. Vzhledem k mimořádným okolnostem jejich vydání je však nutné na tyto publikace a články nazírat s jistou obezřetností a z toho důvodu je s nimi v práci nakládáno jako s tištěnými prameny. Je

⁸⁷ Pro detailní seznam všech publikovaných spisů Karla Adámka viz Seznam pramenů a literatury v závěru práce.

⁸⁸ Jde především o vzpomínku vydanou Muzeem okresu hlineckého, jehož byl Adámek zakladatelem [*Za Karlem Adámkem: Pohrobní vzpomínka*. Hlinsko 1918.], dále o spisek vydaný v časopisu *Ochrana mládeže* [„Za Karlem Adámkem.“ In: *Ochrana mládeže: Časopis pro veřejnou i soukromou péči o mládež v Království českém*, r. 8, 1918, sešit. 2.] a také o hodnocení Adámkovy působnosti v zemědělské oblasti z pera Františka Kubce [KUBEC, František: *Památce Karla Adámka: Náčrt jeho činnosti na poli zemědělské politiky*. Chrudim 1918.]. Adámkově úmrtí se věnovala také celá řada delších i kratších článků v dobových periodících včetně *Národních listů* (viz dále).

⁸⁹ Na tomto místě můžeme především jmenovat několik článků publikovaných v regionálním tisku. „Chrudimsko vděčně vzpomíná Karla Adámka.“ In: *Východočeská národní politika*. 13. 3. 1940. *Zpravodaj Českomoravské vysočiny. Hlinsko*. 13. 3. 1940. VOLF, Miloslav: „Před sto lety se narodil Karel Adámek.“ In: *Lidové noviny*. 13. 3. 1940. „Pocty Karlu Adámkovi.“ In: *Večerní české slovo*. 14. 3. 1940. Za zmínku také stojí dobový pramen, vydaný na připomenutí celonárodní slavnosti v Hlinsku u příležitosti politikových 70. narozenin [*Adámkův den v Hlinsku*. Hlinsko 1910.], jež má nevyhnutelně charakter dobového pramene, a to i vzhledem k tomu, že ji vydalo přímo pořadatelstvo slavnosti. Výčet je opět neúplný, neboť v roce 1940 vyšlo článků na připomenutí Adámkova přínosu mnohem více, povětšinou v regionálním tisku.

naprosto logické, že je v nich Adámek do značné míry glorifikován a zobrazen pouze v dobrém světle. Zvláště v periodicích regionálního charakteru je patrná tendence vnímat Adámka poněkud nadneseně, jako zcela mimořádnou heroickou osobnost dosahující významu, s nímž se může rovnat jen málo dalších rodáků z hlineckého či chrudimského okresu. Rozeznatelná je také tendence používat s různými úpravami některou z verzí životopisu, který zpracoval a na několika místech poté i publikoval Adámkův syn, Karel Václav Adámek.⁹⁰ Ačkoliv je výpovědní hodnota těchto článků a studií do jisté míry zkreslena, jedná se nicméně o významné a neopomenutelné zdroje, na jejichž základě bylo poměrně snadné zohlednit, čeho především si daná doba na tomto politikovi cenila nejvíce.⁹¹

⁹⁰ ADÁMEK, Karel Václav: *Sborník okresu hlineckého* (dále jen *Sborník*), Praha 1897, s. 189–194. V tomto sborníku patrně najdeme nejucelenější shrnutí Adámkova životopisu do konce 19. století. Adámkův syn Karel byl jako správce rodinného archivu ve své době považován za dostatečně velkou a především nezpochybnitelnou kapacitu, že bylo prakticky nevyhnutelné využívat jím sepsanou verzi životopisu jako určitý odrazový můstek.

⁹¹ Pro detailní seznam dobových periodik a publicistiky k tématu viz Seznam pramenů a literatury.

2. Rodina Adámků z Hlinska

2. 1. Karlovi předci

Adámkův rod byl jedním z nejstarších a nejpřednějších východočeských selských rodů se sídlem v Jeníkově a v Kameničkách u Hlinska.⁹² Jeden z přímých prapředků Karla Adámka⁹³ vybudoval v Jeníkově rychtu, na níž poslední funkci rychtáře zastával zámožný rolník (a Karlův děd), Václav Adámek. Karlův strýc a zároveň jeho jmenovec vynikal technickým nadáním, velmi dobře ovládal ruštinu i němčinu, a tak se v 50. letech 19. století vypravil do oblasti dnešního jižního Ruska za lepším uplatněním. Cestovatelské záliby a touha poznat poměry v jiných zemích světa se poté projevily i u dalších členů rodu. Karlovi bratřenci, František a Jan Laštůvkové se vystěhovali do Spojených států amerických, kde stáli v čele *Svazu západoamerického Sokolstva* a za první světové války se výrazně zapojili do národního odboje. František Laštůvka s manželkou se podílel na zajištění zpětného návratu sibiřských legionářů do vlasti. Po vzniku samostatného státu zastával v USA funkci československého vicekonzula.⁹⁴

Karlův otec, Jan Adámek⁹⁵ byl již od dětství veden k prosté, ale poctivé rolnické činnosti i k lásce k nepřilíh výnosnému horskému lnářství. Roku 1833 se vlivně přiženil do Hlinska,⁹⁶ kde začal obchodovat se lnem a plátnem a nadále se zabýval též rolnictvím. Stal se prvním větším hlineckým průmyslníkem. Jeho podniky zajistily obživu více jak pěti stům hlineckých tkalců a zdejší domácí tkalcovství se tak poměrně rychle přeměnilo na manufakturní výrobu. Jan byl nesmírně podnikavý, a tak své výrobky jezdil nabízet do Dolních Rakous, ale i na trh do Pešti. Od roku 1837 začal dodávat lněné tkaniny i vojsku.

⁹² ADÁMEK, Karel Václav: *Století hlineckého pobytu a působení Adámkova rodu* (dále jen *Století hlineckého pobytu*), in: *Východ*, č. 49, 8. 12. 1933, s. 3.

⁹³ Vzhledem k častému opakování křestních jmen v Adámkově rodu (včetně samotného jména Karel) jsou rodinné vazby u všech diskutovaných osobností uvedeny ve vztahu k zemskému a říšskému poslanci Karlu Adámkovi.

⁹⁴ ADÁMEK, K. V.: *Století hlineckého pobytu*, s. 3.

⁹⁵ Jan Adámek (17. 1. 1811 – 3. 10. 1886) byl synem Václava a Terezie Adámkových. Viz NA Praha, fond RAAH, kart. 103, Rukopisy K. V. Adámka, Výpisky ku genealogii rodu Adámků a poznámky k životopisu členů rodiny Adámkovy aj.

⁹⁶ Viktorie Rybičková byla dcerou hlineckého purkmistra a zároveň vnučkou českého spisovatele Václava Františka Hříba. ADÁMEK, K. V.: *Století hlineckého pobytu*, s. 3. Viz též KOBETIČ, Pavel: *Osobnosti Chrudimska*, Chrudim 2002, s. 9.

Rodina si tak mohla dovolit přestavět nemovitost č. p. 242 na území dnešního hlineckého Tylova náměstí na vícegenerační dům se třemi pokoji v přízemí a třinácti místnostmi v patře. Jan jej pak mohl využívat nejen na bydlení, ale také pro svůj obchod a hospodářství.⁹⁷ Právě tento dům byl svědkem mnohých kulturních událostí, místem setkávání členů rodiny s přáteli a významnými osobnostmi veřejného dění a kromě mnohých šťastných chvil bohužel i místem smutných událostí (včetně Janova úmrtí dne 3. 10. 1886). Dům č. p. 242 se během života Janova syna, Karla stal jakýmsi neoficiálním národopisným a vlastivědným muzeem regionu, v němž byly shromažďovány archiválie, písemné dokumenty z veřejné činnosti jednotlivých členů rodiny i dokumentační fotografie. Takřka všichni Adámkové měli náležitou úctu ke starobylým památkám, což bylo obzvláště patrné v rámci příprav Okresní národopisné a průmyslové výstavy konané v Hlinsku v roce 1893 a při následném shromažďování materiálu na NVČ v Praze.⁹⁸

Vraťme se však k otci Karla Adámka. Ten nezůstal pouze u obchodu s plátnem, ale sféru svého podnikání dále rozšiřoval. V několika budovách v blízkosti rodinného domu založil lihovar a škrobárnu s lučební pracovnou. Ve vesnicích v okolí města mu patřila cihelna, dva lomy, několik usedlostí a bělidel plátna a jedna další továrna. U Košinova nedaleko Hlinska začal s nebývalým úspěchem těžit rašelinu jako potenciální palivo pro nově založený lihovar. Ani tím však nebyl Adámkův podnikatelský duch zcela vyčerpán. Ke konci života plánoval ve městě postavit přádelnu a pivovar. Bohužel tyto jeho plány zmařil již jmenovaný požár roku 1874, během nějž mimo jiné shořely zásoby stavebního dříví a prken. I navzdory těmto ranám osudu se otci Karla Adámka podařilo během života nashromáždit značný rodinný majetek, který finančně zabezpečil jeho rodinu na další dvě generace. Náležitou vážnost Adámkovu jménu zajistil Jan Adámek i dlouholetým působením v městském zastupitelstvu a přispíváním na veřejně prospěšné akce včetně stavby železnice. Karlu Adámkovi tato mimořádná otcova aktivita a zajištěná hmotná

⁹⁷ Jednalo se o dům původně patřící tchánovi Jana Adámka, Matyáši Rybičkovi. Ačkoliv dům dvakrát za život Jana Adámka (1856 a 1874) vyhořel, byl vždy znovu rekonstruován do původní podoby i s okolními budovami.

⁹⁸ Fotografie původního domu a poté domu po jeho rozšíření na parcely č. p. 243 a 244, viz příloha č. 7, obr. č. 1 a 2. ADÁMEK, K. V.: *Století hlineckého pobytu*, s. 3. Viz též MINÁŘOVÁ, J.: *c. d.*, s. 12. VOLF, M.: *c. d.*, s. 3. POSPÍŠILOVÁ, M.: *Okresní výstava*, s. 54. Viz též HLAVAČKA, M.: *c. d.*, s. 170.

nezávislost umožnila nejen nákladné vydavatelské a kulturní podmínky, ale logicky i výjimečné postavení v politickém a veřejném životě.⁹⁹

2. 2. Sourozenci Karla Adámka

Jan Adámek měl s Viktorií Rybičkovou celkem devět dětí, z nichž dospělosti se ovšem dožily pouze čtyři. Ze tří sourozenců Karla Adámka se největší proslulosti pravděpodobně dostalo o osm let mladšímu Karlovu bratrovi, Bohumilu Adámkovi.¹⁰⁰ Bohumil započal studia na akademickém gymnáziu v Praze a pokračoval na filozofické fakultě (obory historie, filologie, estetika a výtvarné umění) v Praze, Vídní a v Mnichově. Podobně jako jeho starší bratr, i on vykonal řadu zahraničních cest, na nichž si dále doplňoval vzdělání. Delší dobu pobýval v Uhrách, v Německu a navštívil také Švýcarsko a Francii. I přes velký počet nabízených prestižních míst se nicméně usadil v Hlinsku, kde byl veřejně činným ve spolkovém životě. Díky velkému finančnímu zajištění rodinným majetkem se mohl Bohumil Adámek zaměřit na aktivity, které mu přinášely potěšení. Jeho hlavním zaměřením tak byla po celý život literární tvorba. Psal nejen literární a umělecké spisy a studie, ale byl také velmi nadaným autorem divadelních her, básní a povídek. Jeho pětiaktová tragédie *Salomena* byla poprvé představena při slavnostním znovuotevření činohry Národního divadla 19. 11. 1883.¹⁰¹ I některé jeho další hry zaznamenaly velký úspěch v celozemském měřítku.

V Hlinsku byl Bohumil Adámek od roku 1890 ředitelem divadelního spolku *Pokrok* a také zpěvákého spolku *Svantovít* a zastával zde i mnohé další veřejné funkce; nutno dodat že mnohdy až v příliš těsné návaznosti na činnost jeho staršího bratra Karla. Od roku 1889 byl tak například členem hlineckého obecního výboru (nabízenou kandidaturu na starostu nicméně nepřijal), působil v místním sboru

⁹⁹ ADÁMEK, Karel: *Pro naše rolnictvo*, Praha 1913, s. 4–5. NA Praha, fond RAAH, kart. 103, Rukopisy K. V. Adámka, Výpisky ku genealogii rodu Adámků a poznámky k životopisu členů rodiny Adámkovy aj. Více viz Adámkova literární prvotina v *Pražských novinách* z 21. 5. 1856. Srov. též ADÁMEK, K. V.: *Století hlineckého pobytu*, s. 3. KŘIVANOVÁ, Magda a kol.: *Hlinsko, Srdce Českomoravské vrchoviny*, Hlinsko 2009, s. 134. VOLF, Miloslav: *Před sto lety se narodil Karel Adámek*, in: Lidové noviny, 13. 3. 1940, s. 3. Viz též HROMÁDKOVÁ, K.: *Karel Václav Adámek*, s. 3–4.

¹⁰⁰ Přesná životní data B. Adámka: 8. 11. 1848 – 28. 10. 1915. NA Praha, fond RAAH, kart. 103, Rukopisy K. V. Adámka, Výpisky ku genealogii rodu Adámků a poznámky k životopisu členů rodiny Adámkovy aj.

¹⁰¹ Rodina Adámků a potažmo i občané Hlinska byli na toto datum náležitě pyšní, neboť byla Adámkova *Salomena* vybrána i navzdory konkurenci 38 dalších dramát jiných českých spisovatelů. Do Prahy byl tehdy z Hlinska vypraven dokonce zvláštní vlak. Více viz KŘIVANOVÁ, M.: *c. d.*, s. 135.

důvěrníků Národní strany svobodomyslné, od r. 1890 také v místní a okresní školní radě. Dále působil v pořizujícím výboru Občanské záložny, jejímž starostou se stal hned při její založení. Podobně jako Karel Adámek byl i Bohumil členem okresního odboru Národopisné výstavy československé v Praze a roku 1894 byl dokonce zvolen starostou *Sokola*. 1. 12. 1892 pak byl pro své dosavadní umělecké a literární zásluhy jmenován členem *České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*.¹⁰²

Stranou hlineckého veřejného dění nezůstal ani Karlův nejmladší bratr, Josef Adámek, narozený v roce 1852.¹⁰³ Studoval v Chrudimi nižší gymnázium a poté Skřivanovu obchodní školu v Praze. I Josef byl členem hlineckého obecního a okresního výboru, měl funkci jednatele a sbormistra pěveckého spolku *Svantovít* a zapojil se jako jednatel i do dalších kulturních a sportovních spolků činných v Hlinsku (jedenatel *Sokola*, *Řemeslnické Besedy*, *Pokroku* a Občanské záložny v Hlinsku, na jejímž založení měl podobně jako jeho dva starší bratři svůj podíl). V rodném městě nicméně proslul především jako majitel hostince „U Zlatého lva“ s divadelním sálem, kde se konala řada slavností a spolkových schůzí a kde se vystřídala celá řada osobností (včetně K. V. Raise během jeho působení na Hlinecku v letech 1882–1887).¹⁰⁴ Roku 1897 se Josef stal inspektorem a později vrchním inspektorem *Obchodní a živnostenské komory* v Praze. Spolupracoval také s Technologickým muzeem v Praze. Během své působnosti v hlavním městě Království českého se stal horlivým členem spolku *Hlahol* a také jednatelem pražského spolku *Stálců*, který se staral o šíření českých knih.¹⁰⁵

O jediné sestře, Karla Adámka, Marii je bohužel dostupných informací poskrovnu. V novinovém článku jejího synovce o působení rodu na Hlinecku je pouze zmínka o tom, že se v den Adámkovy svatby s Terezií Štulíkovou konala současně i svatba druhá. Jeho sestra Marie se ve stejný den provdala za Antonína Beneše,

¹⁰² Detailní životopis i literární rozbor Adámkových nejvýznamnějších literárních děl bychom našli v již citované diplomové práci Jany MINÁŘOVÉ, *Bohumil Adámek: Neznámý autor Vysočiny*. Srov. též ADÁMEK, K. V.: *Sborník*, s. 194–196. Týž: *Století hlineckého pobytu a působení Adámkova rodu* (Pokračování), in: *Východ*, č. 50, 14. 12. 1933, s. 2. KŘIVANOVÁ, M.: *c. d.*, s. 135. KOBETIČ, P.: *c. d.*, s. 9.

¹⁰³ Přesná životní data Josefa Adámka: 12. 8. 1852 – 13. 7. 1921.

¹⁰⁴ Nutno podotknout, že hostinec v Hlinsku založil v č. p. 202 již Josefův otec, Jan. ADÁMEK, K. V.: *Století hlineckého pobytu*, s. 3. Viz též HAŠKOVÁ, *c. d.*, s. 10.

¹⁰⁵ Více k Josefu Adámkovi viz KOBETIČ, P.: *c. d.*, s. 10. Viz též „Památce Josefa Adámka“, in: *Zpravodaj Českomoravské Vysočiny*, 8. 8. 1942.

majitele mlýna v Hlinsku a zároveň budoucího hlineckého purkmistra. Této mimořádné svatby se dle pamětníků mělo zúčastnit na sto padesát hostů.¹⁰⁶

2. 3. Manželka Karla Adámka

Terezie Adámková (rozená Štulíková) se narodila roku 1842 ve Skutči, kde působila jako kulturní pracovnice.¹⁰⁷ Tato „láskyplná choť a starostlivá matka“¹⁰⁸ projevovala nejen velký zájem o společenské a kulturní dění na Hlinecku, ale také o sociálně slabé a nejpotřebnější. Manžela i syny pravidelně doprovázela na nejrůznější akce a společenské večery. Do značné míry tedy dobře zapadala do dobového ideálu aktivní, pro-sociálně smýšlející manželky, jež měla ve společnosti příkladně reprezentovat svého veřejně činného manžela.¹⁰⁹ Terezie Adámková v Hlinsku založila *Spolek paní a dívek Vlasta*, jemuž i předsedala, a také nadaci pro nemajetné žačky odborných škol.¹¹⁰ Byla důvěrníci zemského výboru v hlineckém sirotčinci¹¹¹ a předsedkyní dozorčího výboru při hlinecké hospodyňské škole (při této příležitosti byl zřízen i podpůrný fond jejího jména). Roku 1906 se stala i předsedkyní nově zřízené Okresní sirotčí rady, v níž měla na starost nejen zajištění ošacení pro chudou a osiřelou mládež v okrese, ale také celkovou péči o ní.¹¹² Karel Adámek tak v tomto směru mohl mít jistotu, že jedna ze sfér jeho zájmu v rámci jeho působnosti

¹⁰⁶ ADÁMEK, K. V.: *Století hlineckého pobytu a působení Adámkova rodu* (Dokončení), in: *Východ*, č. 51, 22. 12. 1933 s. 1.

¹⁰⁷ Terezie Adámková rozená Štulíková (28. 1. 1842 – 22. 10. 1926) byla dcerou Jana a Anny Štulíkových. Více viz NA Praha; fond RAAH, kart. 103, Rukopisy K. V. Adámka, Výpisky ku genealogii. Viz též HROMÁDKOVÁ, K.: *Karel Václav Adámek*, s. 11.

¹⁰⁸ *Zpravodaj Českomoravské vysočiny*. Hlinsko, 14. 2. 1943, č. 6, s. 1–2.

¹⁰⁹ V pojednání M. Lenderové o představě „ideální“ manželky ve 2. polovině 19. století se dočteme: „Pro manželku platila závazná pravidla chování. Měla být něžná, zdrženlivá a stydlivá, upravená, ale nikoli marnivá, či fintivá, schopná respektovat „libůstky“ svého muže, zajistit útulné prostředí domova, za žádných okolností se nesměla protivit svému údělu.“ Jak ale záhy Lenderová dodává: „Ženy středních vrstev sledovaly společenské a kulturní dění, byly mecenáškami, filantropkami, dokázaly svého manžela ve společnosti skvěle reprezentovat.“ LENDEROVÁ, M.: *c. d.*, s. 99.

¹¹⁰ Více k této dobročinné, feministicky laděné činnosti Terezie Adámkové v Hlinsku viz POSPÍŠILOVÁ, Martina: *Regionální spolky paní a dívek v Hlinsku a v Chrudimi v kontextu měnících se požadavků ženského emancipačního hnutí*, Olomouc 2012 (nepublikovaná seminární práce k dějinám 20. století). Viz též SOKA Chrudim, fond Spolek paní a dívek Vlasta Hlinsko, inv. č. 5, Stanovy spolku 1893.

¹¹¹ Jednalo se o první ženu, jež se v oblasti péče o sirotky stala důvěrníci zemského výboru.

¹¹² ADÁMEK, Karel: *Z dějin okresu hlineckého* (dále jen *Z dějin okresu*). I. díl. Hlinsko 1909, s. 34.

v komisích zemského výboru je v jeho rodném městě pečlivě a svědomitě spravována i během jeho působení v Praze, popř. ve Vídni.¹¹³

Terezie Adámková byla velkou průkopnicí ženského vzdělání (včetně vysokoškolského), v čemž ji nemalou měrou ovlivnila její přítelkyně, básnička Eliška Krásnohorská. Nepřekvapí tedy, že se v letech 1908–1915 aktivně podílela na dobročinných bazarech *Ženského výrobního spolku* a *Spolku pro zřízení gymnázia Minerva*, jehož byla horlivou propagátorkou. Podobně také podporovala činnost *Ústřední matice školské*. Milovala divadlo a umění. Spolu se svým manželem stála u založení hlineckého divadelního spolku *Pokrok*, který poté Karlův bratr, Bohumil svým vedením proměnil na takřka „rodinný“ podnik.¹¹⁴ V neposlední řadě se i ona podílela na vytváření sbírek pro Jubilejní výstavu konanou v Praze v roce 1891 a také pro Národopisnou výstavu československou konanou o čtyři roky později.¹¹⁵

¹¹³ Terezie Adámková v tomto ohledu nezůstala nikterak pozadu před svými známějšími současnicemi. Pro porovnání uveďme tři, ačkoliv pouze jedna z nich byla taktéž manželkou politika. Sofie Podlipská pomáhala svému manželovi při organizaci vědecké společnosti v rámci *Spolku českých lékařů*. Po sňatku s ním se věnovala též literární práci a činnosti v ženských spolcích a ochraně opuštěných a zanedbaných (spolek *Minerva*, *Americký klub dam*). Také Karolína Světlá vzorně reprezentovala svého vlastenecky smýšlejícího manžela, středoškolského profesora P. Mužáka. Kromě psaní se věnovala sociálním otázkám.

V rámci jmenování vzorných reprezentantek a emancipovaných žen však nesmíme opomenout především Marii Riegrovou-Palackou, manželku F. L. Riegra, jež byla aktivní v několika dobročinných a vzdělávacích spolcích v Praze. Výbor dam pod jejím vrchním vedením zřizoval a provozoval mateřské školy a jesle pro děti z nejchudších pražských rodin. Právě M. Riegrová-Palacká vytvořila dle M. Bahenské svou filantropickou prací „určitý model či normu chování vlasteneckých žen, která se z Prahy přenášela i do dalších měst“. BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha 2005, s. 69. Díky iniciativě tří výše zmíněných intelektuálek vznikl *Český výrobní spolek*, první dívčí průmyslová škola, z níž se v roce 1871 utvořil *Ženský výrobní spolek* v čele s K. Světlou. Podobně vzdělaných, mimořádně inteligentních a společensky aktivních manželek ze středních vrstev bychom samozřejmě našli více, jmenovitě Julii Purkyňovou, Terezii Palackou, Antonii Čelakovskou, Augustu Braunerovou, Charlottu Masarykovou, Marii Červinkovou-Riegrovou či Julii Gebauerovou. Více viz LENDEROVÁ, M.: c. d., s. 99. Viz též BAHENSKÁ, M.: c. d., s. 53–134. ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa: *Ženy ve vědě v letech 1840–1989* [naposledy změněno 18. 01. 2012].

In: <http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769> [cit. 13. 04. 2016].

¹¹⁴ *Zpravodaj Českomoravské vysočiny*, 14. 2. 1943. Viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 103, Rukopisy K. V. Adámka (Výpisky ku genealogii rodu Adámků a poznámky k životopisu členů rodiny Adámkovy aj.). Více k činnosti ochotnického spolku *Pokrok*, viz POSPÍŠILOVÁ, M.: *Okresní výstava*, s. 15. Viz též DUŠEK, Jiří: *Spolková činnost v okrese Chrudim od vydání spolkového zákona do roku 1949*, České Budějovice 2010 (nepublikovaná magisterská práce), s. 99.

¹¹⁵ Více k Terezii Adámkové, viz KOBETIČ, P.: c. d., s. 10. Viz též HAŠKOVÁ, H.: c. d., s. 10. HROMÁDKOVÁ, K.: *Karel Václav Adámek*, s. 11–12. TÁŽ: *Karel Václav Adámek a jeho činnost muzejní a muzeologická*, s. 7. Fotografie Terezie Adámkové viz Příloha č. 7, obr. 4.

2. 4. Potomci (a praprotomci) Karla Adámka

Bezesporu nejpilnějším pokračovatelem veřejně prospěšné a plodné kariéry svých předků byl nejstarší Adámkův syn, Karel Václav Adámek. V předešlých úvodních kapitolách byla naznačena jeho nemalá role v zachování (a také rozmnožení) rodinného archivu a také jeho tendence k budování rodinného renomé. Ve své profesní kariéře se nicméně Karel Václav zaměřil především na rozvoj českého muzejnictví a muzeologie. Roli průkopníka a velkého inovátora v této sféře mu rozhodně nelze upírat. Adámkovy názory na organizační uspořádání muzejní sítě a její fungování jsou dodnes v mnoha ohledech využívány v praxi.¹¹⁶

Karel Václav Adámek se narodil 19. září 1868 v Hlinsku,¹¹⁷ studium započal na reálném vyšším gymnáziu v Chrudimi a pokračoval studiem práv na české Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Soudní praxi absolvoval při C. k. krajském soudu v Chrudimi a stal se tak kandidátem advokacie. Působil též v advokátní kanceláři v Chrudimi u JUDr. Karla Pippicha a následně i u JUDr. Antonína Malínského v Hlinsku. Zde se také roku 1893 natrvalo usadil. V červenci 1896 mu byl přidělen titul doktora všech práv a roku 1900 si K. V. Adámek v Hlinsku otevřel svou vlastní advokátní kancelář. Středem jeho zájmu byla však již od mládí národopisná studia, vlastivědná badatelská činnost, ochrana památek a v neposlední řadě i již zmíněná organizace českého muzejnictví. Již roku 1884 započal se soustavným národopisným a vlastivědným výzkumem Hlinecka. Výrazně se tedy podílel na rozšiřování sbírek hlineckého muzea. Není náhodou, že právě K. V. Adámek založil roku 1888 spolu s J. L. Píčem *Společnost přátel starožitností českých* a stal se i jejím prvním jednatelem.

Své odborné studie o Hlinecku zahájil v roce 1890 statí *Česká chalupa*. Následovala celá řada místopisných, archeologických, kulturně-historických a národopisných pojednání, přičemž středem jeho zájmů vždy zůstávalo Hlinecko.¹¹⁸ Jen těžko by se na přelomu 19. a 20. století hledala v českých zemích oblast

¹¹⁶ Více viz již zmíněná diplomová práce K. HROMÁDKOVÉ *Karel Václav Adámek a jeho činnost muzejní a muzeologická*. Viz též KLIPCOVÁ, B.: c. d.

¹¹⁷ Přesná životopisná data Karla Václava Adámka: 19. 9. 1868 – 18. 12. 1944

¹¹⁸ Pro příklad uveďme alespoň *Paměti o školách v okrese hlineckém* (1891), *Sborník okresu hlineckého* (1897), *Příspěvky k dějinám lidu selského v XVIII. věku* (1896), *Lid na Hlinecku* (1900), *Bibliografie kraje chrudimského*, muzejní sborník *Zprávy muzea okresu hlineckého*, či *Bibliografie kraje chrudimského*. Přispíval též svými odbornými pojednáními do *Ottových Východních Čech*. KOBETIČ, P.: c. d., s. 11.

s dokonalejším zmapováním národopisu, historie a lidové kultury. Výsledky Adámkovy regionální vědeckovýzkumné činnosti nebyly dodnes překonány. V průběhu příprav na Národopisnou výstavu československou se K. V. Adámek stal důvěrníkem hlavního výstavního výboru, členem výstavního odboru pro sídla a stavby a v neposlední řadě jednatelem hlineckého okresního odboru.¹¹⁹ V roce 1905 Adámek se svým otcem spoluzakládal muzejní spolek v Hlinsku a významná byla také jeho spolupráce s Průmyslovým muzeem v Chrudimi. Roku 1920 se pak podílel na založení nově vzniklého *Vlastivědného muzea pro východní Čechy* v Chrudimi, kde měl na starost památkový odbor a sestavování muzejního sborníku. Byl členem *Královské české společnosti nauk a Místopisné komise Akademie věd a umění*. V době první světové války zpracoval ve funkci konzervátora c. k. archivní rady program výzkumu archivů a knihoven. Karel Václav byl i veřejně činným. Působil v hlineckém městském výboru a ve výboru pokračovací živnostenské školy. V roce 1928 se definitivně vzdal své advokátní činnosti a začal se naplno věnovat sběru místopisného materiálu a publikační činnosti.¹²⁰

Ve všech Adámkových dílech (jak patrně ze správy rodinného archivu) se především zrcadlilo jeho veliké „badatelské nadšení“¹²¹ a bytostný smysl pro organizovanost a právnickou preciznost hraničící někdy až s puntičkářstvím.¹²² Nutno dodat, že mu svým svědomitým přístupem ke každému úkolu byl Karel Adámek pravděpodobně silným vzorem a syn i díky svému profesnímu zaměření jen ještě více vypiloval vlastnosti zděděné po otci. Zajímavostí je, že své práci obětoval K. V. Adámek nejen veškerý svůj volný čas, ale svým způsobem i osobní život. Silně lpěl na rodinné soudržnosti a to i dlouho poté, co rodiče zemřeli a bratři se odstěhovali mimo Hlinsko. Nikdy se neoženil a roku 1944 zemřel ve věku 76 let bezdětný.¹²³ Jeho

¹¹⁹ K zapojení K. V. Adámka do příprav na Národopisnou výstavu československou více viz ADÁMEK, Karel Václav: *Karel Adámek původcem, hlavním spoluvůrcem a čestným předsedou Národopisné výstavy československé* (dále jen *Karel Adámek původcem*), Chrudim 1934, s. 67. Viz též POSPÍŠILOVÁ, M.: *Okresní výstava*. ADÁMEK, Karel: *Upomínky na Národopisnou výstavu* (dále jen *Upomínky*), Praha 1896.

¹²⁰ Pro detailnější životopisná data o K. V. Adámkovi HROMÁDKOVÁ, K.: *Karel Václav Adámek*. TÁŽ: *Karel Václav Adámek a jeho činnost muzejní a muzeologická*, s. 10–14. Srov. též ADÁMEK, K. V.: *Sborník*, s. 197. KŘIVANOVÁ, M.: *c. d.*, s. 135–136.

¹²¹ MAZUROVÁ, H.: *c. d.*, s. 9.

¹²² V práci K. Hromádkové, se dočteme, že byl svými současníky hodnocen jako „pedant, podivín a fanatik“. HROMÁDKOVÁ, K.: *Karel Václav Adámek a jeho činnost muzejní a muzeologická*, s. 14.

¹²³ Resp. od r. 1929 mu s vedením domácnosti pomáhala jeho sestřenice Antonie. Tamtéž, s. 14.

smrtí byla přerušena dosavadní nepřetržitá linie mimořádně úspěšných, veřejně činných členů Adámkova rodu působících v Hlinsku.

Ačkoliv Jaroslav a Miloš Adámkovi zůstávali vždy spíše ve stínu svého staršího bratra, také oni působili na vysoce prestižních místech. Jaroslav Adánek¹²⁴ po absolvování gymnázia v Chrudimi vystudoval český a německý jazyk a literaturu na Filozofické fakultě pražské Karlo-Ferdinandově univerzity. Roku 1903 nastoupil jako profesor na Obchodní akademii v Chrudimi a o dva roky později přestoupil na Zemskou střední hospodářskou školu tamtéž, na níž působil až do roku 1937. S profesorkou dívčího lycea a vyššího gymnázia v Chrudimi, Annou Sládkovou měl syna, zároveň nejmladšího zdokumentovaného člena rodu Adámkových. Jaroslav Adánek pokračoval v šlépějích svých předků a zastával hned několik pozic ve veřejných funkcích. Především byl členem chrudimské městské rady, působil ve správě *Průmyslového muzea a Vlastivědného muzea pro východní Čechy* a zároveň byl i členem několika kulturních spolků včetně *Literárního klubu*, jemuž sám předsedal. Působil i jako místopředseda výkonného výboru Národní demokracie.¹²⁵ Jak patrně, z řady jeho funkcí, velice se zajímal o kulturní dění v Chrudimi a díky svým řečnickým schopnostem zahajoval mnohé chrudimské kulturní akce. Podobně jako jeho otec a bratr, byl i Jaroslav Adánek literárně činný. Napsal stovky novinových příspěvků o osobnostech z Chrudimska a několik desítek regionálních literárně-historických studií.¹²⁶

Miloš Adánek¹²⁷ po dlouhou dobu jako by kráčel ve vyšlapaných stopách svého nejstaršího bratra, Karla Václava. Po vystudování práv na pražské univerzitě, vykonal soudní praxi u krajského a okresního soudu v Chrudimi a na zdejším státním zastupitelství. Jako právní čekatel poté působil u krajských soudů a státního zastupitelstva na několika místech v českých zemích. Za první světové války dobrovolně nastoupil do armády. Po válce byl jmenován okresním soudcem, od července 1919 působil u státního zastupitelstva v Levoči a ani ne rok poté přesídlil do

¹²⁴ Přesná životní data Jaroslava Adámka: 1. 6. 1877 – 26. 1. 1954

¹²⁵ NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Nakládání s Památkem a jeho úkol, Práva členů rodiny Karla Adámka, Materiál k životopisu K. Adámka. NA Praha, fond RAAH, kart. 103, Rukopisy K. V. Adámka, Výpisky ku genealogii rodu Adámků a poznámky k životopisu členů rodiny Adámkovy aj. Viz též HROMÁDKOVÁ, K.: *Karel Václav Adánek a jeho činnost muzejní a muzeologická*, s. 7–8. KUČERA, Jiří A.: „Profesor Jaroslav Adánek,“ in: *Chrudimské vlastivědné listy*, č. 6, 1992, s. 5.

¹²⁶ Jmenovat bychom mohli např. *Literární Chrudim do konce XVIII. věku, 300 let Salvátorské tradice v Chrudimi* či *Stopami J. L. Zieglera v Chrudimi*. KOBETIČ, P.: c. d., s. 10.

¹²⁷ Přesná životní data Miloše Adámka: 16. 9. 1880 – 1949 (přesné datum úmrtí není známo)

Banské Bystrice, kde se stal státním zástupcem. Poté působil jako vrchní soudní rada u bystrického krajského soudu a nakonec přesídlil do Bratislavy, kde završil svou plodnou kariéru jako soudní rada u bratislavského vrchního soudu. Během své profesní kariéry byl Miloš Adámek aktivně činný v několika právnicky zaměřených spolcích a jednotách¹²⁸ a psal studie z oboru trestního práva a národního hospodářství. Na počátku 2. světové války se vrátil do Prahy, kde také o deset let později zemřel.¹²⁹

Také Vladimír Adámek,¹³⁰ syn Jaroslava Adámka (tj. vnuk Karla Adámka) dělal náležitou čest svému jménu. Vzdáleně následoval kroky svého prastrýce, Bohumila Adámka, když po gymnáziu v Chrudimi absolvoval dramatické oddělení pražské konzervatoře. Svým způsobem následoval i odkaz svého silně vlastenecky naladěného děda, Karla Adámek, neboť byl Vladimír za druhé světové války činný v domácím odboji a před koncem války byl kvůli tomu dokonce vězněn.¹³¹ Roku 1947 pak odjel na tři roky studovat režii do moskevské divadelní školy *GITIS*. Od roku 1951 působil jako režisér Realistického divadla Z. Nejedlého a o šest let později se stal ředitelem divadla Jiřího Wolкера v Praze. Roku 1951 získal Vladimír Adámek na DAMU titul docenta, jeden rok zde zastával i pozici děkana. V neposlední řadě měl v letech 1965–1978 funkci předsedy československého střediska nově založené Mezinárodní organizace divadla pro děti a mládež *ASSITEJ* a v letech 1975–1978 se stal čestným prezidentem *ASSITEJ International*. Také Vladimír Adámek byl literárně činný, publikoval odborné studie a články o divadle a překládal odbornou divadelní literaturu.¹³²

Možná právě proto, že se po studiích nakonec v Hlinsku natrvalo neusadili, vazba dvou mladších synů Karla Adámka k Hlinecku byla méně silná, než tomu bylo v případě jejich staršího bratra, Karla Václava. Bylo tedy vcelku logické, že právě

¹²⁸ člen Právníké jednoty bratislavské a Právníké jednoty v Praze

¹²⁹ KOBETIČ, P.: c. d., s. 8–9. Viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Nakládání s Památkem a jeho úkol, Práva členů rodiny Karla Adámka, Materiál k životopisu K. Adámka. NA Praha, fond RAAH, kart. 103, Rukopisy K. V. Adámka, Výpisky ku genealogii rodu Adámků a poznámky k životopisu členů rodiny Adámkovy aj.

¹³⁰ Přesná životní data Vladimíra Adámka: 1. 2. 1921 – 20. 3. 1990

¹³¹ Vladimír Adámek spolu s dalšími lidmi pomáhal sbírat potravinové lístky pro lidi v ilegalitě. Spolu s přáteli byl usvědčen a přes Terezín transportován do Drážďan, kde přežil nálet Spojenců v únoru 1945. Více viz převyprávění životních osudů Věry Tichánkové. TICHÁNKOVÁ, Věra: *Život za války*, in: <http://www.pametnaroda.cz/story/tichankova-vera-1920-1610> [cit. 27. 11. 2015].

¹³² Vladimír Adámek úspěšně adaptoval některé literární divadelní předlohy, např. *Oliver Twist*, či *Poklad na ostrově*. TOMĚŠ, Josef, et al.: *Český biografický slovník XX. století*, I. díl, Praha 1999, s. 21. KOBETIČ, P.: c. d., s. 12. Viz též KULHÁNKOVÁ, Alena: *Organizace: ASSITEJ*, in: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=organizace&id=56> [cit. 10. 11. 2015].

K. V. Adámek se jako nejstarší dědic stal nejen správcem rodinného majetku, ale také archivu a bohaté písemné pozůstalosti po svých předcích. Přesto zůstávali všichni tři bratři ve vzájemném kontaktu, i když v případě Milošovy působnosti na Slovensku byly osobní styky omezené na minimum. Ačkoliv v obsáhlém archivu překvapivě nenajdeme žádné detailnější informace o Jaroslavovi a Milošovi, neopomněl jim Karel Václav přiřknout výsostné právo na nakládání s rodinným archivem. Nejmladší jmenovaný, kdo tímto právem měl také disponovat, byl Jaroslavův syn, Vladimír Adámek.¹³³

Je přinejmenším neobvyklé, kolik mimořádně vzdělaných a talentovaných představitelů mužského rodu se ve čtyřech generacích rodu Adámků vystříдалo. Ať už se jeho členové prosadili v jakékoliv sféře veřejného života ve druhé polovině devatenáctého a v první polovině dvacátého století, takřka každý z nich nějakým způsobem přispěl přinejmenším k rozvoji Hlinecka a Chrudimska, stopy některých Adámků sahají i mnohem dále. Tato nebývalá aktivita je o to výraznější, zamyslíme-li se nad poměrně rychlým přerodem původně venkovské sedlácké rodiny k podnikatelské, politické a kulturní elitě.¹³⁴

Na závěr tohoto exkurzu do rodiny Adámkových je nutné podotknout, že život a přínos významnějších členů rodu byl nastíněn pouze v hrubých obrysech s případnými odkazy na detailnější informace v jiných zdrojích. Hlavním cílem kapitoly bylo představit rodinné prostředí, v kterém se formovala Adámkova osobnost a které nepřímou ovlivnilo i jeho vlastní profesní kariéru, již se věnuje následující kapitola. Současně je třeba reflektovat i fakt, že stejně tak jako byl způsob myšlení a životní cíle Karla Adámka ovlivněny jeho nejbližšími, byla tato vazba platná i zpětně. Nebýt tak výrazného inspirativního vzoru, kroky Adámkových potomků (stejně jako jeho manželky či bratrů) by se pravděpodobně neubíraly zcela totožným směrem.¹³⁵

¹³³ NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Nakládání s Památníkem a jeho úkol, Práva členů rodiny Karla Adámka, Materiál k životopisu K. Adámka. NA Praha, fond RAAH, kart. 103, Rukopisy K. V. Adámka, Výpisky ku genealogii rodu Adámků a poznámky k životopisu členů rodiny Adámkovy aj.

¹³⁴ O tom, zda byl přínos Adámkových pro Hlinecko vždy žádoucí včetně polemiky, zda nebylo renomé rodiny zveličováno za účelem záměrného budování „kultu osobnosti“, viz již citovaná bakalářská práce H. HAŠKOVÉ *Adámkové jako vedoucí elita města Hlinska v druhé polovině 19. století*. Bohužel stejně jako se rodina velmi rychle intelektuálně povznesla, tak také podobně rychle následoval její úpadek. O vnučích Karla Adámka již nejsou žádné konkrétní informace, ale je vcelku jisté, že Karel Václav Adámek již bohužel žádného nástupce na opatrování rodinného archivu nenašel.

¹³⁵ Rodinná fotografie Karla Adámka s manželkou, bratrem a syny viz Příloha č. 7.

3. Karel Adámek (1840–1918)

3. 1. Osobní život Karla Adámka

Karel Adámek, syn Jana a Viktorie¹³⁶ Adámkových, se narodil 13. března 1840 v Hlinsku.¹³⁷ V celé rodině byl neobvykle kladný přístup ke vzdělání.¹³⁸ Karel Adámek tak nejdříve vystudoval reálné gymnázium v Chrudimi a poté nastoupil v Praze na vyšší reálnou školu (zvláštní zájem projevoval především o fyziku a technické vědy).¹³⁹ Studia v Praze byl ovšem nucen kvůli náhlé nemoci přerušit. Vrátil se tedy do Hlinska, kde nastoupil do otcova závodu, díky čemuž se ocitl v bezprostředním styku s rolnictvem. Jak uvádí, získal tak záhy představu o poměrech v tomto odvětví, potřebách zemědělců a také o velké důležitosti tohoto odvětví národního hospodářství. Adámkovi od mládí po vzoru otce rozhodně nechyběly podnikatelské záměry.¹⁴⁰ Nedal se jen tak odradit ranou osudu a stal se pilným samoukem. Prakticky záhy, již od padesátých let, pak začal psát své první hospodářské studie věnující se zemědělským zájmům, ale i jiným odvětvím hospodářství.¹⁴¹ Pouze vlastní pílí, nadáním a samostatným cílevědomým vzděláváním tak nabyl značného rozhledu v celé řadě oborů: v historii a umění, v národním hospodářství i v politice jako takové.

Mnohé zkušenosti a poznatky získal K. Adámek především během svých cest po Rakousko-Uhersku i v dalších evropských státech; navštívil mj. Francii, Německo (1867, 1871 a 1878), Belgie (1867), Itálii (1873) a Švýcarsko (1878). O své návštěvě světových výstav v Paříži (roku 1867 a 1878) a ve Vídni (roku 1873) podal reportážní

¹³⁶ Viktorie Adámková, rozená Rybičková († 23. 3. 1877) byla dcerou Matyáše Rybičky, hlineckého purkmistra a majitele mydlárny v Hlinsku. M. Rybička o prospěch a zájmy města pečoval již od konce 18. století ve funkci obecního konšela. ADÁMEK, K. V.: *Sborník*, s. 205.

¹³⁷ Rodný dům Karla Adámka viz Příloha č. 7, Obr. č. 1.

¹³⁸ HAŠKOVÁ, H.: *c. d.*, s. 13.

¹³⁹ Adámkovy indexy z počátku studií na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity jsou uloženy ve fondu hlineckého muzea. MMG Hlinsko, fond RAA. Pro seznam přednášek zapsaných ve 2. semestru studií viz Příloha č. 1.

¹⁴⁰ Aby objasnil svůj velký (v jistém smyslu promarněný) potenciál v této sféře hospodářství a podnikání, popisuje Adámek ve své publikaci, jak na pražské technice u profesora Wersina na rozdíl od samotného správce otcova lihovaru složil zkoušku na opatrování parního kotle s výjimečně skvělým výsledkem. ADÁMEK, K.: *Pro naše rolnictvo*, s. 4–5. Viz též KOBLIŽEK, V.: *c. d.*, s. 2. ADÁMEK, K. V.: *Sborník*, s. 189.

¹⁴¹ Detailní výpis Adámkem publikovaných studií a drobných článků viz NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiál k životopisu K. Adámka. Viz též ADÁMEK, K.: *Pro naše rolnictvo*, s. 4–106.

svědectví do novin,¹⁴² avšak čtenářsky zajímavější jsou některé jeho poznatky a glosy, které pravidelně zasílal z cest své nastávající – později choti – Terezii. Pro příklad uveďme alespoň Adámkovy dojmy z cesty do Paříže, když cestou poprvé navštívil Alpy. V dopise Terezii později napsal: „Paříž mne překvapila. [...], avšak Alpy švýcarské jsou nejmohutnější zjev stvoření. Povím Ti, že dojmu tak čistého, tak božského nikdy jsem nezažil. [...] Celý den bych zde seděl, ba den, měsíce bych četl na těchto svatých deskách přírody. [...] Slunce pere do těch bílých ploch, že oči přecházejí.“¹⁴³ Kromě poznávání přírodních krás, šlo samozřejmě Adámkovi především o bližší seznámení s historií, kulturou a uměním evropských měst. V obsáhlé sbírce korespondence nalezneme dopisy z Paříže, Mnichova, Vídně, Innsbrucku, Norimberku, Baden Baadenu, ale i z Bologně, Verony, Janova, Říma a dalších italských měst, v nichž heslovitě seznamuje manželku s tím, která místa navštívil, které historické sbírky shlédl, ale i jaké pokrmy cestou okusil.¹⁴⁴

Jak již bylo zmíněno výše, Karel Adámek se s Terezií Štulíkovou oženil v Hlinsku v listopadu 1866, a sice ve stejný den jako se vdávala jeho setra Marie. Blíže se se svou budoucí manželkou Karel poznal již dva roky předtím, kdy šla Terezie za družičku při svěcení praporu hlineckého zpěváckého spolku *Svantovít*.¹⁴⁵ Manželé měli celkem pět dětí, z nichž dospělosti se však bohužel dožily pouze tři, a sice Karel Václav, Jaroslav a Miloš. Vzhledem ke své náročné profesní kariéře (nesmíme zapomínat, že byl Karel Adámek mj. dědicem otcova textilního podniku) a veřejné činnosti, neměl logicky mnoho času na výchovu svých synů a ta tedy spočívala především na manželce Terezii. Vzhledem k tomu, že Karel Adámek pobýval během

¹⁴² Viz KOBLÍŽEK, V.: c. d., s. 2. Viz též ADÁMEK, K. V., *Sborník*, s. 189. *Za Karlem Adámkem: Pohrobni vzpomínka* (dále jen *Za Karlem Adámkem*), Hlinsko 1918, s. 3–4. HLAVAČKA, M.: c. d., s. 168. Ačkoliv si Karel Adámek v mládí svědomitě psal osobní deník, jsou jeho poznámky v nich poměrně zlomkovité a nedají se bohužel příliš použít pro další doplnění jeho životopisu. Je nicméně zajímavé sledovat, které okamžiky považoval za hodné zaznamenání. O některých jeho krátkodobějších cestách do Chrudimi, ale i do Vídně se v záznamech dočteme poměrně často, takřka výjimečně však bohužel narazíme na záznamy o Adámkově každodenním osobním životě, či snad dokonce o jeho pocitech a přáních, pokud se bezprostředně netíkaly jeho veřejných funkcí. NA Praha, fond RAAH, kart. 47, Rukopisy prací vlastních. Tamtéž, kart. 50, Paměti z let 1888–1895. Tamtéž, kart. 51, Paměti z let 1896–1900. Tamtéž, kart. 52, Paměti z let 1901–1915.

¹⁴³ NA Praha, fond RAAH, kart. 22, Rodinná korespondence, Dopisy Karla Adámka manželce Terezii (1876–1913), dopis z 30. 7. 1871. NA Praha, fond RAAH, kart. 22, Rodinná korespondence, Dopisy K. Adámka Terezii Štulíkové (1863–1866). Tamtéž, Dopisy Karla Adámka manželce Terezii (1876–1913).

¹⁴⁴ NA Praha, fond RAAH, kart. 22, Rodinná korespondence, Dopisy K. Adámka Terezii Štulíkové (1863–1866). Tamtéž, Dopisy Karla Adámka manželce Terezii (1876–1913).

¹⁴⁵ Více viz pamětní knížka na tuto událost, kterou Karel Adámek věnoval Terezii v říjnu 1864. NA Praha, fond RAAH, kart. 47, Rukopisy prací vlastních.

svých neaktivnějších let v Hlinsku jen zřídka, nepřekvapí tedy, že bylo velkou událostí, když se hlava rodiny vrátila do Hlinska na vánoční svátky či během parlamentních prázdnin.¹⁴⁶

I během své politické kariéry a s ní souvisejících neustálých přesunů mezi Vídní, Prahou, Chrudimí a dalšími českými městy zůstával Karel neustále v pravidelném kontaktu se svou chotí (a později i všemi syny) alespoň formou korespondence. Z jeho dopisů, které psal z Vídně manželce Terezii, je patrný velký zájem o výchovu jejich synů stejně jako o finanční zabezpečení rodiny. Kromě toho, že manželce i dětem pravidelně vozil z Vídně dárky (většinou v podobě oblečení a obuvi, které se na Hlinecku v odpovídající kvalitě těžko sháněly), ujišťoval se stále, že má manželka přístup k finančním prostředkům tak, aby byla schopna zajistit chod celé rodiny. Z korespondence je možné vytušit, jak blízký vztah Karel s Terezií měli. Karel se Terezii otevřeně svěřoval se svými pracovními problémy ve Vídni a hledal v ní blízkou podporu, někdy i radu. Z Karlových otevřených, emotivně laděných dopisů je patrné, že svou manželku považoval spíše mnohdy za takřka rovnocennou partnerku.¹⁴⁷ Terezii dokonce pověřoval jednáním se členy okresního zastupitelstva v případě, že nebyla nutná jeho osobní přítomnost.¹⁴⁸ Nutno dodat, že ať už Karel Adámek pobýval zrovna v Praze, ve Vídni, či kdekoliv jinde, tělem i duší se až do konce svého života cítil být „Hlinečkem“ a k Hlinsku se také obracely všechny jeho vzpomínky a touhy.

Ve svém rodném městě Karel Adámek také zemřel, a sice 11. listopadu 1918. Jeho odchod ze života byl natolik rychlý, že se s ním jeho příbuzní nestihli dostatečně rozloučit, ba co víc, ani sám Adámek jej na sobě dopředu nikterak nepociťoval. Pravděpodobně nejlepším důkazem jeho bezmezně celoživotní aktivity a energie je

¹⁴⁶ NA Praha, fond RAAH, kart. 22, Rodinná korespondence, Dopisy Karla Adámka manželce Terezii (1876–1913). Srov. též Tamtéž, kart. 23, Přijatá korespondence Terezie Adámkové, Dopisy příbuzných (1867–1921). O nelehkém životě říšského a zemského poslance trávícího značnou část roku ve Vídni, či Praze a o pocitech, které toto časté odloučení od rodiny vyvolávalo, více viz diplomová práce A. PANÝRKOVÉ.

¹⁴⁷ Srov. s dobovým vzorcem manželky veřejně činných mužů v monografii M. Lenderové. LENDEROVÁ, M.: *c. d.*, s. 99.

¹⁴⁸ Terezie měla například jeho jménem požádat okresní zastupitelstvo, aby „sepsalo petici pro zrušení nucené legalizace“ (citovaná pasáž je z dopisu datovaného k 10. 11. 1879). Zdá se poněkud zvláštní, že v takovýchto případech Adámek neoslovoval přímo osoby, od kterých něco požadoval, avšak zdá se, že mu pro některé politicky laděné vzkazy přišlo vhodnější použít pouze ústní vyřízení manželky, aby jakákoliv písemná forma mohla být později použita proti němu. Více viz NA Praha, fond RAAH, kart. 22, Rodinná korespondence, Dopisy K. Adámka Terezii Štulíkové (1863–1866). Tamtéž, Dopisy Karla Adámka manželce Terezii (1876–1913). Srov. s dobovým vzorcem manželky veřejně činných mužů v monografii M. Lenderové. Tamtéž., s. 99.

bezesporu i fakt, že ještě den před svou smrtí úřadoval. V ten samý den odpoledne nicméně pocítil náhlou nevolnost. Jeho stav se sice po podání léků zdánlivě zlepšil, avšak brzy ráno následujícího dne následkem krvácení do mozku zemřel. Příčinou úmrtí tedy byla akutní mozková mrtvice.¹⁴⁹ Karel Adámek byl s náležitými poctami pohřben do rodinné hrobky na hlineckém hřbitově.¹⁵⁰

3. 2. Profesionální život Karla Adámka

Karel Adámek se do veřejného života zapojil poměrně záhy. Již v mládí začal organizovat národní ruch a politickou činnost na Hlinecku s hlavním zřetelem na hospodářské povznesení kraje. Veřejně poprvé přednášel roku 1853 a v letech 1860-1880 by se jen stěží našel ve městě i jeho okolí spolek, jehož by Karel Adámek nebyl zakladatelem či se alespoň nějakou měrou nepodílel na jeho činnosti. Během svého života se pro své zásluhy Karel Adámek stal členem mnoha spolků a společností i mimo region, prakticky po celém území bývalého Království českého. Účastnil se pravidelně např. valných hromad *Ústřední Matice školské* (od roku 1881 jejím členem), či *Národní jednoty pošumavské*. Byl též členem *Jednoty pro povzbuzení průmyslu* v Praze, od roku 1883 dopisujícím členem *Obchodní a živnostenské komory* v Českých Budějovicích, či členem *Včely čáslavské*.¹⁵¹ Za svůj život se Karel Adámek zúčastnil celé řady politických schůzí. Jednalo se nejen o schůze voličské (konané v hlineckém okrese a ve venkovských obcích, za něž Adámek kandidoval), ale také spolkové schůze v řadě českých měst (ať již jako člen nebo čestný předseda). S Adámkovým jménem jsou spjaty také politické tábory a národní manifestace na území východních Čech.¹⁵²

¹⁴⁹ Smuteční oznámení o úmrtí K. Adámka z 11. 1. 1918 viz MMG Hlinsko, fond RAA. Viz též MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 1. *Za Karlem Adámkem*, s. 38.

¹⁵⁰ Fotografie rodinné hrobky viz Příloha č. 7, obr. č. 16.

¹⁵¹ Výčet Adámkovy působnosti v nejrůznějších živnostenských, průmyslových a obchodních spolcích je samozřejmě i tak neúplný, ale k některým z nich se vrátíme ještě v následujícím výkladu. Korespondence s mnoha hospodářskými a kulturními spolky včetně jmenování K. Adámka jejich čestným členem je k dispozici v patřičných kartonech NA Praha. Viz NA Praha, fond RAAH, kart. 42, Korespondence se Zemědělskou radou, hospodářskými, učitelskými, studentskými, sociálními aj. spolky. Tamtéž, kart. 44, Korespondence s řemeslnickými a živnostenskými spolky, obchodními komorami, spolky a grémii. Viz též Tamtéž, kart. 1, Osobní doklady. ADÁMEK, K. V.: *Sborník*, s. 189. Viz též *Za Karlem Adámkem*, s. 16.

¹⁵² Konkrétně tábor plánovaný na rok 1868 v Košumberku u Luže (zrealizovaný byl na tomto místě až v pořadí druhý tábor roku 1900), tábory na Kunětické hoře roku 1869 a 1897 a Karel Adámek byl

Jako jednadvacetiletý se Karel Adámek ujal volební agitace v hlineckém okrese a podporoval oba místní kandidáty v rámci voleb do říšské rady (F. Čupra a F. Šebka), neboť sám ještě na kandidaturu neměl dostatečný věk.¹⁵³ Od roku 1865 byl Adámek členem hlineckého okresního zastupitelstva, počátkem 70. let pak vstoupil do Národní strany svobodomyšlné a roku 1878 byl poprvé zvolen venkovskými obcemi rychnovského okresu za poslance do říšské rady (1879–1900). O tři roky později byl zvolen za venkovské obce kolínského okresu taktéž do sněmu království českého (1881–1913). V něm od roku 1889 zastupoval města Ústí nad Orlicí, Českou Třebovou a Lanškroun. Roku 1896 se pak stal přísedícím zemského výboru Království českého. Roku 1907 byl pak jmenován doživotním členem panské sněmovny.¹⁵⁴ Ve svých poslaneckých projevech opakovaně zdůrazňoval český kulturní, hospodářský i politický program s cílem celkově povznést a zrovnoprávnit český národ v rámci rakousko-uherského mocnářství. Nestanovoval však pouze úkoly, ale také se významnou měrou podílel na jejich plnění. Podívejme se nyní ve stručném přehledu pouze na některé z těchto vytyčených (a plněných) úkolů, neboť podrobnější analýza některých z nich je pak součástí druhé části diplomové práce.

Prakticky již od mládí se Karel začal zajímat o národní (hmotné, písemné i stavební) památky a nutnost jejich zachování. Jak upozornil jeho syn, Karel Adámek ještě před Františkem Šubertem (roku 1887 ve svém spise *Z naší doby*) podal návrh na pořádání Národopisné výstavy československé, jejímž čestným předsedou se také o čtyři roky později stal.¹⁵⁵ Čestně předsedal též mnoha jiným krajinským výstavám a stal se také členem některých českých muzeí (mj. členem českého odboru kuratoria Národní galerie a Moderní galerie v Praze či archeologické komise *České akademie*

též členem pořadatelstva tábora lidu na Žižkově poli u Přibyslavi konaného roku 1900. Na základě zapojení do organizace prvního košumberského tábora byl některými hlineckými spoluobčany kvůli svému příliš energickému postupu v zastupitelstvu dokonce Adámek žalován z velezrady a z urážky Jeho Veličentva. Aféra měla ještě po dva následující roky dozvuk v dobovém tisku. Více k pořádání politických táborů na Hlinecku (včetně obžaloby Adámka) viz ADÁMEK, K.: *Z dějin okresu*, s. 127–152. Viz též *Za Karlem Adámkem*, s. 14–15. PONÍŽIL, J.: c. d., s. 15–16. Srov. KUBÍČEK, L.: c. d. Viz též MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J.: c. d., s. 430.

¹⁵³ Viz SOKA Chrudim, fond Archiv města Hlinsko, inv. č. 1021, ka. 127 (podklady k organizaci voleb do říšské rady z let 1861–1901). J. Ponížil uvádí, že se tak mělo dít na základě dopisu od F. Palackého, F. L. Riegra, J. Grégra, Braunera a Krásy. PONÍŽIL, J.: c. d., s. 12–13.

¹⁵⁴ Následující podkapitola (3. 2.) o profesním životě Karla Adámka je zpracována především s využitím materiálu zkompletovaného K. V. Adámkem, jenž je uložen v kartonu č. 102 ve fondu Rodinný archiv Adámků z Hlinska. O úskalí práce s fondem zpracovaným synem Karla Adámka více viz kapitola týkající se zhodnocení pramenů.

¹⁵⁵ Více k této problematice viz ADÁMEK, K. V.: *Karel Adámek původcem*. Viz též ADÁMEK, K.: *Upomínky*. POSPÍŠILOVÁ, M.: *Okresní výstava*. Pro širší kontext národopisného hnutí srov. BROUČEK, S.: c. d.

pro vědy, slovesnost a umění). Karel Adámek byl zakládajícím členem *Národopisné společnosti československé, Technologického průmyslového muzea (Ústav pro zvelebování živností v Praze)* a *Obchodní a živnostenské komory*. Podílel se významnou měrou na rozvoji *Muzea království českého, Uměleckoprůmyslového muzea, Národopisného muzea československého* a v neposlední řadě i na vzniku a rozkvětu krajských průmyslových a historických muzeí v Plzni, Českých Budějovicích, Chrudimi, Hradci Králové, Klatovech i jinde. Významné jsou Adámkovy zásluhy o obnovu Karlštejna a kutnohorských památek v rámci jeho činnosti ve IV. odboru zemského výboru.¹⁵⁶ Jako referent českého zemského sněmu a poté i jako přisedící zemského výboru dále Karel Adámek zajistil prostředky nejen k vydávání nových sbírek archiválií, ale i k pokračování *Archivu českého a Sněmů českých*. K nim se přidaly dnes velice dobře známá *Monumenta Vaticana, Codex Diplomaticus* aj. Zreorganizoval též Zemský archiv Království českého. Adámkovo úsilí napomohlo mladým historikům k cestám do Vatikánu, kde mohli začít soustavně studovat tamní archivy. Na tomto místě by bylo hodno zmínit též jeho zásluhy o zbudování sousoší sv. Václava na dnešním Václavském náměstí v Praze.

Ke konci života již Adámek zastával tolik řádných, popř. čestných funkcí, že některé nabízené odmítal či zvažoval, zda vůbec kandidovat i v dalším volebním období. Z korespondence, kterou obdržel od nejrůznějších politických organizací, vyplývá, že byl opakovaně žádán, aby pokud možno zůstal ve všech svých funkcích i nadále. Většinou je to odůvodněno obavou, zda by se našel stejně schopný a zkušený nástupce.¹⁵⁷ Při příležitosti jeho 70. narozenin byl Karel Adámek kromě celodenních pompézních oslav v Hlinsku náležitě oceněn i udělením čestných občanství v mnoha českých městech a obcích.¹⁵⁸ Ke všem Adámkem zastávaným funkcím by bylo vhodné doplnit, že tak zcela plnit neoficiální politický program mladočeské strany, která ani na konci 19. století nebyla schopna překonat „stigma honorační strany“.¹⁵⁹ Při jen minimálně rozvinuté stranické organizaci se pro mladočechy právě pronikání do nejrůznějších nepolitických organizací, grémií a zastupitelstev stalo velmi důležitým prvkem jejich politického působení. Pro Adámka bylo tedy toto mnohdy pouze čestné

¹⁵⁶ *Zpravodaj českomoravské vysočiny*, 13. 3. 1940. Viz též *Za Karlem Adámkem*, s. 18–19.

¹⁵⁷ NA Praha, fond RAAH, kart. 37, Korespondence s politickými stranami a organizacemi.

¹⁵⁸ Více viz dobová publikace *Adámkův den v Hlinsku*. Konkrétní dopisy od městských zastupitelstev jmenující Karla Adámka čestným občanem jsou uloženy v NA Praha, NA Praha, fond RAAH, kart. 1, Osobní doklady.

¹⁵⁹ MAREK, P.: c. d., s. 45.

členství velice výhodné, neboť si tak potenciálně rozšiřoval okruh svých voličů. Adámkovu celoživotně budovanou kariéru zpečetil svým uznáním samotný císař. Vzhledem k „mimořádně“ přínosné politické a osvětové činnosti byl Karel Adámek roku 1898 vyznamenán Řádem železné koruny třetí třídy¹⁶⁰ a roku 1910 pak při příležitosti svých sedmdesátých narozenin i komturským křížem řádu císaře Františka Josefa I. s hvězdou.¹⁶¹

3. 2. 1. Karel Adámek regionálním politikem

Svůj veřejný život v Hlinsku zahájil sotva jednadvacetiletý Adámek roku 1861, když na přání městské rady zpracoval návrhy na národohospodářské povznesení města. Při této příležitosti dal podnět ke zbudování záložny v Hlinsku, jež v té době existovala pouze v několika málo českých městech. Adámek sám vypracoval pro záložnu její stanovy.¹⁶² O rok později začal aktivně podporovat stavbu severozápadní železniční dráhy přes Hlinsko. Již tehdy si vytkl za cíl bojovat za práva českého národa a za co největší jeho samosprávu. Aktivně se zapojil do národního hnutí (včetně již výše zmíněných táborů lidu). Účastnil se i dalších regionálních manifestací (obzvláště památné bylo svěcení praporu zpěváckého spolku *Svantovít*, během něž se také poznal se svou budoucí manželkou),¹⁶³ ale i besed, divadel a veřejných projevů.¹⁶⁴ Do okresního zastupitelstva byl Karel Adámek zvolen 29. května 1865.¹⁶⁵ Za starostu

¹⁶⁰ NA Praha, fond RAAH, kart. 51, Paměti z let 1896–1900. Jednalo se o řád založený císařem Františkem I., jež byl udělován ve třech třídách za civilní i vojenské zásluhy od roku 1816. Obdarovaní držitelé po roce 1884 již nebyli povyšováni do šlechtického stavu. Více viz LOBKOWITZ, František: *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Praha 1999, s. 137–138.

¹⁶¹ Tento řád založil v roce 1849 císař František Josef I. Komturský řád s hvězdou byl pak udělován od roku 1869. Mezi čestné nositele tohoto řádu patřili mj. např. František Křižík, Karel Škoda, ministr Vladimír Pražák, či ministr pošt a telegrafů dr. Jaroslav Kalandra. Více viz Tamtéž, s. 139–139. Viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiál k životopisu. Viz též MMG Hlinsko, fond RAA, Smuteční oznámení, 11. 1. 1918. Viz též VOLF, M.: *c. d.*, s. 3. HLAVAČKA, M.: *c. d.*, s. 170. ADÁMEK, K. V.: *Sborník*, s. 189.

¹⁶² *Za Karlem Adámkem*, s. 22.

¹⁶³ Více viz ADÁMEK, K.: *Z dějin okresu*, s. 78–82.

¹⁶⁴ Více ke slavnostem s národním podtextem viz Tamtéž, s. 88–106.

¹⁶⁵ Pro volby do hlineckého okresního zastupitelstva se ve Státním okresním archivu v Chrudimi bohužel nedochovaly relevantní informace. Na seznamech kandidátů tak není možné blíže dohledat názvy kandidujících uskupení. SOkA Chrudim, fond Archiv města Hlinska, inv. č. 1019, ka. 124, Seznamy voličů, volební protokoly, záznamy o sčítání hlasů z let 1864–1886. Pouze na samotném volebním certifikátu z 15. 6. 1865 se dočteme, že byl Karel Adámek zvolen za zastupitele ve „skupině interessů obcí venkovských“. NA Praha, fond RAAH, kart. 1, Osobní doklady.

okresu byl pak zvolen 8. července téhož roku.¹⁶⁶ Do této funkce byl volen opakovaně a nakonec ji zastával nepřetržitě až do své smrti v lednu 1918. Stal se tedy prvním a zároveň jediným starostou hlineckého okresu.¹⁶⁷

Roku 1870 pak byl poprvé zvolen také do hlineckého obecního výboru, volbu obecním starostou o třináct let později ovšem nepřijal vzhledem ke svému značnému profesnímu zaneprázdnění. V hlineckém zastupitelstvu působil až do roku 1902, po několik let dokonce na pozici prvního radního (tj. v užším představenstvu obce).¹⁶⁸ Karel Adámek zastával v rámci regionu i řadu dalších funkcí v hlineckých a chrudimských školských institucích. Po mnohá léta působil jako člen místní školní rady (1873–1902) a chrudimské okresní školní rady (1873–1897), dále byl předsedou kuratoria okresní hospodářské a hospodyňské školy v Hlinsku (1907–1918)¹⁶⁹ a zemské střední hospodářské školy v Chrudimi (1900–1918). Karel Adámek též v letech 1878–1891 působil na pozici místostarosty *Hospodářského spolku* pro Chrudim, Hlinsko a Nasavrky.

Výše naznačená kariéerní dráha Karla Adámka na Hlinecku a Chrudimsku je jasným dokladem toho, že se jednalo o politika v rodném regionu mimořádně aktivního – a to i navzdory jeho časově náročným funkcím na pozici zemského a říšského poslance. Pravdou zůstává, že nám právě kroky podniknuté v Adámkově rodném městě a okolí mohou posloužit jako jakési zrcadlo toho, o co především ve vysoké politice usiloval. Svou činností v hlineckém okresu dával najevo, že mu není lhostejný osud žádného řadového občana venkovského okresu, jehož zájmy také

¹⁶⁶ Samosprávné okresy se sice v Čechách konstituovaly na základě zemského zákona z 15. 7. 1864, avšak fakticky začaly fungovat až na konci roku 1865. HLAVAČKA, M.: *c. d.*, s. 17–18.

¹⁶⁷ Možnost zřídit orgány okresní samosprávy dána rámcovým říšským obecním zákonem z roku 1862. V Čechách byla však okresní samospráva aktivována až zákonem z roku 1864 (obecní zřízení a řád volební pro Čechy a pro Moravu), díky němuž začala být zřizována okresní zastupitelstva ve všech sídlech okresních úřadů. Okresní zastupitelstva byla volena na tři roky a ze svého středu si vybírala okresního starostu (k jeho volbě bylo zapotřebí císařské potvrzení) a okresní výbor (ten tvořil okresní starosta a šest dalších členů). HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: *c. d.*, s. 299–300 a 304–305.

¹⁶⁸ Více viz SOkA Chrudim, fond Archiv města Hlinsko, inv. č. 1018, ka. 123 (organizace obecních voleb z let 1850–1919). Viz též Tamtéž, inv. č. 1019, ka. 124 (seznamy voličů, volební protokoly, záznamy o sčítání hlasů z let 1864–1886). Funkční období obecního výboru stejně jako okresního zastupitelstva bylo na tři roky. Obecní výbor (jinak také obecní zastupitelstvo) volil ze svého středu obecní představenstvo, které kromě obecního starosty tvořili obecní radní. Až na výjimky (kterou evidentně Karel Adámek díky své značné vytiženosti byl) byl každý řádně zvolený občan povinen svou volbu přijmout. HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: *c. d.*, s. 301–303.

¹⁶⁹ V červnu 1907 byl pak Karel Adámek jmenován také zástupcem českého zemského výboru v kuratoriu okresní zimní hospodářské školy s letním během hospodyňským v Hlinsku. NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiálle k životopisu.

energicky zastupoval na zemském a říšském sněmu. Je jasné, že pouhý výčet pozic, které Adámek v Hlinsku a Chrudimi zastával, nám toho příliš o jeho skutečné činnosti a přínosu pro okres (a potažmo kraj) neřekne. Zaměříme se tedy nyní na některé konkrétní podniky na Hlinecku, které jsou dodnes neoddělitelně spojeny s jeho jménem a zároveň značnou měrou reflektují oblasti Adámkova zájmu na zemském sněmu a potažmo i v říšské radě. Jak to výstižně zhodnotil autor článku v dobovém periodiku *Národ*, dějiny hlineckého okresu jsou totiž zároveň i „obrazem drobné práce národní“.¹⁷⁰

Karel Adámek se během své více jak padesátileté kariéry bezmezně snažil dodržet cíle, které si předsevzal v den svého zvolení okresním starostou. Snažil se tak nejen o povznesení „hospodářských a společenských poměrů,“ ale také o „zvýšení hmotného blahobytu a duševního pokroku“ v okrese.¹⁷¹ Po celé půl století Adámkova starostenství se tak jen obtížně hledal podnik většího významu, v němž by Karel Adámek neměl roli „iniciátora, pracovníka či alespoň propagátora“.¹⁷² V první řadě se zasloužil o zdokonalení infrastruktury, díky čemuž se významně zlepšila nejen komunikace, ale i dopravní obslužnost na území okresu, tj. jedna z hlavních podmínek pro budoucí příznivý hospodářský vývoj oblasti. Za Karla Adámka se jednak budovala a dále rozšiřovala silniční síť,¹⁷³ ale především byla také zprovozněna železniční trať (tzv. severozápadní dráha) vedoucí přes Hlinsko, na jejímž zbudování se nemalou měrou podílel také Karlův otec, Jan).¹⁷⁴ Karel Adámek i po zbudování trati dále podporoval rozšíření železniční sítě, i když už ne s takovým úspěchem.¹⁷⁵ Hovoříme-li o celkovém propojování jednotlivých obcí okresu a o jako jejich napojení na okresy okolní, měli bychom zmínit také založení telegrafní stanice v Hlinsku v roce 1873,

¹⁷⁰ *Národ*, č. 6, 1910.

¹⁷¹ Adámek, K.: *Z dějin okresu*, s. 24.

¹⁷² *Národ*, č. 6, 1910.

¹⁷³ Do roku 1915 bylo pod Adámkovým dohledem postaveno „více než jednou tolik silnic, kolik okres přebíral do své správy v roce 1865“. Viz MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 12.

¹⁷⁴ Železnice se začala budovat 15. 8. 1869 a první vlak na trati Havlíčkův Brod – Pardubice vyjel z Hlinska dne 16. 5. 1871. ADÁMEK, K. V.: *Sborník*, s. 235.

¹⁷⁵ Adámkovým cílem bylo vybudovat trať od Čáslavi přes Trhovou Kamenici do Svratky a poté přes Čachnov do Poličky. Především Svratecko, ale i Poličsko dodnes doplácí na omezenou železniční obslužnost a stejně je tomu i v případě Trhové Kamenice, přes níž měla trať z Havlíčkova Brodu do Pardubic původně vést. Není se však příliš čemu divit, že z trati nakonec sešlo, neboť by mnohdy musela na malém úseku překonat poměrně velké převýšení. K budování železnice přes Hlinsko, viz též MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 14. Detailní nastínění problému týkajícího se budování železnice v okrese, viz ADÁMEK, K. V.: *Z dějin okresu*, s. 44–67.

kteřá začala ztrácet na svém významu zapojením okresu do telefonní sítě (roku 1906). Neméně důležité bylo také zřizování lokálních poboček pošty v okolních vesnicích.¹⁷⁶

Kromě již zmíněného založení občanské záložny měl Adámek značný podíl také na zakládání svépomocných živnostenských družstev. Náležitou pozornost věnoval zvelebení obecních lesů: za jeho působení bylo zalesněno velké množství luk a pastvin za účelem zajištění nového zdroje příjmů pro obec.¹⁷⁷ Nijak zvláště nepřekvapí, že přišla-li řeč na rozvoj zemědělství a rolnictví na Vysočině, kladl Adámek vždy mimořádný zřetel především na podporu lnářství, jímž se jeho otec od mládí zabýval. Roku 1889 tento svůj zájem hlinecký okresní starosta stvrdil při pořádání lnářské výstavy ve Svatce.

Jako zemský a říšský poslanec si byl Adámek velmi dobře vědom, že hospodářství v malém měřítku se na venkově nikdy nemůže rozvíjet bez kvalitního a náležitě zajištěného vzdělání, které by bylo dostupné všem bez ohledu na majetek a sociální postavení rodiny. Právě tomu věnoval během své politické kariéry mimořádnou pozornost, ať už v regionálním či v celozemském měřítku. V Hlinsku založil roku 1874 okresní měšťanskou školu, na náklad okresu byla postavena obecní škola v nedalekých Kameničkách a roku 1885 byla při měšťanské škole zřízena také pokračovací průmyslová a obchodní škola. Roku 1908 pak byla díky zemské subvenci v Hlinsku zřízena zimní okresní hospodářská škola s letním hospodyňským kurzem, jež se vzhledem k době svého vzniku pyšnila nadstandardním vybavením.¹⁷⁸ Hned v 70. letech byly také v Hlinsku zahájeny pravidelné hospodářské přednášky. V 80. letech pak na ně navíc navázaly četné kurzy vedené odborníky, v nichž byl zvláštní zájem věnován progresivním možnostem chovu skotu. Tyto kurzy se konaly ve všech větších obcích okresu a byly zakončeny lukařským kurzem v roce 1905.¹⁷⁹

¹⁷⁶ NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiálle k životopisu. Viz též MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 14–16. Více k budování infrastruktury viz ADÁMEK, K. V.: *Z dějin okresu*, s. 30–32.

¹⁷⁷ Z lesních školek v okrese bylo za Adámkovu působení vydáno obcím přes 2 000 000 lesních sazenic. Díky subvencím od státu bylo celkem na konci jeho kariéry zalesněno 117 ha obecních pozemků a 60 ha pozemků soukromých. MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 19.

¹⁷⁸ Bylo projednáváno také založení Státní odborné tkalcovské školy v Hlinsku a Odborné hrnčířské školy ve Skutči, z čehož bohužel sešlo kvůli nespelnitelným nárokům státu (za náhradu místo těchto dvou škol si okresní zastupitelstvo vymohlo státní stipendia pro žáky odborných škol). V roce 1918 byly díky Adámkovi v okrese dvě měšťanské školy a dvacet škol obecních. MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 5–6.

¹⁷⁹ Kurz se konal pod vedením profesora královské české hospodářské akademie z Tábora, Františka Bolecha, a sice za účasti 48 rolníků z okresu, 17 z jiných okresů a jeden účastník byl dokonce až ze

Karel Adámek také ve městě pořádal četné hospodářské a čtenářské besídky a podporoval doplňování místních školních, obecních a spolkových knihoven.¹⁸⁰

Náležitě se hlinecký okresní starosta věnoval také řešení humanitních a sociálních otázek. Pod jeho dohledem bylo pečováno především o osiřelou mládež, logicky zejména podporováním snah ženského spolku *Vlasty*, svědomitě spravovaného Karlovou manželkou Terezií. Za Adámkova působení byla v Hlinsku roku 1912 ustanovena také *Okresní komise pro péči o mládež* a byla zřízena řada dobročinných fondů, které měly podpořit osiřelé, či jakkoliv znevýhodněné děti a občany města. Jednalo se o jubilejní fond pro založení stipendií pro žáky odborných a hospodářských škol, dále o fond Karla Adámka k založení studentské nadace, samostatný fond paní Terezie Adámkové k podpoře žáků a žákyně okresní hospodářské školy, fond k podpoře živnostníků, fond ke kulturním a vzdělávacím účelům, k odměňování zasloužilých služebných, fond na podporu sirotků po padlých vojínech, na odměňování zasloužilých cestářů či o fond určený přímo na chod okresního chorobince.¹⁸¹

Již v úvodním představení profesní kariéry Karla Adámka byl zmíněn jeho velký zájem o zachování národních památek, starožitností a přírodnin. Na jeho podnět se v rámci sbírek měšťanské školy začal sbírat materiál za účelem založení muzea. O rok později pak bylo oficiálně založeno Muzeum okresu hlineckého, které se stalo v pořadí čtvrtým venkovským muzeem u nás, ale zároveň nejstarším okresním muzeem na území Čech. Karel Adámek působil do roku 1880 na pozici jeho starosty a později jako jeho čestný člen. Významnou měrou se podílel na budování sbírek muzea, odborné muzejní knihovny i na jeho publikační činnosti. V souvislosti s muzeem je nutné zmínit také Adámkovy nesporné zásluhy o zdar Okresní národopisné a průmyslové výstavy konané v Hlinsku roku 1893. Při příležitosti jejího konání předsedal Karel Adámek historicky prvnímu sjezdu muzejních spolků a národopisných odborů v rámci zemí Koruny české.¹⁸² Zajistil tak zároveň nesmírně propracovanou a vzorovou reprezentaci okresu na NVČ v Praze o dva roky později.¹⁸³

Slezska. Byla při něm zmeliorována obecní louka o výměře 9 ha. MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 8.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 9–10.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 17–18. Více k jednotlivým fondům viz ADÁMEK, K.: *Z dějin okresu*, s. 34.

¹⁸² Celým jménem se jednalo o Sjezd muzejních spolků, odborů národopisné výstavy československé a přátel vlastivědy české. Více viz POSPÍŠILOVÁ, M.: *Okresní národopisná*, s. 47–49.

¹⁸³ Více viz Tamtéž.

Z předchozího výčtu již pravděpodobně jasně vyplynulo, že byl hlinecký starosta natolik výraznou a respektovanou osobností, že nemohl chybět prakticky u žádného významnějšího kulturního podniku v okrese. Hned v 60. letech tak spoluzakládal pěvecký spolek *Svantovít* a divadelní spolek *Pokrok*. V srpnu 1884 se podílel na zakládání Řemeslnické besedy (od roku 1896 byl jejím čestným členem). Přítomen byl též u založení *Spolku paní a dívek Vlasta*, *Spolku pro postavení pomníku M. J. Husa* v Hlinsku a roku 1876 spoluzakládal Sbor dobrovolných hasičů v Hlinsku. Hasičům bylo díky národní subvenci doplněno technické vybavení a zřízením *Župní hasičské jednoty Hlinsko* pak byla finálně dovršena také jejich organizace v rámci okresu. Roku 1909 byla v Hlinsku při této příležitosti zřízena také *Župní hasičská škola*.¹⁸⁴ Až do roku 1890 zůstal Karel Adámek členem výboru *Tělocvičné jednoty Sokol* v Hlinsku, jejíž ustavující valné hromadě také osobně předsedal.¹⁸⁵

Chronologicky (avšak rozhodně ne co do významu) poslední větší Adámkův přínos pro rozvoj Hlinecka byla bezesporu uskutečněná regulace řeky Chrudimky stavbou Hamerské přehrady na jejím horním toku. Nutno dodat, že se v rámci svého působení v zemské Komisi pro úpravu řek v Království českém Karel Adámek zasloužil také o úpravu toků některých dalších českých řek (včetně výstavby říčních přehrad). Na nutnost regulace toku Chrudimky poprvé Adámek upozorňoval již roku 1880, avšak příhodné podmínky pro to nastaly až po vydání říšského zákona z 11. 6. 1901 a zemského zákona z 13. 2. 1903 o úpravě řek. Poté už jeho myšlenky prakticky nestálo nic v cestě. Přípravné práce byly skončeny v roce 1903 a v květnu 1904 se již mohlo konat informativní sezení o úpravě horního toku Chrudimky a zřízení přehrad. V červnu pak byly započaty základní přípravné technické práce a 15. listopadu 1907 zahájil osobně Karel Adámek stavbu přehradu prvním výstřelem do skály.¹⁸⁶ Přehrada byla uvedena v činnost o pět let později v srpnu. Roku 1914 pak byla dokončena úprava řeky a jejích přítoků nad Hlinskem i v Hlinsku, kde bylo zřízeno několik železobetonových mostů. Na celou tuto činnost byl využit náklad více než jednoho milionu korun, který si Adámek vymohl na zemském sněmu.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Více k organizaci hasičstva v okrese hlineckém viz ADÁMEK, K.: *Z dějin okresu*, s. 35–36.

¹⁸⁵ Více ke kulturnímu a hospodářskému životu v Hlinsku viz Tamtéž, s. 14–18. Viz též MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 19.

¹⁸⁶ Viz dobová fotografie v Příloze č. 7, obr. č. 10.

¹⁸⁷ Více viz dokumentace činnosti zemské komise pro úpravu řek v Království českém, jež je uložena v NA Praha. NA Praha, fond RAAH, kart. 19, Materiál z činnosti v zemském sněmu a zemském

Jak je patrné, Karel Adámek měl po celých 53 let svého starostenství na srdci pouze zajištění co nejspokojenějšího a nejprogressivnějšího života všech občanů města Hlinska. Jeho přínos pro celý okres byl vskutku mimořádný díky hluboké vazbě Karla Adámka na rodiště a kraj svého dětství. Neměli bychom se však v zájmu objektivitě nechat zcela unést dojmem, že ve 2. polovině 19. století nebyli ve městě podobně smýšlející vlastenečtí aktivisté, či buditelé. Že byl Karel Adámek náležitě hrdý na svou oblíbenost mezi občany města, o tom není sporu.¹⁸⁸ Těžko bychom ale v dobovém kontextu silících nacionalistických a vlasteneckých tendencí, mohli jeho kroky o povznesení regionu hodnotit jako ryze zjištěné tendence budovat rodinný „kult osobnosti“.¹⁸⁹ V rámci dobových hodnot a vzorců chování byly mnohé Adámkovy kroky zcela logické a odpovídaly zároveň jeho myšlence budování silné obecní a okresní samosprávy za účelem posilování národní samostatnosti a svéprávnosti.¹⁹⁰ Výjimečně je nicméně široké spektrum a počet úspěšně realizovaných podniků ve městě i jeho okolí, jež jsou jasným dokladem toho, jak umně dokázal Karel Adámek využít své vysoké postavení v zemské a říšské politice ve svůj prospěch (a potažmo tedy prospěch svého regionu). Bez zemských subvencí, jejichž obhájení bylo zcela v rukou Karla Adámka, by řada podniků v tak chudém okrese, jakým Hlinecko v té době bylo, byla jen stěží realizovatelná.¹⁹¹

výboru, Zemská komise pro úpravu řek v KČ. Viz též ADÁMEK, K.: *Z dějin okresu*, s. 33. Dobové a současné fotografie Hamerské přehrady viz Příloha č. 7, obr. č. 10–13.

¹⁸⁸ Josef Jelínek např. ve své zprávě podotýká, že smrtí Karla Adámka, hlinecký okres „osiřel“, neboť přišel o „svého otce“. MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 2.

¹⁸⁹ Narážím zde na polemiku v bakalářské práci H. Haškové. HAŠKOVÁ, H.: *c. d.*

¹⁹⁰ Milan Hlavačka dokonce hovoří o české samosprávě jako o „prodloužené ruce české samosprávy“ a její parlamentní obstrukce před koncem 19. století. NSS tedy samosprávné orgány poměrně efektivně využívala k realizaci svých politických cílů. Viz HLAVAČKA, M.: *c. d.*, s. 7–9 a 26–29. K dobovým vzorcům chování více viz MATEJČEK, J. – MACHAČOVÁ, J.: *c. d.*, s. 234–237. Viz též ŠTAIF, Jiří: *Česká národní mentalita 19. století v kontextu sociálních dějin*. In: LENDEROVÁ, Milena - BEZECNÝ, Zdeněk - KUBEŠ, Jiří (eds.): *Proměny elit v moderní době*. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka. České Budějovice 2003, s. 71.

¹⁹¹ Jak uvádí Josef Jelínek, okres odváděl necelých 100 000 K daní ročně. MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 13. Podrobný přehled činnosti hlineckého okresního zastupitelstva do roku 1908, viz ADÁMEK, K.: *Z dějin okresu*, s. 21–41. Pro léta 1905–1915 viz JELÍNEK, Josef: *Zpráva o činnosti okresního zastupitelstva hlineckého v l. 1905–1915*. Praha 1916.

3. 2. 2. Adámkovy zásluhy o rozvoj okresní samosprávy

Karel Adámek je znám svou snahou o povznesení, utužení a celkové propojení české samosprávy. Rozvinutý a funkční systém samosprávných orgánů považoval za zcela stěžejní v rámci státoprávního programu českého národa. V roce 1865, kdy byl zvolen hlineckým okresním starostou, mimo jiné vytyčil program své činnosti v místní samosprávě těmito slovy: „Bez samosprávy není pro nás spásy. Jen nebude-li se u nás nic podnikati pro nás bez nás, nastanou v naší správě poměry utěšenější. V takovém rozkvětu samosprávy naleznou uspokojení všichni po svobodě prahnoucí živlové, neníť bez samosprávy pravé svobody.“¹⁹² Karel Adámek skutečně ve své kariéře od počátku nezhálel a záhy přišel s myšlenkou pořádat za účelem společné práce a jednotného postupu pravidelné sjezdy samosprávných úřadů. Po roce své působnosti v hlineckém zastupitelstvu dal první podnět ke sdružení okresních samospráv, když na duben 1866 svolal sjezd okresů chrudimského kraje.¹⁹³ Za hlinecké okresní zastupitelstvo dopisem přímo oslovil i samotného císaře. V říjnu téhož roku se pak Adámek zúčastnil sjezdu okresních zastupitelstev v Praze a stejně tak i v roce 1880.

Na počest třiceti let od založení okresních zastupitelstev se pak za Adámkova předsednictví konal 2. 9. 1895 na Královských Vinohradech sjezd českých zastupitelstev. Roku 1897 se Karel Adámek zúčastnil manifestačního sjezdu českých měst zemí Koruny české, 27. 3. 1904 protestní pražské schůze a v lednu 1905 pak také dalšího sjezdu české samosprávy v Praze.¹⁹⁴ Pravidelnost sjezdů českých okresů v Království českém byla stvrzena v červnu 1907 sjezdem na Královských Vinohradech. Právě na tomto sjezdu byl také na návrh Karla Adámka a Josefa Herolda založen *Svaz českých okresů v Království českém a Poradní sbor českých okresů*. Jakou autoritu si Karel Adámek za dlouhá léta působení v české samosprávě již získal, potvrzuje fakt, že byl jednomyslně vybrán za předsedu obou těchto nově vzniklých orgánů. Nutno dodat, že byl Karel Adámek touto dobou již v poměrně pokročilém věku a že měl i nadále povinnosti v zemském sněmu a v několika komisích zemského výboru. Starostenství těchto sjezdů se tedy v roce 1911 vzdal a svůj mimořádný přínos

¹⁹² ADÁMEK, K.: *Z dějin okresu*, s. 24. Adámek tedy v samosprávě viděl jakousi národní „školu demokracie“ a liberálních občanských postojů. HLAVAČKA, M.: *c. d.*, s. 8–9.

¹⁹³ Jednalo se spolu s pozdější iniciativou okresního zastupitelstva v Benešově o zcela mimořádnou iniciativu ke koordinovanému postupu okresních zastupitelstev ve společných záležitostech. HLAVAČKA, M.: *c. d.*, s. 29.

¹⁹⁴ Více viz ADÁMEK, K.: *Z dějin okresu*, s. 126–127.

pro českou samosprávu naposledy ztvdil čestným předsednictvím VI. sjezdu českých okresů.

Podobný průběh pak mělo i Adámkova spolupráce s *Národní radou českou*, jejíž ustavující schůze konané v Praze roku 1900 se osobně účastnil, aby se o čtyři roky později podílel na zřízení jejího samosprávného odboru.¹⁹⁵ Roku 1909 se Karel Adámek stal přísedícím *Národní rady* a poté i předsedou jejího odboru, ale v roce 1911 na tento post vzhledem ke svému vysokému věku rezignoval.¹⁹⁶ Tvrzení okresního tajemníka Josefa Jelínka, že Karel Adámek „stál u kolébky okresní samosprávy, jejíž loďku řídil s nevšedním bystrozrakem,“ se v tomto kontextu nezdá být jakkoliv nadnesené.¹⁹⁷ Jak k tomu Milan Hlavačka dodává, právě „v Adámkově osobě byla symbolicky personifikována úspěšná česká samospráva.“¹⁹⁸

3. 2. 3. Karel Adámek členem Národní strany svobodomyslné

Karel Adámek byl členem Národní strany svobodomyslné (dále jen NSS) od jejího založení až do své smrti. Poměrně záhy v ní nabyt významného postavení, až byl postupně řazen do užšího okruhu jejích reprezentantů.¹⁹⁹ Již roku 1875 byl zvolen do sboru důvěrníků této strany,²⁰⁰ v březnu 1896 se stal také členem výkonného výboru NSS. Velmi aktivně se účastnil schůzí tohoto výkonného výboru a také schůzí sboru poslanců, stejně jako valných sjezdů zemských důvěrníků strany. Některým z těchto sjezdů dokonce z pověření výkonného výboru i sám předsedal (roku 1907 a 1910). Nejaktivněji se samozřejmě zapojoval v rámci východočeských setkání. Na 5. 6. 1904 například spolusvolával krajský sjezd důvěrníků v Pardubicích a předsedal též sjezdu důvěrníků chrudimského kraje o tři měsíce později.²⁰¹ Další krajský sjezd, na němž se

¹⁹⁵ *Národní rada česká* v Praze, která se stala centrální svépomocnou koordinační národní institucí, měla sjednocovat akce národnostní politiky české. Jejím účelem konkrétně bylo „pečovat o provedení českého státoprávního programu, úplné politické a jazykové rovnoprávnosti národa českého, zejména v celé oblasti zemí koruny české, jakož i kulturní, hospodářské a sociální jeho povznesení.“ HLAVAČKA, M.: c. d., s. 28.

¹⁹⁶ *Za Karlem Adámkem*, s. 13–14.

¹⁹⁷ MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě, s. 1.

¹⁹⁸ HLAVAČKA, M.: c. d., s. 171.

¹⁹⁹ Osobní legitimace Karla Adámka o jeho členství v místní organizaci NSS v Hlinsku viz NA Praha, fond RAAH, kart. 1, Osobní doklady.

²⁰⁰ Od 31. 7. 1896 pak působil také na pozici předsedy důvěrníků NSS. NA Praha, fond RAAH, kart. 37, Korespondence s politickými stranami a organizacemi, složka Politické organizace a volby.

²⁰¹ NA Praha, fond RAAH, kart. 51, Paměti z let 1896–1900.

Karel Adámek značnou měrou podílel, se konal 28. 2. 1909 v Chrudimi a 14. 3. 1909 v Německém Brodě.²⁰²

12. 8. 1912 se potom hlinecký okresní starosta zúčastnil československých porad v Luhačovicích a o dva roky později pak zasedal v předsednictvu X. jubilejního sjezdu NSS. Strana do té doby logicky prošla nemalým (a mnohdy poměrně turbulentním) vývojem a nesledovala již totožný volební program jako v době Adámkových politických začátků. Karel Adámek měl nicméně ve straně stále své prestižní místo, neboť tou dobou byl již bezkonkurenčně jejím nejstarším členem. Pro vůdčí představitele NSS znamenalo velkou čest mít stále ve svých řadách někoho, kdo byl za svůj nesmírně aktivní život svědkem tolika přerodů předlitavské společnosti, aniž by kdy o kousek slevil ze svých standardů a přísně stanovených hodnot. Díky tomu se také mezi svými mladšími straníky těšil velké úctě a vážnosti.

3. 2. 4. Karel Adámek poslancem

3. 2. 4. 1. Říšská rada

Výše již zaznělo, že byl Karel Adámek poprvé zvolen do poslanecké sněmovny říšské rady za mladočeskou stranu jako zastupitel okresu Rychnov nad Kněžnou.²⁰³ Spolu s ním byli ve stejném volebním období zvoleni také mladočeští kandidáti Dr. A. P. Trojan, Dr. J. Grégr, Dr. Kučera, prof. Tilšer a Dr. Čelakovský.²⁰⁴ Na zahájení říšské rady odjel Karel Adámek poprvé 5. října 1879 a jako první poslanec složil svůj slib česky.²⁰⁵ Jeho návrh týkající se úpravy pozemkové daně byl natolik úspěšný, že byl poprvé jmenován do berního výboru, kde nahradil „problémového“ poslance Gärtnera. Právě na téma úpravy pozemkové daně také Adámek poprvé v poslanecké sněmovně veřejně vystoupil v únoru 1880.²⁰⁶ Adámek postupně v rámci říšské rady působil i v dalších výborech (živnostenském, sociálně-politickém

²⁰² *Za Karlem Adámkem*, s. 14. Rukopis Organizace místní Národní strany svobodomyšlné z 11. 4. 1907 viz MMG Hlinsko, fond RAA. Pro ukázkou členského průkazu NSS viz Přílohu č. 7, obr. č. 8.

²⁰³ Pro detailní rozpis jednotlivých volebních období a kandidatur Karla Adámka v rámci voleb do poslanecké sněmovny říšské rady viz přílohu č. 2.

²⁰⁴ PANÝRKOVÁ, A.: *c. d.*, s. 28.

²⁰⁵ Myšleno první v abecedním pořadí. K tomu, jaký účinek mělo v rakouském parlamentu české „Slibuji“ mezi ostatními (často německými) sliby, více viz ADÁMEK, Karel: *Mé paměti z doby Taafovy (1879–1903)*. Hlinsko 1910, s. 27. Viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiál k životopisu.

²⁰⁶ Jeho řeč v němčině měla být natolik zdařilá, že se Adámkovi dostalo pochvaly nejen od F. L. Riegra, ale i od samotného hraběte Clam-Martince jako vůdčího reprezentanta strany konzervativního velkostatku. Tamtéž, s. 32.

a správním výboru). V únoru 1889 předsedal anketě týkající se zřízení dělnických komor, kterou pořádal výbor poslanecké sněmovny pro dělnické komory.²⁰⁷

V letech 1883–1889 byl Adámek několikrát vybrán do delegací na zasedání širší říšské rady v Pešti a ve Vídni, což svědčí o jeho vážnosti v rámci českého poselstva.²⁰⁸ 12. prosince 1895 byl pak jmenován členem poradního sboru C. k. obchodního ministerstva v otázce podpory živnostenstva a malého průmyslu. O dva roky později nicméně odmítl nabízenou kandidaturu na druhého místopředsedu poslanecké sněmovny. Zajímavostí je, že v rámci své kandidatury za okres Lanškroun v roce 1889 byl Adámek zvolen jako nezávislý poslanec a rozhodl se v rámci Českého klubu nepřidružovat se ani ke staročechům, ani k mladočechům.²⁰⁹ Naposledy v poslanecké sněmovně vystoupil o deset let později v prosinci se svou řečí o Zprávě kárného výboru. O několik měsíců později byla po neúspěšném projednávání volební reformy 7. září roku 1900 poslanecká sněmovna císařským patentem rozpuštěna.²¹⁰

Po sedm následujících let pak Adámek zastával pozici poslance pouze v českém zemském sněmu až do června 1907, kdy obdržel list informující jej, že byl císařem jmenován doživotním členem panské sněmovny.²¹¹ Adámek si ve svých pamětech nepřímo postěžoval, že neměl „ani tušení, že by se o tom jednalo“.²¹² Jinými

²⁰⁷ Pro detailní rozpis členství Karla Adámka ve výborech poslanecké sněmovny říšské rady viz přílohu č. 3.

²⁰⁸ Tzv. „delegace“ představovaly jakési společné zastupitelstvo rakousko-uherské monarchie. Byly na nich tedy projednávány záležitosti společné všem zemím. Císař je každoročně svolával střídavě do Pešti a do Vídně s tím, že delegace zasedaly odděleně a styk mezi nimi byl zprostředkován písemně. Každá z delegací měla šedesát členů. Na samotné české království jich připadalo deset. HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: *c. d.*, s. 258.

²⁰⁹ Ani ne o dva roky později se Adámek do mladočeského poslaneckého klubu vrátil. PONÍŽIL, J.: *c. d.*, s. 34–38.

²¹⁰ Z rozhodnutí vlády měly být následně vypsány nové volby na základě platného Badeniho volebního systému. Adámek byl nicméně celkovou situací na půdě říšského sněmu, jež se vyhrtila již před odvoláním hraběte Badeniho v roce 1897, nesmírně rozhořčen. Hraběte Badeniho považoval za nejvstřícnějšího ministerského předsedu za dobu své působnosti na půdě říšské rady. V důsledku této celkově neklidné a (z Adámkova pohledu) nepřátelské atmosféry v rakouském parlamentu se po jeho rozpuštění rozhodl v říjnu 1900 již více do poslanecké sněmovny nekandidovat. Více viz PONÍŽIL, J.: *c. d.*, s. 40–45. Viz též DVOŘÁKOVÁ, Lucie: *Habsburská monarchie (1848–1918): Volební systém a vývoj volebního práva*. Brno 2008 (nepublikovaná bakalářská práce), s. 22.

²¹¹ Dopis je datován dnem 14. 6. 1907 a o tři dny později bylo toto jmenování Adámkovi potvrzeno na zahajovací schůzi panské sněmovny. Panská sněmovna byli vyšší komorou říšské rady, jejíž členové byli na své pozice výhradně jmenováni přímo císařem. Tradičně se tedy jednalo o „aristokraticko-konzervativní instituci“, v níž měla svým dědičným členstvím zajištěna silný vliv především šlechta. Kromě velkostatkářské aristokracie zde byly zajištěny mandáty také příslušníkům armády, vysoké Byrokracii, velkoburžoazii a (jako tomu bylo i v případě Karla Adámka) také osobám, které vládě prokázaly mimořádné služby. HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: *c. d.*, s. 252–254 a 261.

²¹² NA Praha, fond RAAH, kart. 52, Paměti z let 1901–1915, strojopis z roku 1913.

měl pocit, že mohla být na danou situaci připraven předem. Dne 23. 7. 1907 pak Adámek skládal poslanecký slib, což se neobešlo bez jeho osobité neústupnosti v otázce pro něj však mimořádně důležitých hodnot. Rázně tehdy odmítl veškeré předchozí pokusy prezidia panské sněmovny, aby dle dosavadního pravidla sněmovny sliboval německy s prohlášením, že jinak své jmenování odmítne. Fakt, že mu nakonec bylo ustoupeno, jen svědčí o tom, jaké vážnosti se tehdy již „ostřílený“ politik s mnohaletými zkušenostmi těšil. Jednalo se o vůbec první český slib v panské sněmovně. Během své působnosti v ní již Adámek nebyl volen do žádné komise a nenáležel ani k žádnému konkrétnímu skupinovému svazu. Od roku 1908 nicméně působil v poradním sboru pro zvelebení živností při C. k. ministerstvu pro veřejné práce, jehož členem zůstal až do své smrti. V panské sněmovně poprvé vystoupil v červnu 1909 ohledně sanování zemských financí a naposledy zde měl proslov o tři roky později o daňových a poplatkových úlevách pro výrobní a hospodářská společenstva.²¹³

3. 2. 4. 2. *Zemský sněm*

Vzhledem k tomu, jaký význam Karel Adámek po celý svůj život přisuzoval samosprávným orgánům, nepřekvapí příliš, že na svou činnost v zemském sněmu kladl vždy větší důraz než na členství ve vídeňské sněmovně.²¹⁴ Je zajímavé, že na Adámkovu kandidaturu do sněmu Království českého bylo ve vysokomýtském okrese pomýšleno už při volbách roku 1868, z čehož tehdy sešlo až teprve po Karlově osobním upozornění, že na kandidaturu dosud nemá zákonem stanovený minimální věk.²¹⁵ Teprve po dvouleté činnosti ve vídeňském říšském sněmu mohl být Karel Adámek regulérně (a zároveň jednohlasně) zvolen občany kolínského okresu, aby reprezentoval jejich zájmy také ve sněmu Království českého.²¹⁶ Na zahájení sněmovního sezení odjel poprvé 25. 9. 1881 a již 17. 10. téhož roku zde vystoupil se svou první řečí při projednávání novely zemského zákona z 24. 2. 1873 týkající se

²¹³ Více viz NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiálle k životopisu.

²¹⁴ Viz VOLF, M.: c. d., s. 3.

²¹⁵ Minimální věk na kandidaturu do zemského sněmu byl tehdy nastaven na 30 let (tj. platila stejná věková hranice jako dnes v případě voleb do Poslanecké sněmovny). Viz §15 novelizace zákona o volebním řádu do zemského sněmu z 26. 2. 1861. NAVRÁTIL, Michael (ed.): *Almanach sněmu království českého (1895–1901)*, Praha 1896, s. 10. Adámkova veřejná výzva v *Národních listech*, aby voliči vysokomýtského okresu místo něj volili Dr. Eduarda Grégra viz *Národní listy*, č. 145, 26. 5. 1868, s. 3.

²¹⁶ Pro rozpis jednotlivých volebních období a kandidatur Karla Adámka v rámci voleb do zemského sněmu Království českého viz přílohu č. 4.

obecných škol. Během svého působení na zemském sněmu byl Karel Adámek opět volen do nejrůznějších sněmovních komisí (archeologické (později uměleckohistorické), statistické, reklamační, komise pro úpravu řek v Království českém, v případě rozpočtové komise dokonce jedenáctkrát po sobě). Roku 1895 navrhl Karel Adámek v zemském sněmu zřízení živnostenské komise a o čtyři roky později se stal nejen jejím předsedou, ale zároveň i referentem zemského výboru. Při příležitosti padesátiletého panovnického jubilea také zastupoval zemský sněm v holdovací deputaci k císaři.²¹⁷ Karel Adámek zůstal na pozici zemského poslance až do jeho odročení dne 3. 10. 1911, po němž již sněm nebyl znovu svolán.²¹⁸

3. 2. 4. 3. *Přisedící zemského výboru*

Samostatnou (avšak neméně významnou) kapitolou v Adámkově politické kariéře je jeho působení na postu jednoho z přisedících zemského výboru. Karel Adámek byl na tento post poprvé zvolen 13. 2. 1896 v rámci kurie venkovských obcí (poprvé na volební období do července 1902). Díky opětovnému zvolení nicméně hned navázalo další volební období, tentokrát již bez časového omezení volebního mandátu. Zemský výbor fungoval jako „spravující a výkonný orgán zemského sněmu“ s osmi přisedícími, z nichž každý měl na starost jinou sféru působnosti. Karel Adámek byl zpravodajem IV. odboru, pod nějž spadal celý okruh témat a problémů.²¹⁹ Dalo by se říci, že právě na této pozici byl mnohdy nejbliže k realizování některých svých stěžejních politických záměrů a cílů, čehož se také snažil maximálně využívat. Jak ve svém článku podotýká Miloslav Volf, Adámek na tuto pozici pohlížel jako na „úřad českého ministra“ a v souladu s tímto pojetím také ke své práci ve výboru přistupoval „svědomitě jako nikdo z jeho generace“.²²⁰ Jeho mimořádná aktivita a čínorodost na

²¹⁷ Pro detailní rozpis členství Karla Adámka v komisích zemského sněmu viz přílohu č. 5. Více viz *Za Karlem Adámkem*, s. 29–32.

²¹⁸ Jednalo se o druhé výroční zasedání zemských poslanců zvolených roku 1908 na XI. volební období v pořadí. NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiálie k životopisu.

²¹⁹ V zemském výboru měl Karel Adámek na starost konkrétně tyto záležitosti: hospodářské střední školy; hospodářská nižší učiliště; nadace zvěrolékařského ústavu; reálné, živnostenské, průmyslové a obchodní školy; průmyslové a obchodní záležitosti, průmyslová muzea; Museum království Českého; národní knihovnu, archiv a český dějepis; Raiffeisenovy záložny; záležitosti chudiny; vojsko a četnictvo, domobranu a v neposlední řadě také válečné školy. Viz §11 v rámci dodatečného nařízení k zemského zřízení z 26. 2. 1861. NAVRÁTIL, M.: *c. d.*, s. 117–120. Viz též *Patent Františka Josefa Prvního (20/1861 ř. z.)*, in: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/20-1861.htm> [cit. 22. 11. 2015]. Pro rozpis členství Karla Adámka v zemských komisích během jeho působení v zemském výboru viz přílohu č. 6.

²²⁰ VOLF, M.: *c. d.*, s. 3.

této pozici si bezesporu zaslouží více prostoru a je jí proto věnována pozornost také v druhé části práce zaměřené na Karla Adámka a jeho myšlenky v oblasti sociální problematiky a otázky rozvoje národního hospodářství.

Jedna z nejkontroverznějších (a zároveň i nejúsměvnějších) chviliek Adámkovy politické kariéry se dle Adámkova syna měla pojit právě s otcovým postem přisedícího zemského výboru. Když byl po vydání anenských patentů 26. 7. 1913 rozpuštěn zemský sněm, odmítl se Adámek podvolit rozhodnutí, že by zemský výbor měla nahradit zemská správní komise s nově jmenovanými členy.²²¹ Tento okamžik se měl stát důkazem nejen Adámkovy neústupné povahy, ale také důsledného lpění na dodržování ústavních a občanských práv, a to i v případě, pokud se měl postavit nařízení vyšší autority. Jeho nesouhlas s příkazem zanechat dobrovolně své funkce přisedícího zemského výboru měl otevřeně demonstrovat dne 28. 7. 1913, kdy „musel být ze své úřadovny násilím vynesena i se svým křeslem“.²²² Ať už je tento výrok jakkoliv nadnesený, je z něj více než patrné, že se Karel Adámek fakticky (přinejmenším ve svém svědomí) cítil být právoplatným přisedícím až do své smrti v lednu 1918.

3. 2. 5. Karel Adámek publicistou

Ačkoliv o tom již padla zmínka v rámci hodnocení práce s tištěnými prameny, bylo by vhodné na tomto místě shrnout také Adámkovu mimořádnou publikační aktivitu. Literárně činným byl Karel Adámek již od roku 1853. První článek mu tiskem vyšel anonymně v květnu 1856 a první neanonymní studie pak o dva roky později. Jeho první samostatný spis byl vytištěn roku 1861 (*Hlas z Olomouce*) taktéž jako anonym. Zpočátku převládaly práce dějepisné a cestopisné, později se autor zaměřil spíše na soudobá politická, statistická, národohospodářská i společenská témata

²²¹ Adámek se tehdy odvolával (a nutno dodat, že oprávněně) na znění stále platného zemského zřízení Království českého, v němž bylo stanoveno, že „po skončení doby sněmovní aneb byl-li sněm rozpuštěn, trvá úřadování přisedících dotud, až z nového sněmu jiný zemský výbor zřídí“. Viz §14 v rámci dodatečného nařízení k zemskému zřízení z 26. 2. 1861. NAVRÁTIL, M.: c. d., s. 117. Viz též *Patent Františka Josefa Prvního (20/1861 ř. z.)*, in: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/20-1861.htm> [cit. 22. 11. 2015]. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: Od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 264–265. Adámkův komentář k tomuto, jak uvádí, „porušení ústavy“ a o podání protestu českých přisedících viz NA Praha, fond RAAH, kart. 52, Paměti z let 1901–1915.

²²² VOLF, M.: c. d., s. 3. Viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiálle k životopisu. Je nicméně dosti pravděpodobné, že se jedná spíše o poněkud nadnesené tvrzení, jež je třeba chápat spíše obrazně. Jiné (více objektivní) zdroje totiž o této události zcela mlčí.

v závislosti na tom, čemu byla zrovna věnována pozornost na zemském sněmu a v poslanecké sněmovně, popř. o čem se diskutovalo v odborných kruzích. Často se vyjadřoval také k zemským financím a k problematice národního hospodaření.²²³ Kromě publikovaných knižních spisů vydal Adámek též několik tisíc článků a krátkých pojednání v nejrůznějších periodících. Ke konci jeho života by se tak takřka nenašlo odvětví lidské práce nebo sociální problém, k němuž by Adámek nenavrhl způsob řešení, či o němž by alespoň teoreticky nepojednal v tisku.

O Adámkovi je dobře známo, že s oblibou ve svých pracích a projevech používal dobové statistické přehledy. Bohužel však mnohdy řeč čísel až příliš přecenil, a tak mají některá Adámkova pojednání ryze kompilační charakter a jeho osobní pohled na věc či konkrétní reformní návrh bychom v nich hledali marně. Ne vždy byl navíc schopný své myšlenky podat jednoduchou formou tak, aby vyzněly jednoznačně, popř. jednu a tutéž ideu opakoval stále dokola. Navzdory těmto tendencím je bezpochyby významným pramenem k politickým, kulturním i hospodářským poměrům doby Adámkovo nejobsáhlejší dílo *Z naší doby* a také paměti vydávané ke konci Adámkovy literární činnosti, ve kterých zanechal vzpomínky na své současníky, na soudobou politickou scénu i na události českého národního života. V těchto pamětech výstižně glosoval celkovou atmosféru v době punktaří a fundamentálek, ale i poměrně dusné ovzduší česko-německých vztahů jako takových. Zvláště Adámkovy *Paměti z doby Taafovy* díky autorově snaze o co největší objektivitu mnohdy překračují rámec memoárové literatury a mají dodnes pro historiky velkou výpovědní hodnotu.²²⁴

3. 3. Povahové vlastnosti a hlavní rysy osobnosti Karla Adámka

Jakých povahových vlastností a rysů si na Adámkovi především cenili jeho současníci? Nejvíce hodnotících soudů bylo logicky publikováno v tisku záhy po Adámkově smrti v lednu 1918. Jakákoliv hanlivá slova o zesnulém bychom v těchto článcích hledali marně. Přesto se mnohé kladné vlastnosti a rysy tohoto „rozložitého muže širokých ramen“ s „markantním oduševnělým obličejem“ a s „bílým, až po pás dlouhým vousem“, jež mu dodával „vzezření patriarchy,“ opakují natolik často, že

²²³ Pro detailní seznam Adámkem publikovaných děl viz Seznam literatury v závěru práce.

²²⁴ K tomu viz HLAVAČKA, M.: c. d., s. 169–170. Viz též *Zpravodaj českomoravské vysočiny*, 13. 3. 1940.

s nimi můžeme do jisté míry nakládat jako s objektivní (i když neúplnou) charakteristikou Adámkovy osobnosti.²²⁵ Zdá se, že měl jako vzorný představitel inteligence a zároveň „elitní“ vrstvy buržoazie silně vštípené hodnoty moderní společnosti a tzv. „sekundární ctnosti“. Nechyběla mu tedy pracovitost, slušnost, respekt, zdvořilost, spořivost, důraz na „fair play“, čestnost, svědomitost a v neposlední řadě demokratičnost.²²⁶

Jak se například dočteme v *České Revue* z roku 1918, byl Karel Adámek „nevšedním činitelem českého veřejného života“ s „výjimečným nadáním a energií“.²²⁷ Ačkoliv byla *Česká Revue* měsíčníkem NSS, takřka ve většině dobových nekrologů, ale i v některých dopisech adresovaných Adámkovi, bychom našli podobnou charakterizaci se zvláštním důrazem na jeho neobyčejné celoživotní pracovní nasazení, vytrvalost a píli.²²⁸ I navzdory svým mnohým funkcím a poctám zůstal být, zdá se, prostým a šetrným člověkem a snažil se na sobě neustále dál pracovat.²²⁹ Fakt, že nedokončil Karlo-Ferdinandovu univerzitu, se snažil dohánět tím, že veškerý svůj volný čas ve Vídni trávil v tamních knihovnách studiem nejrůznějších spisů a pravidelnou četbou novin. Ve svých dopisech Marii Terezii především ze začátku své politické kariéry si několikrát stěžoval, že neměl prakticky čas na odpočinek, neboť od devíti hodin ráno do 10 až 11 hodin večer trávil na jednáních říšského sněmu.²³⁰ Z prostudovaných dokumentů vyplývá, že svou činnost v říšském

²²⁵ *Zpravodaj Českomoravské vysočiny*. Hlinsko, 14. 2. 1943. Díky jeho plnovousu se o něm mj. říkalo, že je podobný Tolstému a od Dr. Mezníka si dokonce vysloužil přezdívku „Krkonoš“. MINÁŘOVÁ, J.: c. d., s. 13. Reprezentativní portrét Karla Adámka viz Příloha č. 7. obr. č. 3.

²²⁶ HAVELKA, M.: c. d., s. 17.

²²⁷ *Česká revue*. Praha, 11, 1918, č. 2, s. 3. Informace přejatá z NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiál k životopisu.

²²⁸ NA Praha, fond RAAH, kart. 8, „Paměti“, sv. 18., Říšská rada – Zemský sněm, 1895–1896 Národní listy, 24. 2. 1896 (schůze 459). Srov. Tamtéž, kart. 37, Korespondence s politickými stranami a organizacemi, dopis od předsedy NSS ze 20. 9. 1895 (kandidatura do voleb do říšské rady za venkovské obce Ústí a Orlicí a Česká Třebová).

²²⁹ HAŠKOVÁ, H.: c. d., s. 17. V jednom dopisu manželce si např. postěžoval, že je ve Vídni „přesycen leskem monarchisticko-dvorního obřadnictví“. Ačkoliv tam strávil poměrnou část svého života, domov ve Vídni nikdy nenašel. NA Praha, fond RAAH, kart. 22, Rodinná korespondence, Dopisy Karla Adámka manželce Terezii (1876–1913), dopis z 8. 10. 1879.

²³⁰ NA Praha, fond RAAH, kart. 22, Rodinná korespondence, Dopisy Karla Adámka manželce Terezii (1876–1913), dopis z 30. 11. 1879. V jiném dopisu se manželce zmiňuje: „Nemáme čas k toulkám, ačkoliv nejsou sezení sněmu. Jest tolik otázek v rokování, že člověk nestačí sledovati.“ Tamtéž, dopis z 10. 11. 1879.

a zemském sněmu i v okresním zastupitelstvu chápal spíše jako poslání než pouhé povolání a zdroj obživy.²³¹

Ostatní varoval především před tím, aby se nechali uchlácholiti prvními dobrými výsledky své námahy a vybízel je k dalším krokům. Tajemník hlineckého okresního zastupitelstva Josef Jelínek o něm ve svém vzpomínkovém článku napsal, že mu nechyběla pevná vůle, ani energie, jež se „nelekala překážek a neustala, dokud nebylo předsevzaté dílo uskutečněno“.²³² Veškerá Adámkova díla v sobě (ať již přímo či nepřímo) nesou stopu (na tu dobu ve středních vrstvách rozšířeného) pronárodního i humanitního cítění, které, zdá se, nebylo nikterak přetvářkou a bylo myšleno upřímně. Alespoň tomu odpovídá glosa v periodiku *Národ* při příležitosti oslav Adámkových sedmdesátých narozenin, kde se dočteme, že má Adámek za sebou „půl století drobné práce národní“.²³³ Z dnešního pohledu je sice tento výrok nadnesený, avšak řada Adámkových kroků na poli kultury a samosprávy jako „programového sídla národního odporu“ a „opozičních názorů“ měla svůj opodstatněný význam v rámci národně-emanipačních snah.

Řada jím proslovených řečí, ať již na půdě říšského či zemského sněmu, byla pečlivě připravena na základě sběru dostupného materiálu a informací a mnohdy tedy rázným a otevřeným způsobem reagovala na dobové problémy i názory ostatních poslanců. Nedá se rozhodně říci, že by se snažil zakrývat nedostatek svých vlastních myšlenek jen prázdnými „vlastenecky“ laděnými frázemi.²³⁴ Z jeho proslovů i spisů lze vyčíst vysoký morální kodex a pocit odpovědnosti za činnost v daných funkcích. V rámci předvolebních setkání s voliči patřičných venkovských okresů neměl tendenci jakkoliv realitu příkrášlovat, spíše naopak, mnohdy si upřímně postěžoval na maření pronárodně smýšlejících kroků silnou opozicí ze strany německých i konzervativně

²³¹ Dle článku v *Národních listech* byl Adámek jedním z mála „pocitivých, schopných a svědomitých“ poslanců, kteří „čtou a studují všechny předlohy a nikdy ve sněmovně neschází“. NA Praha, fond RAAH, kart. 3, „Paměti“, sv. 4., Říšská rada – Zemský sněm, 1882–1883, Národní listy, 1882, č. 299, s. 2.

²³² MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě (*Naše snahy*, r. VI, č. 3), s. 21.

²³³ Karel Adámek. *Národ*, 1910, č. 6, s. 1.

²³⁴ Jeho řečnické schopnosti byly i jeho současníky považovány jako mimořádné a proto byl i tak oblíbený mezi voliči venkovských okresů. Dokázal se poměrně dobře vcítit do jejich nálad a potřeb a především jim své poslanceké kroky a záměry přibližoval laickým způsobem pokud možno tak, aby nebyly příliš složité na pochopení. Uvedme pro příklad shrnutí jeho setkání s voliči v Častolovicích. NA Praha, fond RAAH, kart. 8, „Paměti“, sv. 16.–18., Říšská rada – Zemský sněm, 1894–1896, *Schůze voličů v Častolovicích*, Posel z Podhůří, 22. 8. 1896. Své argumenty Karel Adámek velice rád podkládal číselným materiálem ze svých statistických přehledů a bylo tak poměrně obtížné je vyvracet.

smýšlejících politiků na říšském sněmu. Současně si byl vědom toho, že také součinnost členů Českého klubu na říšské radě spíše pokulhává.²³⁵ Jak si k tomu Adámek do svého deníku zapsal: „Je bláhovo chodit do klubu, nebo se tam člověk ničemu nenaučí, aspoň ničemu dobrému. Na mne dívají se poslanci jako na reklamní řehtačku, která nemá mít svůj náhled.“²³⁶ Během jeho kariéry by se dokonce našly okamžiky, kdy dlouze zvažoval, zda hlasovat jednotně s ostatními poslanci klubu, ačkoliv mu jeho svědomí radilo pravý opak. Nakonec byl však na nátlak Českého klubu vždy ustoupit „vyšším cílům“ a potlačit svůj individuální názor na daný problém.²³⁷ Nebyl rozhodně přívržencem radikalismu (díky celoživotní působnosti v NSS to ani nebylo příliš možné) a spíše se neustále soustředil na „pilnou a dobře odvedenou práci“.²³⁸ Bohužel tuto svou pečlivost a pracovitost měřil především počtem publikovaných studií a projevů v říšském a zemském sněmu i na jiných setkáních a příliš již nezohledňoval, zda a do jaké míry jím formulované návrhy a požadavky skutečně vstoupily v platnost.

3. 4. Ústřední myšlenky Adámkovy celoživotní politické činnosti

Karel Adámek rozhodně nebyl politikem malých cílů. Během celé své profesní kariéry se snažil o „celkové hospodářské, kulturní a duchovní povznesení národa“.²³⁹ Jeho mottem se stal „pokrok k lepšímu“²⁴⁰, který chtěl zajistit především založením nových odborných škol a lepší správou a dovybavením škol obecních a měšťanských. Byl přesvědčen, že umožní-li nejširším vrstvám přístup ke kulturnímu

²³⁵ Pro příklad uveďme Adámkovu otevřenou stížnost na F. L. Riegra: „S Riegreem je to tu dvorní peklo [...]. Zvou ho hanba ze všech stran. [...] Sám pan Dr. Rieger je jako učiněný Bůh, toká, koho napadne, vede tajný souboj, pere se s Grégrem a s velkým světem.“ NA Praha, fond RAAH, kart. 22, Rodinná korespondence, Dopisy Karla Adámka manželce Terezii (1876–1913), dopis z 10. 11. 1979.

²³⁶ NA Praha, fond RAAH, kart. 50, Paměti z let 1888–1895, Adámkova poznámka v deníku z roku 1889 (detailněji nedatováno).

²³⁷ Srov. MAREK, P.: c. d., s. 49–50. Když však např. Adámek v dubnu 1883 hlasoval se svým klubem konzervativně pro přijetí školské novely, objevily se nicméně v *Národních listech* kritické úvahy, zda tím „nepošpinil národní zájmy“. NA Praha, fond RAAH, kart. 3, „Paměti“, sv. 4., Říšská rada – Zemský sněm, 1882–1883, *Národní listy*, 29. 4. 1883, č. 102.

²³⁸ NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiál k životopisu K. Adámka.

²³⁹ Jak uvedl ve své řeči při volbě do říšského sněmu v roce 1879: Mám „jediný, jediný úkol vznešený: Prospěch a zdar veškerého národa.“ NA Praha, fond RAAH, kart. 15, Dokumentační materiál k písemným Pamětím, 1855–1888. Viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiál k životopisu K. Adámka.

²⁴⁰ Tuto téměř blouznivou víru v neustálý pokrok a růst blahobytu Matějček a Machačová označují za „nové náboženství“ přelomu 19. a 20. století. MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J.: c. d., s. 446.

a hospodářskému odkazu jeho předků, vybuduje z nich moderní, vzdělaný, hrdý a konkurenceschopný národ.²⁴¹ Kromě škol viděl tuto stěžejní roli také v zakládání okresních i zemských muzeí a v péči o hmotné, písemné i umělecké památky naší historie, tradic a kultury.²⁴² Snažil se poukazovat na to, že za účelem společenského a hospodářského pokroku a lepší budoucnosti by se všechny sociální vrstvy společnosti měly spojit a nesledovat každá pouze své dílčí cíle. Ve svých dílech vybízel k vytrvalosti a celoživotní činnosti každého jednotlivce i k svépomocnému sdružování do zájmových společenstev, které však nesmí v jedinci budit dojem závislosti na ostatních. Slůvko „svěpomoc“ se stalo takřka Adámkovým mottem. Tak často jej ve svých spisech opakoval. Jak si ve svém deníku poznamenal: „Nikdo v národě není oprávněn nestarati se o politiku vlasti své. Budoucnost náleží toliko národům vzdělaným a statečným!“²⁴³ Na své současníky i na sebe samotného kladl poměrně vysoké morální nároky; kromě pracovitosti a vytrvalosti očekával též smysl pro čest. Jak v jedné své předvolební řeči prohlásil: „Jen potud může národ od ostatních žádati, aby byl vážen ten, pokud sám čest svou si obhájit dovede.“²⁴⁴

Nutno dodat, že myšlenkově svůj program Karel Adámek následoval a dodržoval po celou dobu své profesní kariéry, bohužel se však již v některých případech od teoretických koncepcí nedostal k jejich samotnému realizování. Respektive, zdá se pravděpodobné, že své studie v první řadě chápal jako návod ke konkrétním krokům, kterých by se „ideálně“ měli chopit ostatní. Jeho ideálem se stal vzdělaný, soběstačný a pilný jedinec, který svou činností přispívá k rozvoji hospodářství a kultury národa jako celku. Během svých úvah však již nevzal náležitě v potaz, že ne každý jedinec je tak příčinným, pilným a horlivým zastáncem samostudia, jakým byl po celý život on sám. Svě současníky v tomto ohledu mnohdy přecenil a řada jeho dílčích moralisticko-etických studií kladoucích důraz na svědomí jedince se v některých pasážích pohybuje spíše na hraně utopie. I když navíc neustále

²⁴¹ Srov. MMG Hlinsko, fond RAA, Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě.

²⁴² Velkého podporovatele našel především ve svém synovi Karlu Václavovi. Tímto svým zřetelem ke kulturnímu povznesení národa, které vyvrcholilo jeho čestným předsednictvím Národní výstavě československé, dosti jasně Adámek prokázal, že se podobně jako mnozí jeho spolustraníci z NSS neomezuje „pouze na politiku“. Viz hodnocení mladočeské strany od F. V. Krejčího. ŠOLLE, Z.: c. d., s. 79.

²⁴³ NA Praha, fond RAAH, kart. 50, Paměti z let 1888–1895.

²⁴⁴ NA Praha, fond RAAH, kart. 3, „Paměti“, sv. 4., Říšská rada – Zemský sněm, 1882–1883, *Říšský poslanec pan Karel Adámek před svými voliči v Chocni, Pernštýn, 1882, č. 67.*

zdůrazňoval, že pracuje pro „národ“ jako takový,²⁴⁵ je v jeho díle jasně patrné, že některým sociálním vrstvám společnosti věnoval větší pozornost než těm ostatním. Jeho stěžejnímu zaměření na povznesení maloživnostníků a řemeslníků je věnován dostatek prostoru v závěrečné kapitole diplomové práce.

Navzdory vši kritice bychom na tomto místě neměli opomenout Adámkův nesporný myšlenkový vklad, pokud šlo o realizaci české národní samosprávy. Zvláště v této sféře se od pouhého teoretizování dostal i ke konkrétním a na svou dobu významným praktickým změnám.²⁴⁶ Okresní a obecní samosprávu chápal jako hlavní formu součinnosti občanstva a skutečnou cestu k národní seberealizaci. Právě místní zastupitelstva se také postupně stala prostředím, ve kterém se utvářely „moderní občanské postoje“.²⁴⁷ Adámek byl nejen hlavním řečníkem českých okresních zastupitelstev, ale především i iniciátorem jejich koordinovaného postupu.²⁴⁸ Dalo by se tedy říci, že jeho celoživotní myšlenkové ideály (nejen na poli samosprávy) byly svým způsobem zosobněním ústředního poselství *Národní rady české* ještě předtím, než bylo oficiálně formulováno v jejích stanovách.²⁴⁹ Jak ještě z výkladu o jeho sociálním myšlení vyplývá, snažil se především, aby byly co nejvíce rozšířeny kompetence zemských úřadů na úkor těch celostátních, tj. pokud možno, aby si obyvatelstvo českých zemí mohlo spravovat své problémy i finance bez většího zasahování z Vídně.

²⁴⁵ Pro příklad uveďme poznámku z jednoho jeho deníku: „Palba musí být soustředná.“ NA Praha, fond RAAH, kart. 47, Rukopisy prací vlastních, Deník I (1879–1880), s. 130.

²⁴⁶ O jeho konkrétních zásluhách více viz kapitola 3. 2. 2.

²⁴⁷ HLAVAČKA, M.: *Zlatý věk české samosprávy*, s. 8.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 29 a 32.

²⁴⁹ Účelem Národní rady bylo „pečovat o provedení českého státoprávního programu, úplné politické a jazykové rovnoprávnosti národa českého, zejména v celé oblasti zemí koruny české, jakož i kulturní, hospodářské a sociální jeho povznesení.“ NA Praha, fond RAAH, kart. 40, Korespondence s Poradním sborem českých okresů, Svazem českých měst a Národní radou českou, Srov. též přínos české samosprávy z dlouhodobého hlediska in Hlavačka, M.: *c. d.*, s. 10 a 28.

4. Karel Adámek jako sociální myslitel

4. 1. Dobový a tematický kontext

4. 1. 1. Kořeny sociálního myšlení

Ačkoliv se první konkrétnější úvahy, jak by bylo možné zlepšit životní podmínky lidí, objevují teprve až v době osvícenství, tj. během 18. a 19. stol., idea rovnosti lidí (tedy i rovnosti sociální) je ve skutečnosti mnohem staršího data. Potřebu sociálního bezpečí má v sobě člověk prakticky od nepaměti. Poměrně dlouhou dobu hledal zabezpečení jen své fyzické podstaty a zhruba od 18 a 19. stol. se tato pak tato potřeba rozšiřovala také na nutnost bezpečí proti eventuálním rizikům hospodářského života a postupně tak krystalizuje požadavek na zajištění určitého životního standardu.²⁵⁰ Už antičtí autoři, jako byl Antophon, Sokrates či Aristotelés, se nicméně ve svých filozofických myšlenkách zabývali také otázkami práva, spravedlnosti, sociální poměry i zájmem o problémy druhých.²⁵¹ Ostatně i jednou z hlavních zásad křesťanství byla idea, že člověka stvořil Bůh dle obrazu svého a že si tak jsou v podstatě všechny lidské bytosti rovny. Středověká realita však byla poněkud jiná. Katolická církev a postupně se formující aristokratické vrstvy společnosti se pevně opíraly o své mocenské struktury a nechtěly upustit od hierarchického chápání složení společnosti. Myslitelé z doby reformace se tedy mnohdy ideově nepřímou odkazovali na antické autory, kteří byli jejich představám o uspořádání společnosti blíže. Společenský řád, jež by byl blíže lidské důstojnosti a jež by zajistil určitá základní práva a jistoty, byl pak předními filozofy a mysliteli v různých obměnách definován od počátku novověku až již ke zmiňovanému osvícenství, které vyvrcholilo Velkou francouzskou revolucí.²⁵² V polovině 19. století pak svou vlastní představu o nutné

²⁵⁰ KREBS, V.: *c. d.*, s. 152.

²⁵¹ Antophon je někdy považován za prvního propagátora státu blahobytu, neboť navrhol, aby bohatí pomáhali chudým. Sokrates a Platón potom kladli důraz na povinné bezplatné vzdělání pro občany městského státu, ačkoliv do něj samozřejmě nebyly zahrnuty všechny sociální vrstvy. NEUDORFLOVÁ, M. L.: *c. d.*, s. 168–169 a 171–173. K altruismu v antické filozofii více viz DOLEŽALOVÁ, A.: *Ekonomie, filantropie, altruismus*, s. 77–101.

²⁵² Z nejznámějších zahraničních autorů, kteří formulovali svou myšlenku ideálně fungující společnosti, v níž by byla vymezena určitá základní práva poddaných (potažmo později občanů), můžeme jmenovat Thomase Mora, Johna Locka, Voltaira, Jeana Jacqua Rousseaua, Charlese Louise Montesquieua, Adama Smithe, či tzv. svobodné zednáře. K otázce bohatství se v českém prostředí

změně společenských poměrů za účelem rovného sociálního postavení všech jedinců ve svém Komunistickém manifestu formuloval Karl Marx.

Vraťme se ale nyní detailněji k problematice veřejného chudinství a chudinské péče jako na bezprostřední předchůdce moderní sociální péče. Chudinská péče byla z historického hlediska založena na solidaritě státu, obce, církve a profesních korporací. Ještě ve středověku měly církevní instituce také v této problematice monopol, který se pomalu vytrácel, až byl ideál křesťanské solidarity v 18. století prakticky nahrazen teorií nezadatelných a přirozených lidských práv.²⁵³ Právě ve 2. polovině 18. století se také objevují první pokusy nově organizovat chudinskou péči. Jako reprezentanta tohoto proudu bychom mohli uvést představitele pozemkové aristokracie Jana Nepomuka hraběte Buqoye (1741–1803), který na svém panství v jižních Čechách sociálně zaopatřil své poddané a poskytl jim také základní vzdělání. Buqoy se vedle křesťanské filantropie opíral také o zkušenosti litoměřického biskupa Ferdinanda Kindermanna. Svou reformou pak podnítil Josefa II. k založení Dvorské nadační komise. Buqoye jmenoval jejím prezidentem. Každý z nich však k projektu přistupoval s jiným záměrem, zatímco císař chtěl odstranit žebrotu, Buqoy viděl v reformě především preventivní opatření. Chtěl zřizovat státní pracovny pro chudé a policejní donucovací pracovny pro ty, kteří by se práci chtěli vyhýbat. Soukromá dobročinnost však nebyla dostačující a státní intervence v tuto chvíli ještě panovník zamítl. Přesto bylo právě díky tomuto prvotnímu pokusu u nás poprvé zachyceno sociální složení obyvatelstva a vedl taktéž ke zřízení farních chudinských ústavů.²⁵⁴ Jak ještě dále v práci zazní, Karel Adámek a jeho spolupracovníci v zemském výboru na tuto instituci nepřímo navázal v rámci jednání o přidělení zemského sirotčího fondu KČ.

se vyjadřoval např. také Josef Dobrovský, v cizině Bernard Bolzano, který byl toho názoru, že charita chudobu nevyřeší a že pouze bohatství a daně mohou zlepšit postavení chudých. Tamtéž, s. 168–174. Více k pojetí altruismu a solidarity u zmiňovaných autorů viz DOLEŽALOVÁ, A.: *Ekonomie, filantropie, altruismus*, s. 21–24, 30–40, 102–119. Viz též ŠTEFKO, M.: *c. d.*, s. 9–11. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. – VORÁČEK, E.: *c. d.*, s. 15–27.

²⁵³ ŠTEFKO, M.: *c. d.*, s. 9–10.

²⁵⁴ Právě tyto ústavy pak svou rolí ve 2. polovině 19. století nahradily obce (a sice na základě domovského práva dle zákona č. 105/1863 Sb. ř. z.). ŠTEFKO, M.: *c. d.*, s. 10–11.

4. 1. 2. Vymezení pojmů „sociální stát“, „sociální politika“ a „sociální otázka“

„Sociální politika“ patří mezi jednu z nejdůležitějších oblastí, prostřednictvím kterých jsou realizována základní práva občanů. Ačkoliv je v současnosti politologie považována za samostatnou vědu, stále se potýká s poněkud nejednotným vymezením pojmů a s opakovanými pokusy o vytváření jejich výstižnějších definic.²⁵⁵ tato kapitola uvádí pouze výběr z nich za účelem problematické práce s danými pojmy. Dle Lukáše Fasory například sociální politika sloužila k eliminaci nebo zmírnění projevů sociální otázky (jím definované jako „dělnické“). Z tohoto pohledu tedy mělo jít pouze o „intervenci do sféry vztahů mezi kapitálem a námezdní prací“.²⁵⁶ M. Hlavačka pak sociální politiku charakterizuje jako „jev a proces dozorovaný státem, který v sobě zahrnuje klasickou chudinskou péči včetně péče o mládež.“ Velkou „novinkou“ sociální politiky konce 19. století bylo dle něj „financování celého systému pojištění proti pracovním a životním rizikům“, které se začalo odehrávat v trojúhelníku zaměstnanec – zaměstnavatel a nově také stát.“²⁵⁷ V případě zúžení na upravení vztahů mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem bychom ovšem Karla Adámka jen stěží mohli považovat za sociálního politika. Josef Macek, jeden z následníků Albína Bráfa v rámci české školy sociálního myšlení pak definuje sociální politiku tak, „že hledí uspokojiti členské zájmy jednotlivců a skupin způsobem trvale prospěšným celku“. Jak dále ve svém pojednání upozorňuje: „Sociální politika není obor nebo oddíl politiky, nýbrž způsob, směr nebo hledisko, které by mělo pronikat veškerou politikou [...]“.²⁵⁸ V řadě aspektů přistupoval Adámek k sociálním hlediskům právě z tohoto pohledu, respektive z pohledu celkového rozvoje všech sfér národní činnosti.

Podobně problematické, respektive autor od autora odlišné, je taktéž definování pojmu „sociální otázka“ Když Hlavačka hovoří o sociální otázce, jež signalizovala

²⁵⁵ ŠTEFKO, M.: c. d., s. 7.

²⁵⁶ FASORA, L.: c. d., s. 26.

²⁵⁷ Konkrétně má na mysli „klasické chudinství, které zahrnuje opatření ve smyslu zajištění nejnужnější výživy, přístřeší, šatstva a jiných zákl. potřeb pro cca 2% obyvatel, která trpí zaviněnou i nezaviněnou nouzí, dále soc. pojištění, kam vedle veřejnoprávních opatření spadal penzijní pojištění státních a soukromých zaměstnanců, dále ochranu dělnictva (úprava prac. doby, práce žen a dětí, noční práce, ochrana mzdy, kolektivní vyjednávání, zákonná ochrana domácí práce, živnostenská inspekce), nemocenské pojištění, úrazové pojištění, zprostředkování práce, ochrana domácího trhu, státní zaměstnanecká politika a pracovní smlouvy, okruh opatření k zajištění zákl. životní úrovně obyvatelstva, kam spadala ochrana nájemníků, a dále pak také vystěhovalecká politika státu.“ HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: c. d., s. 15.

²⁵⁸ MACEK, Josef: *Sociální revue*, 1923, s. 7. In: <https://ciks.vse.cz/Edice/Macek/socialnipolitika.aspx> [cit. 2. 2. 2016].

vznik propasti uvnitř liberalizující se společnosti, má tím na mysli především otázku „dělnickou“. V západní Evropě pak spojuje počátky soc. otázky s výskytem pauperismu jako následku průmyslové revoluce.²⁵⁹ Prakticky celý svůj výklad poté poněkud zužuje na problematiku chudinství a na dílčí kroky státu za účelem jeho řešení a otázce povznesení životní úrovně řemeslnictva a rolnictva se tedy prakticky nevěnuje. To má také za následek jeho veskrze kritické hodnocení Adámka jako sociálního politika. Podobně i Lukáš Fasora ve svém díle definuje „sociální otázku“ v zásadě jako „otázku dělnickou“. Zpočátku výkladu sice hovoří o „pauperismu a existenční nejistotě velké části rolnictva, řemeslníků a dělnictva“, avšak záhy dodává, že se již od roku 1870 začíná zájem měšťanské veřejnosti přesouvat „směrem k dělnictvu a po roce 1890 byl fakticky redukován na tzv. otázku dělnickou.“²⁶⁰ Opoziční názor pak naopak zastává Werner Drobesch ve své dílčí studii o sociální otázce. Upozorňuje, že nelze tuto problematiku „redukovat pouze na pauperismus a na dělnickou otázku.“ Jak k tomu dodává: „Sociální otázka byla čímsi více a zahrnovala širokou oblast. Nejpozději od velké krize z roku 1873 bylo zjevné, že sociální podmínky představují celospolečenský problém.“²⁶¹ Tato definice sociální otázky se veskrze kryje s výše citovaným Mackovým pojetím sociální politiky a právě z tohoto širšího pohledu bude také nahlíženo na sociální myšlení Karla Adámka.

Instituce „sociálního státu“ se pak formuje právě někdy během života Karla Adámka, konkrétně na přelomu 19. a 20. stol., kdy se stát dostává do „role hlavního a v zásadě nezastupitelného subjektu“ sociální politiky, a to nejen jako tvůrce jejích pravidel, ale do značné míry také jako její „realizátor a vykonavatel“.²⁶² Zvláště v Německu, Francii a Belgii (a v menším měřítku také v Rakousku, Nizozemí, Itálii a Španělsku) byly právě na přelomu 19. a 20. století položeny základy pro postupný rozvoj tzv. „státu blahobytu“ jako „specifického mechanismu sociální ochrany ze strany státu“, který pak dosáhl svého vrcholu v 70. letech 20. století. Rozsah termínu „blahobytné“ však dodnes nebyl přesně definován a rozhodně tedy není žádoucí jej bezúčelně zaměňovat s termínem „sociální stát“, zvláště ne pro označení jeho samotných historických počátků.²⁶³

²⁵⁹ HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: *c. d.*, s. 14.

²⁶⁰ FASORA, L.: *c. d.*, s. 26.

²⁶¹ DROBESCH, W.: *c. d.*, s. 152.

²⁶² KREBS, V.: *c. d.*, s. 152.

²⁶³ ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. – VORÁČEK, E.: *c. d.*, s. 15 a 26–27.

4. 1. 3. Počátky sociálního státu

První zákon na ochranu práce, jenž zakazoval práci dětí v noci a práci delší než 12 hod., byl vydán již roku 1802 v Anglii. Vývoj sociálního státu jako instituce nicméně spadá až do poslední čtvrtiny 19. století, kdy společnost a stát začaly reagovat na výzvu v podobě sociální otázky. Výše již zaznělo, že potřeba státních ochranných opatření pro tovární dělníky, kteří se ocitli v nouzi, zvláště pro ženy, děti a mladistvé, byla rozpoznána už ve 30. a 40. letech 19. století. Zbídačení dělníků závislých na mzdě, kteří se v nemoci, ve stáří nebo v invaliditě ocitali bez prostředků, nicméně vedlo až v 80. letech ke komplexnějšímu řešení v podobě sociálního zákonodárství Otto von Bismarcka. Státní pojištění proti pracovním úrazům/nehodám zde bylo poprvé zavedeno roku 1871 a roku 1883 pak poprvé zavedeno zdravotní pojištění, o šest let později starobní důchod. Jednalo se o tzv. „okleštěný stát blahobytu“ (tj. zatím s omezeným efektem). Díky své jazykové, kulturní i geografické blízkosti se sociální politika v našich zemích vcelku logicky inspirovala především sociálními proudy působícími v Německu a Bismarckovým sociálním zákonodárstvím²⁶⁴ Živnostenský řád v Německu pak byl novelizován roku 1891²⁶⁵ a roku 1911 byly Bismarckovy sociální zákony shrnuty do Říšského pojišťovacího řádu a rozšířeny o pojištění zaměstnanců.²⁶⁶ Právě instituce sociálního státu byla dalším krokem k finálnímu utvoření moderní občanské společnosti, v níž má každý plnohodnotný občan zajištěna nejen práva občanská, ale také politická a sociální.²⁶⁷

4. 1. 4. Legislativní opatření v kontextu sociálního vývoje v Předlitavsku ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století

Po revolučním roce 1848 došlo v Rakousko-Uhersku k celé řadě legislativních změn. Měnila se tudíž výrazně i sociální skladba společnosti (ovlivněná mj. také zrušením roboty) a tyto změny s sebou logicky přinášely i do té doby neznáme sociální problémy. Zcela nově se formující skupinou bylo dělnictvo, které se po dlouhou dobu mělo možnost organizovat pouze prostřednictvím svépomocných, popř. vzdělávacích

²⁶⁴ ŠTEFKO, M.: *c. d.*, s. 8.

²⁶⁵ Roku 1890 se v Berlíně konala mezinárodní konference o ochraně práce, k níž dal impulz německý císař Vilém II a Otto von Bismarck. KREBS, V.: *c. d.*, s. 155.

²⁶⁶ SPIEKER, M.: *c. d.*, s. 7–8. Srov. KREBS, V.: *c. d.*, s. 154–155.

²⁶⁷ Více k těmto třem složkám občanství viz MARSHALL, T. H.–BOTTOMORE, T.: *c. d.*, s. 9–31. Srov. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z. – VORÁČEK, E.: *c. d.*, s. 25–26.

spolků v návaznosti na spolky tovaryšské, tj. zcela mimo politické prostředí.²⁶⁸ Roku 1859 bylo zrušeno cechovní zřízení a nahradil jej velmi liberálně pojatý živnostenský řád vydaný císařským patentem č. 227/1859 ř. z., který zajistil prakticky absolutní svobodu podnikání a bezesporu i jeho rozvoj.²⁶⁹ Nová živnostenská politika nikterak neregulovala zákonnými normami pracovní a výrobní vztahy a jejich utváření ponechávala zcela na vůli smluvních stran. Liberálové sice obecně uznávali nutnost regulovat vzájemné vztahy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, ale současně trvali na nutnosti úpravy této otázky výhradně dvoustrannou smlouvou obou stran, tj. zcela bez intervence státu. Otázky mzdových a pracovních podmínek, délky pracovní doby apod. se tedy měly řešit cestou přirozeného neregulovaného ekonomického vývoje a záviset jen na zaměstnavatelích a zaměstnancích. Jedinou výjimkou byla ustanovení o minimální péči o mladistvé pracovníky a děti v živnostenských podnicích továrního charakteru.²⁷⁰ V souladu s rozvíjejícím se obchodem a peněžnictvím pak byl o čtyři roky později vydán taktéž Všeobecný obchodní zákoník. V Praze byla založena Živnostenská banka, která byla propojená se sítí záložen, jež sloužily jako zázemí pro drobné živnostníky a rolníky na venkově. Vznikaly i první akciové společnosti. Horečná zakladatelská činnost pak kulminovala na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století.²⁷¹

Téměř naprostá podnikatelská svoboda vyústila v hospodářskou krizi 70. let a v agrární krizi let osmdesátých,²⁷² což oslabilo moc do té doby neotřesitelných liberálů. Právě až tato krize nastartovala potenciální možnost pro zásah státu za účelem

²⁶⁸ KOTOUS, J.: c. d., s. 9–10. K problematice družstevnictví a kumpeliček jako svépomocného hnutí více viz DOLEŽALOVÁ, A.: *Ekonomie, filantropie, altruismus*, s. 44–48.

²⁶⁹ Podle principů nové živnostenské politiky byla zrušena všechna dílčí omezení či privilegia. Ve smyslu moderní živnostenské svobody byl formálně umožněn přístup ke všem živnostem pro každého občana, který zaplatil předepsanou živnostenskou daň. Nebyl vyžadován žádný průkaz způsobilosti či nucený výchovný a vzdělávací postup (učednictví, mistrovská zkouška apod.). Zákon zaručoval též volnost výroby a odbytu a poskytoval možnost neomezeně sdružovat pracovní síly a akumulovat kapitál. URBAN, O.: c. d., s. 71–72.

²⁷⁰ Vzhledem k tomu, že neexistovala žádná instituce (jako např. později živnostenská inspekce), která by na dodržování příslušných opatření dohlížela, byl jejich význam jen víceméně formální. Více viz URBAN, O.: c. d., s. 72.

²⁷¹ URBAN, O.: c. d., s. 73. FASORA, L.: c. d., s. 26.

²⁷² Obhospodařování vlastní či pronajaté půdy vyžadovalo zvláště v počáteční fázi značné kapitálové investice. V souvislosti s rozvojem moderního úvěrového systému tak v průběhu 2. poloviny 19. století vzrůstala zadluženost malých a středních rolníků. Zvláště kritickým se toto zadlužení stávalo právě od 80. let, kdy ceny zemědělských produktů klesaly podstatně rychleji než úroková míra. V letech 1898–1902 tak vrostlo celkové zadlužení rolnictva o více než 210 procent, přičemž v kategorii zemědělců do 5 ha bylo zadluženo zhruba 60–70 procent hospodářství. Růst celkové zadluženosti přímo úměrně vedl k růstu počtu exekucí. URBAN, O.: c. d., s. 81.

řešení vyvstálé situace.²⁷³ Důsledkem hospodářské krize 70. let bylo poměrně dlouhé období hospodářské represe, trvající až do sklonku 19. století. Krize se samozřejmě nedotkla pouze hospodářství, ale měla bezprostřední vliv také na životní podmínky obyvatel Rakouska-Uherska, díky čemuž ovlivňovala i sféru sociální. Dlouhodobé tendence ke kapitalistické velkovýrobě jen ještě dále prohlubovaly majetkovou diferenciaci ve společnosti.²⁷⁴ Stát byl nucen opět přejít k politice celního ochráníství ještě na sklonku 70. let, díky čemuž se změnily předpoklady zahraničně obchodních vztahů. V roce 1875 též musel být přijat zákon o potulce, protože se vlivem nezaměstnanosti, ale i velké fluktuace nového (profesně k závodu ani majetkem k místu) nezakotveného dělnictva začali celou zemí masově potloukat žebráci a tuláci a celkově rostla kriminalita.²⁷⁵ To vše vyústilo v řadu opatření, které symbolizovaly počátky sociálního zákonodárství na území Rakousko-Uherska a současně „podstatně revidovaly původně neotřesitelné doktríny ekonomického liberalismu“.²⁷⁶

Za konzervativní vlády Eduarda Taaffeho tak bylo v letech 1883–1888 přijato celkem šest zákonů, které představovaly „vrchol rakouské sociální politiky“, který nebyl překonán až do počátku první světové války.²⁷⁷ Zvláště povinné pojištění znamenalo značný pokrok, neboť mimo jiné nahradilo do té doby finančně labilní podpůrné spolky relativně stabilním systémem, do něhož polovinu příspěvků platili

²⁷³ FASORA, L.: *c. d.*, s. 26. SROV. URBAN, O.: *c. d.*, s. 73 a 79.

²⁷⁴ Uvedme pro příklad situaci chudého venkovského obyvatelstva a dělnictva, které nejvíce trpělo materiálním nedostatkem. Příslušníci chudých venkovských vrstev byli odkázáni na službu u sedláků, práci se zaučením nebo nádenickou práci v továrně, event. na příležitostný výdělek (příležitostné práce byly však často značně nevýnosné). Jejich život měl tedy mnohdy rys trvalé starosti o živobytí a o každodenní uspokojení základních biologických potřeb (jídlo, oděv, obydlí, odpočinek), zvláště u žen a dětí. Fyzicky namáhavá práce, často nadměrná navíc způsobovala chronické vyčerpání zvláště ženám a dětem. Poškození zdraví vlivem práce a fyzické námahy se do značné míry považovalo za nevyhnutelné. Málo produktivní práce a obvyklý systém rozdělování důchodů vedl navíc dle Matějčka k trvalé reprodukci chudoby, nouze a bídy. Zabezpečení ve stáří a nemoci nebylo žádné. Staří lidé byli odkázáni na pomoc dětí, milodary, žebratu, veřejnou dobročinnost nebo na svou vlastní výdělečnou činnost až do smrti, zejména na venkově, ale i v živnostenské malovýrobě a dlouho i v mnoha průmyslových oborech. Vesničtí bezzemci trpěli chudobou a malým množstvím obživy, jež vedla až k občasnému akutnímu hladovění, chronické podvýživě a nouzi, pokud jde o ošacení a obuv. Teprve po roce 1875 začaly postupně masová bída a masová nouze mizet, avšak nikterak závratným tempem. Více k situaci dolních vrstev v českých zemích ve 2. polovině 20. století viz MATĚJČEK, J.: *c. d.*, s. 116–124. Více k proměnám postavení jednotlivých sociálních vrstev do roku 1900 viz též MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J.: *c. d.*, s. 417–445. URBAN, O.: *c. d.*, s. 117 a 122.

²⁷⁵ MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J.: *c. d.*, s. 431.

²⁷⁶ URBAN, O.: *c. d.*, s. 84.

²⁷⁷ Jednalo se jmenovitě o tyto zákony: zákon o živnostenských inspektorátech (1883), dvě novely živnostenského řádu vymezující ochranu živnostenstva a dělnictva omezující živnostenskou svobodu (1883, 1885), horní zákon (1884), zákon o úrazovém pojištění (1887) a zákon o nemocenském pojištění (1888).

zaměstnavatelé. Novou institucí byla dále živnostenská inspekce malovýrobců, která měla mj. dohlížet na profesní vzdělávání dorostu, ale i na kvalitu výrobků. Vznikaly taktéž ústavy pro zvelebování živností a zemské zemědělské rady.²⁷⁸ Nositelem státní politiky v 80. letech byly konzervativní síly, tj. klerikálové, velkostatkářský blok a strany reprezentující živnostenský stav (tedy i mladočeši).²⁷⁹ Taaffova reforma tedy řešila sociální otázku zatím pouze částečně, a sice za pomoci regulativní a autoritativní funkce státu.²⁸⁰ Státní intervence do národního hospodářství a utváření sociálních vztahů od 80. let se děly v určitém kolektivním zájmu vládnoucích vrstev²⁸¹ a představovaly tak „součást represí vůči socialistickému hnutí.“²⁸² Jednalo se o sociální politiku prováděnou shora, v níž bylo k dělnictvu přistupováno pouze jako k objektu, nikoliv k subjektu sociální politiky.

Sociální otázka ve smyslu otázky dělnické se od poslední čtvrtiny 19. století politicky osamostatňovala v rámci organizace dělnictva v samostatnou sociálně demokratickou stranu. Zřetelně se zároveň začala odpojovat od tehdy dominujícího nacionalistického pojetí politiky a vládnoucích představ o zájmech národního státu. Příslušnost k sociální vrstvě začala nabývat na významu nad příslušností etnickou či jazykovou.²⁸³ Dle L. Fasory byla státní sociální politika až do roku 1914 „prováděna s jednoznačnou převahou politické, nikoliv hospodářské motivace“.²⁸⁴ Výše však již bylo naznačeno, že pojem „sociální politika“ je poměrně široce obsažný. Jednoznačně politický aspekt měly tedy zásahy státu za účelem pacifikování dělnictva, poněkud jiná však již byla situace v případě dílčích opatření pro zlepšení výrobních a životních podmínek maloživnostnictva a řemeslnictva. V tomto případě již hospodářská motivace jasně převažovala. Kromě první ucelenější právní kodifikace nově vzniklých společenských vztahů a snah o společenskou „regulaci třídního antagonismu“, totiž hospodářské a sociální zákony 80. let představovaly akt ochrany drobného vlastnictví

²⁷⁸ MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J.: c. d., s. 439–440. Srov. též HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: c. d., s. 284–288 a 291–293.

²⁷⁹ FASORA, L.: c. d., s. 27.

²⁸⁰ Do značné míry inspirována konzervativním modelem sociálního státu Otto von Bismarcka. ŠTEFKO, M.: c. d., s. 8.

²⁸¹ Oficiálně ze strany státu, avšak v první řadě pod vlivem „kolektivu“ kapitalistů.

²⁸² URBAN, O.: c. d., s. 127.

²⁸³ HAVELKA, M.: c. d., s. 19.

²⁸⁴ FASORA, L.: c. d., s. 27.

před vlastnictvím velkým.²⁸⁵ Právě poslední zmiňovaný zřetel je nejmarkantněji patrný také v sociálním myšlení Karla Adámka.

4. 1. 5. Sociální myšlení v českých zemích ve 2. polovině 19. století (Adámkovi současníci)

Ačkoliv byla sociální politika v Rakousko-Uhersku značně omezená až do 70. let 19. století, česky psanou literaturu sociální myšlenky postupně prostupovaly hned po roce 1848.²⁸⁶ Na tomto místě bychom ještě před představiteli české školy sociální politiky měli zmínit Karla Havlíčka Borovského (1821–1856), který se kromě kriticky laděných epigramů, zabýval také možnostmi, jak docílit lepšího postavení českého národa v říši. Konkrétně věřil v sílu dobrého vzdělání jako efektivního způsobu, jak povznést všeobecnou úroveň českého národa a jeho větší rovnost s Němci v Rakousko-Uhersku.²⁸⁷ Jak již ve výkladu výše zaznělo, sdílel tento názor taktéž Karel Adámek i Albín Bráf.

V řadě názorů s Borovským souhlasil i T. G. Masaryk (1850–1937). Oba byli toho názoru, že ve společnosti stále převažující ekonomický a politický liberalismus nemohou zaručit sociální spravedlnost a všeobecnou prosperitu a také, že kapitalismus a mezinárodní finanční instituce mohou snadno zbídačit zvláště malé národy. Oba taktéž byli toho názoru, že liberální pojetí vlády, která reprezentuje převážně obchodní zájmy je nedostatečné a že by se stát a vláda neměly distancovat od řešení sociálních problémů. Masaryk tedy byl v zásadě pro zásahy státu do ekonomiky a domníval se též, že svoboda i politika mají morální základ a že by tedy daně měly především sloužit k blahu všech.²⁸⁸ Také Masaryk se podobně jako Adámek, avšak z pozice

²⁸⁵ Tamtéž, s. 127.

²⁸⁶ Není nikterak překvapující, že před rokem 1848 měla tato problematika značnou četnost zvláště v dílech kněžstva. Například František M. Klácel (1808–1882) se zamýšlel, jak utvořit podmínky pro spravedlivější společnost a zdůrazňoval komunální vlastnictví. Další katolický kněz, Augustin Smetana (1814–1851), taktéž věřil, že propojení rozumu a náboženství je nejvhodnější cestou jak přispět k větší solidaritě, odpovědnosti a zlepšení politických a sociálních podmínek.

²⁸⁷ K dalším předchůdcům Karla Adámka v oblasti sociálního myšlení viz HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: *c. d.*, s. 61–70. Dělnictvu se teoreticky věnoval také Adámkův současník, národohospodář Josef Kaizl. S Adámkovým sociálním myšlením měl společný především důraz na mravní aspekty podporovaných reforem. Tamtéž, s. 69–70.

²⁸⁸ NEUDORFLOVÁ, M. L.: *c. d.*, s. Více k Masarykovu sociálnímu učení ŠTEFKO, M.: *c. d.*, s. 21–29. Viz též HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: *c. d.*, s. 73–76.

filozofa a sociologa ve svých dílech věnoval soudobým morálním problémům v podobě, především pak sebevraždám, prostituci a alkoholismu.²⁸⁹

Albín Bráf (1851–1912) položil základ pro českou teorii sociální politiky a řada jeho žáků se stala skutečnými osobnostmi tohoto oboru později působícími na českých vysokých školách. Bráf je všeobecně považován za prvního velkého českého národohospodáře a z pohledu ekonomiky také na sociální problematiku nahlížel. Sociální politiku konkrétně ztotožňoval se systémem opatření především v oblasti zaměstnanosti, mzdového vývoje a sociálního zabezpečení. Účelem hospodaření není dle Bráfa jen ukojení základních lidských potřeb, nýbrž i potřeb mravních a intelektuálních, tedy dokonalý lidský rozvoj, ideálně pak „rozvoj lidské společnosti jako celku“.²⁹⁰ Kromě prací biskupů z německého prostředí měla Albína Bráfa inspirovat také první sociální encyklika „Rerum novarum“ vydaná roku 1891 papežem Lvem XIII.²⁹¹ Právě tato encyklika také Bráfa inspirovala k tomu, že je třeba stanovit konkrétní podmínky výkonu práce, v nichž je zájem ryze hospodářský komplikovaný zájmem etickým, který zohledňuje fakt, že je třeba na člověka pohlížet jinak než na ostatní faktory výroby.²⁹² Dílčí zdroje inspirace u Adámka takto vystopovatelné nejsou. Přesto má ještě další rys společný s Albínem Bráfem, a sice kritiku příliš konzervativních i radikálních stran. Oba se vymezovali jak vůči liberalismu, tak i socialismu, ačkoliv Adámek své myšlenky nikdy neformuloval tak otevřeně jako jeho současník.²⁹³ Bráf měl odbor ke státním intervencím, pokud nebyli nevyhnutelně

²⁸⁹ HAVELKA, M.: c. d., s. 18.

²⁹⁰ Tady se opět setkáváme s důrazem na roli vzdělání podobně jako u Havlíčka a Adámka. HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: c. d., s. 77. Viz též KOTOUS, J.: c. d., s. 16–17.

²⁹¹ ŠTEFKO, M.: c. d., s. 7–8. 11.

²⁹² KOTOUS, J.: c. d., s. 20.

²⁹³ Adámek se dlouhou dobu snažil udržovat kontakty a dobré vztahy i s představiteli sociální demokracie. Jak uvádí L. Fasora, významným počinem ve snaze o sblížení socialistů s mladočeskou opozicí uvnitř českého národního tábora bylo založení časopisu *Sekretář*, který sdružoval poměrně úzký, ale dosti aktivní kroužek mladé měšťanské inteligence (přispívali sem např. František Rozkošný, František Popelka, Antonín Skácel, Josef Kaizl, Adolf Stránský a také Karel Adámek). Časopis sledoval vývoj sociální otázky ve světě (tj. definována nikoliv jako problém dělnický, ale celospolečenský) a byla prosazována myšlenka rovnováhy v naplňování zájmů jednotlivých tříd a stavů bez nutného zúžení pouze na dělnictvo. Pro dělnictvo byla hledána východiska hlavně v pojišťování, ambivalentní postoj však již zaujímali jednotliví přispěvatelé k myšlence svépomoci (právě s ní se soc. demokraté neztotožňovali). V polovině 80. let už je u jednotlivých autorů patrný přechod k ryze individuálním zájmům o dané téma, avšak Adolf Stránský spolu s Karlem Adámkem se dle Fasory i nadále měli snažit udržet kontakt se sociálními demokraty – a to i na místní úrovni, zvláště v Brně. Od počátku 90. let se však zájmy obou stran začaly markantněji vzdalovat. FASORA, L.: c. d., s. 317–318.

nutné. Hospodářských svobod si vážil a v liberalismu se snažil hledat především jeho liberální základ.

S Adámkem toho měl Bráf společného ještě více. Také on působil v českém zemském sněmu, a sice v letech 1883–1895. Vzhledem k politické orientaci svého tchána (oženil se s dcerou F. L. Riegra Libuší) vždy inklinoval ke staročeské straně a za ni byl také v okresech Žamberk a Ústí nad Orlicí zvolen jako representant venkovských okresů. V zemském sněmu působil jednak v komisi pro domovské právo, dále se zabýval tuláctvím a problematikou donucovacích pracoven. Přisídícím zemského výboru se stal v roce 1887, kde měl na starost humanitní ústavy (veřejné nemocnice, chorobince, blázince) a káznice (polepšovny, donucovací pracovny). Věnoval se též výhodám a nevýhodám institutu pojišťování, neboť právě v povinném pojištění dělníků viděl nástroj řešení chudoby v případě nemoci, úrazu, stáří a smrti.²⁹⁴ Na rozdíl od Adámka byl zvláště v otázce dělnictva Bráf aktivním iniciátorem změn,²⁹⁵ Adánek se sice této problematice taktéž věnoval, šlo však pouze o okrajovou záležitost jeho zájmu.

JUDr. Josef Gruber (1865–1925), Bráfův žák a současně spoluvydavatel jeho spisů, byl prvním profesorem pracovního (tehdy dělnického) práva. Gruber působil v Národohospodářském ústavě a v roce 1920 se pak stal i ministrem sociální péče v nedávno vzniklém Československu. Těžiště jeho zájmu tedy od počátku představovala národohospodářská věda. Nejkomplexněji se sice ve svém díle věnoval otázce dělnické, avšak velkou část své odborné práce věnoval též problematice rozvratu a zániku sociální vrstvy maloživnostníků. Ve svém díle *Průmyslová politika* dospěl k názoru, že maloživnostenská otázka není jen otázkou hospodářskou, nýbrž především otázkou hospodářskou-sociální. Podrobným studiem vývoje řemesel Gruber dospěl k závěru, že příčinou stagnace a úpadku některých řemesel není pouze přechod na továrenskou velkovýrobu, ale že v něm velkou roli hráli též změny v obchodu, komunikacích, technice, státní hospodářské politice a v neposlední řadě i vlastní netečnost a obchodní neobratnost maloživnostníka. Zvláště vzhledem k těmto závěrům měl k o generaci mladšímu Dr. Gruberovi Adánek do jisté míry blíže než k Albínu

²⁹⁴ ŠTEFKO, M.: *c. d.*, s. 36–42. Srov. též DOLEŽALOVÁ, A.: *Welfare State or Social Reconciliation*, s. 186–198. Viz též DŽBÁNKOVÁ, Z.: *c. d.*, s. 4–6. HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: *c. d.*, s. 76–84.

²⁹⁵ Dle M. Hlavačky byl Bráfův fundovaný pohled na dělnickou otázku „v českém intelektuálním světě před první světovou válkou něčím „zcela ojedinělým“ HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: *c. d.*, s. 84.

Bráfovi.²⁹⁶ Také další pokračovatelé sledovali svého učitele Dr. Bráfa především v základním postulátu jeho sociálních návrhů, a sice že je třeba ekonomická hlediska korigovat etickými a morálními kritérii.²⁹⁷

4.2. Teoretické názory Karla Adámka na dobové sociální problémy

Výše již zaznělo, že Adámkova veřejná vystoupení i publikované články a studie vynikají razantností přístupu k diskutovaným tématům. V rámci říšského sněmu byl Adánek mimořádně aktivním řečníkem zvláště v berním a živnostenském výboru, v zemském sněmu byla významná jeho role zejména v rozpočtovém výboru a jako přisedící zemského výboru se intenzivně věnoval především školství a oblasti kultury. Bylo již taktéž poukázáno, že ve svých proslovech a publikacích Adánek nešetřil fakty a statistickými čísly. Občas jako by se pod nánosem detailní komparace soudobé i dřívější situace u nás se situací v zahraničí zcela vytrácel jeho konkrétní názor na daný problém. Je více než jasné, že jsou Adámkovy práce v první řadě pečlivě a pracně zpracovanými kompilacemi. Co už z nich však vyčíst nemůžeme je, z jakých konkrétních zdrojů čerpal, či od jakých myslitelů se sám inspiroval. Označení Adámka jako „morálního statistika“²⁹⁸ dobových společenských problémů je z tohoto pohledu výstižné.

Adánek se snažil sociální politiku zapojit do rámce národně-emancipačního programu „odrakouštění“.²⁹⁹ Prakticky celoživotním tématem jeho díla byla podpora národního školství v širokém slova smyslu. Otázka vzdělání na tomto místě nezaznívá náhodou. Protože se ve svém díle Adánek zaměřoval především na preventivní, nikoliv na represivní opatření, spatřoval právě v poskytnutí vzdělání jedno z klíčových preventivních opatření chudoby, ale i potenciální nezaměstnanosti. Jeho přístup veskrze odpovídal dnešním požadavkům sociální politiky na komplexní rozvoj jedince, tj. na skloubení jeho materiálního zabezpečení s duchovním rozvojem prostřednictvím přístupu ke vzdělání.³⁰⁰ Školy měly být dle Adámkova názoru především zestátněny pod patronaci jednotlivých zemí tak, aby bylo zajištěno vzdělání pro všechny

²⁹⁶ ŠTEFKO, M.: *c. d.*, s. 5 a 7. Viz též KOTOUS, J.: *c. d.*, s. 6 a 29–37.

²⁹⁷ ŠTEFKO, M.: *c. d.*, s. 12.

²⁹⁸ HAVELKA, M.: *c. d.*, s. 16.

²⁹⁹ HLAVÁČKA, M. – CIBULKA, P.: *c. d.*, s. 16.

³⁰⁰ KREBS, V.: *c. d.*, s. 152.

a především pak v mateřském jazyce. Varoval před posíláním dělnických dětí do německých škol, neboť tím dochází nejen k „odnárodňování“ mládeže, ale také k výchově „výstředních socialistů“. ³⁰¹ Jasně se tímto svým názorem vymezoval k socialismu, který v konkrétní studii stavěl takřka na roveň anarchismu. Za svou politickou kariéru Adámek opakovaně prokázal, že když hovoří o záležitostech národních, nemyslí pouze na Čechy, ale také na moravské a slezské školy. Hovořil-li tedy na říšské radě o školských otázkách, neopomněl zdůraznit, v jak zanedbaném stavu je česko-jazyčné školství ve Slezsku. ³⁰²

Ve sféře školství také poukazoval především na nerovnoměrné rozložení odborných hospodářských a průmyslových škol a na jejich malou návštěvnost, zvláště škol zimních a rolnických. Zdůrazňoval nutnost rozšíření počtu dostatečně kvalifikovaných učitelů, kteří by měli být motivováni lepším platem než doposud. ³⁰³ Domníval se, že kdo získá náležitý přehled i manuální zručnost v konkrétním oboru výdělečné činnosti, nemůže se později potýkat s nedostatkem práce, ani finančních prostředků. Prosazoval konkrétně zřizování nových hospodářských a průmyslových škol, stejně jako o zakládání mistrovských dílen, pořádání výstav prací učňů a žáků pokračovacích škol živnostenských, stejně jako „mistrovských učebních běhů“ pro všechna odvětví řemesel za podpory Technologického muzea pražského. ³⁰⁴

Aby jeho premisa o důležitosti školství byla funkční, bral Adámek v potaz také fakt, že je nutné, aby si maloživnostníci byli schopni zajistit dostatečný odbyt pro nově zhotovené výrobky a varoval je před jejich „netečností“, která by je o potenciální

³⁰¹ ADÁMEK, Karel: *Poslání Ústřední Matice školské*. Chotěboř 1895, s. 6–7. ADÁMEK, Karel: *Vývoj živnostenské politiky na sněmě království Českého*. Praha 1896, s. 60–67.

³⁰² NA Praha, fond RAAH, kart. 8, „Paměti“, sv. 16.–18., Říšská rada – Zemský sněm, 1894–1896, ze školských debat na říšské radě. Zdá se, že Slezsko bylo jednou z Adámkových „srdcových záležitostí“. Během svého života jej několikrát navštívil a měl tam i své neformální známosti. Slezané si jej za to také patřičně vážili a dávali to otevřeně najevo i v lokálním tisku. V *Opavském týdeníku* z roku 1886 se konkrétně dočteme: „Kdyby aspoň všichni čeští poslanci pro nás tak pracovali, jak to činí statečný a dávný náš ochránce pan Adámek.“ NA Praha, fond RAAH, kart. 11, „Paměti“, sv. 26., Říšská rada – Zemský sněm – Sjezdy – Různé – Doplnky, 1874–1900, Opavský týdeník, č. 22, 17. 3. 1886. Srov. též s poděkováním za hájení „škol pro české menšiny“. Tamtéž, kart. 40, Korespondence s Ústřední maticí školskou aj.

³⁰³ ADÁMEK, Karel: *Vývoj živnostenské politiky na sněmě království Českého*. Praha 1896, s. 60–67. Konkrétní materiály ke školské problematice a Adámkovým řečem na říšském sněmu viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 3, „Paměti“, sv. 4., Říšská rada – Zemský sněm, 1882–1883.

³⁰⁴ Více k této problematice viz ADÁMEK, Karel: *Živnostensko-politická činnost sněmu království českého v letech 1898–1900*. Praha 1900. Viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 21, Materiál z činnosti v zemském sněmu a zemském výboru, Řemeslnické a živnostenské školství pokračovací.

klienty mohla zbytečně připravit.³⁰⁵ Aktivně též Adámek během své činnosti v živnostenském výboru říšského sněmu zasahoval do jednání o finálním znění živnostenského zákona a o ustanovení nové instituce živnostenských inspektorů. Opět se snažil vyvažovat svůj liberální pohled na věc se sociálním hlediskem. Zdůrazňoval, že stát by měl využít inspektorů ke „vstupování do surového zápasu o život mezi dělnictvem a kapitalisty“, avšak současně varoval před omezitelným výběrem inspektorů pokud možno tak, aby se „z ochrany dělnictva nestalo obtěžování továrníků“.³⁰⁶

Stěžejní heslem liberalismu byla myšlenka „samoodpovědnosti“ jednotlivce. Zvláště z morálního hlediska bylo důležité, aby se každý cítil zodpovědný za vlastní prospěch a osobní zdar.³⁰⁷ Podobně jako Albín Bráf se ani Karel Adámek nechtěl za žádnou cenu vzdát hospodářských svobod. Aby vykompenzoval omezené možnosti jednotlivců, zdůrazňoval nutnost „racionální svépomocné organizace společenstev“.³⁰⁸ A nemělo jít jen o společenstva rolnická a zemědělská, ale především hospodářská a živnostenská. V nich s největší pravděpodobností spatřoval liberálního nástupce zrušených cechů a tovaryšských spolků.³⁰⁹ Zájmy hospodářských spolků, jednot a grémií pak také aktivně bránil na říšském i zemském sněmu. Současně se snažil zajistit daňové výhody pro maloživnostníky a řemeslníky. Kromě úpravy pozemkové daně zdůrazňoval též nutnost snížení daně z příjmu a dalších daní, které zbytečně zatěžují maloživnostníky.³¹⁰ Zvláště v této oblasti byla jeho činnost mnohdy korunována úspěchem a bude o ní zmínka ještě v následné kapitole. V neposlední řadě též Adámek vyzdvihoval význam a důležitost svépomocných občanských záložen pro vývoj našeho hospodářství.³¹¹

Ani rolnictvo ve svých hospodářsko-sociálních studiích Adámek neopomněl zmínit jako sociální třídu, které by stát měl dopomoci k lepšímu rozvoji. Jeho hlavním přínosem v tomto směru bylo především hájení zájmů českého rolnictva (zvláště z neúrodných horských oblastí) a jeho přílišného zatížení pozemkovou daní, jež je

³⁰⁵ NA Praha, fond RAAH, kart. 6, „Paměti“, sv. 13., Říšská rada – Zemský sněm, 1891–1892;

³⁰⁶ NA Praha, fond RAAH, kart. 3, „Paměti“, sv. 4., Říšská rada – Zemský sněm, 1882–1883, České noviny, č. 108. Viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 11, „Paměti“, sv. 24., Říšská rada – Zemský sněm – Sjezdy – Různé – Doplnky, 1899–1900.

³⁰⁷ ŠTEFKO, M.: c. d., s. 43.

³⁰⁸ ADÁMEK, Karel: *O našem zemědělském úvěrnictví*. Chrudim 1897, s. 123.

³⁰⁹ MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J.: c. d., s. 439.

³¹⁰ ADÁMEK, K.: *Živnostensko-politická činnost sněmu království českého v letech 1898–1900*, s. 105.

³¹¹ ADÁMEK, Karel: *O našem zemědělském úvěrnictví*. Chrudim 1897, s. 29.

„pouze trestem za to, že se chudý rolník snaží zúrodnovat neplodnou půdu“. Na přednášce v rámci valné hromady hospodářského spolku v Humpolci Adámek varoval před rostoucím zadlužením rolnictva a nad přibývajícími břemeny, které jej zbytečně zatěžují, ačkoliv jinak výnosy z výpěstků klesají. Zdůrazňoval též, že je třeba vrátit půdu, jež je „od Bílé Hory v rukách cizinců“ do českých rukou.³¹² Jak je z výkladu výše patrné, Adámkovým sociálním cílem se stalo zabránit zchudnutí a úpadku rolnictva a řemeslnictva, neboť právě tyto sociální skupiny považoval za důležitou součást společenských struktur. V jejich zproletarizování viděl hrozbu další hospodářské krize.

Také filantropické a humanitní úkoly včetně dělnické otázky měli pro Adámka „národní“ důležitost. V opačném případě by jim pravděpodobně příliš pozornosti nevěnoval. Jako samostatná sociální vrstva dělnictvo Adámkovi nikterak blízké nebylo, avšak současně si uvědomoval, že tvoří takřka osmdesát procent veškerého národa a není tedy jednoduše možné jej ve svém politickém programu opomíjet.³¹³ I k této problematice přistupoval svých osobitým přístupem z pohledu hrozby mravního úpadku společnosti a nutných náprav v oblasti vzdělání a „duševního“ povznesení dělnictva.³¹⁴ Právě v nevzdělanosti, ale i v nevhodném³¹⁵ vzdělání Adámek spatřoval v první řadě morální problém, který na sebe může (zvláště v případě dělnictva) nabíjet i problémy další v podobě kriminality, či alkoholismu.³¹⁶ Jeho „osvětová“ díla pojednávající o dělnictvu jsou ovšem spíše kompilacemi, jež shrnují vývoj této problematiky v zahraničí i u nás.³¹⁷ Zdůrazňoval pozitivní přínos povinného zdanění dělnictva a doporučoval jej rozšířit také na zemědělské a lesní dělnictvo.³¹⁸ Adámek v zásadě teoreticky přemýšlel nad základními životními potřebami dělnictva v podobě opatření výživy a oděvu a také přiměřeně zdravého bydlení. Jako moralista se též aktivně zapojil do jednání o zákoně proti „kořalečnímu moru“. Žádal především

³¹² NA Praha, fond RAAH, kart. 6, „Paměti“, sv. 12, Říšská rada – Zemský sněm, 1890–1891, přednáška „o některých zárukách vývoje rolnictva“ ze dne 31. 8. 1890. Viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 8, „Paměti“, sv. 16., Říšská rada – Zemský sněm, 1894–1895.

³¹³ MATĚJČEK, J.: c. d., s. 116.

³¹⁴ Dle Matějčka byla jejich možnost získat pracovní kvalifikaci skutečně velmi malá, takže dílčím řešením tato možnost bezesporu byla. MATĚJČEK, J.: c. d., s. 116.

³¹⁵ myšleno německo-jazyčném

³¹⁶ Vzdělání jako disciplinární řešení morálních společenských poklesků bylo dle M. Havelky typickým „buržoazním“ řešením těchto sociálních problémů. HAVELKA, M.: c. d., s. 16.

³¹⁷ ADÁMEK, Karel: *Naše dělnictvo*. Brno 1885. ADÁMEK, Karel: *Z bojiště proti kořalečnímu moru*. Chrudim 1893. ADÁMEK, Karel: *O alkoholismu*. Chrudim 1895.

³¹⁸ Více viz ADÁMEK, Karel: *O pojišťování dělníkův zemědělských*. Chrudim 1885.

zajištění větších kompetencí úřadů při rozhodování o udělení koncesí k výčepu a k drobnému prodeji lihovin.³¹⁹ Domníval se též, že by velké peněžní ústavy, zvláště spořitelny měly podpořit opatřování bytů pro chudé. Jak tyto návrhy uvést do praxe však již neuvedl.³²⁰

Své vlastní konkrétnější názory formuloval Adámek pouze v otázce prosazení „nedělního klidu“, neboť se domníval, že „je důležitým nárokem národohospodářské a sociální politiky“ a že „přinese prospěch celé společnosti“.³²¹ Argumentoval jeho nutností k „zotavení tělesných i duševních sil“ a dokládal, že jeho zavedením nebude nikterak narušen ekonomický rozvoj. Trval také na tom, aby byl zaveden „všeobecně bez ohledu na odvětví výroby“.³²² Nikterak nepřekvapí, že také v nedělním klidu viděl možnost „mravního povznesení lidu“. Aby tohoto cíle však dosáhl, navrhoval též zakázat v neděli i ve svátek výčep kořalky a naopak otevření veřejných knihoven, čítáren a vzdělávacích spolků.³²³

Humanitní práci se teoreticky Karel Adámek ve svých publikacích věnoval pouze omezeně. Při komparaci se zahraničními státy zkonstatoval, že „ve všech oborech humanitní práce za západními státy chabě pokulháváme. Musíme síly své netoliko vzpružiti, nýbrž i dokonale zorganizovati, chceme-li veškeré úkoly tyto řešiti.“³²⁴ Podobně jako v jiných studiích Adámek také v tomto citátu sice upozornil na existující problém, avšak s žádným jeho konkrétním řešením nepřišel a svou nic neříkající formulaci jej spíše ponechal k řešení ostatním. Jeho hlavní role v této problematice byla především v zajišťování subvencí patřičným zemským zdravotním a sociálním ústavům včetně podporování zemských hasičů.³²⁵ O Adámkových konkrétních zásluhách v této sféře pojednává následující kapitola.

³¹⁹ NA Praha, fond RAAH, kart. 8, „Paměti“, sv. 16, Říšská rada – Zemský sněm, 1894–1895.

³²⁰ ADÁMEK, Karel: *Příspěvky k upravení chudinství*. Chrudim 1896, s. 90.

³²¹ ADÁMEK, Karel: *Nedělní klid*. Praha 1893, s. 89.

³²² Tamtéž, s. 7–8 a 41–43.

³²³ Tamtéž, s. 79.

³²⁴ ADÁMEK, Karel: *Z naší doby*. III. díl. Velké Meziříčí 1888, s. 282.

³²⁵ NA Praha, fond RAAH, kart. 4, „Paměti“, sv. 7, Říšská rada – Zemský sněm, 1885–1886.

4. 3. Konkrétní zásluhy Karla Adámka v oblasti sociální problematiky

Karel Adámek chápal svou aktivitu na poli sociální politiky především jako „osvětovou“.³²⁶ Jak již z předchozí charakteristiky jeho rysů vyplynulo, byl tedy v první řadě teoretikem a velkým glosátorem dobových problémů, které zpopularizoval a předložil je dobovému čtenářstvu. V řadě jeho prací tedy nejde ani tak o polemiku, či vytyčování vlastního názoru, ale spíše o shrnutí a přehled dosavadní legislativy v dané oblasti a o komparaci situace s dalšími evropskými zeměmi. Svými pečlivě sbíranými statistickými údaji a fakty dal bezesporu své práci vzdělávací rozměr, bohužel však již mnohdy nezminil, jak by se daná situace měla řešit prakticky, popř. tuto „práci“ přenechal jiným.³²⁷ Právě v „nedůslednosti, jisté nedomyšlenosti a povrchnosti“ také Z. Šolle spatřuje jednu z hlavních slabin mladočeské strany.³²⁸ Díky svému dílčímu zaměření v rámci IV. odboru zemského výboru udržoval Adámek intenzivní kontakt s nejrůznějšími hospodářsko-průmyslovými, obchodními, či zemědělskými spolky a organizacemi a právě od nich také dostával pozvánky na valné hromady jako slova díky za dary jejich knihovnám.³²⁹ Kromě účasti na jejich valných hromadách byly taktéž velice žádány Adámkovy přednášky a proslovy. Zdá se, že mnohé spolky považovaly možnost pozvat poslance Adámka na svou akci za věc velké prestiže. Již samotná jeho přítomnost budila značnou úctu a byla zřejmě zajištěním početné návštěvnosti, která ještě vzrůstala v případě, že přijal též roli slavnostního řečníka na dané akci, popř. čestného předsedy.³³⁰

³²⁶ Ne nadarmo jej František Kubec ve svém díle označil za „lidového učitele“. KUBEC, F.: c. d., s. 10.

³²⁷ Patrně nejvýstižněji tento Adámkův přístup k řadě problémů poměrně ostře vyjádřil redaktor tiskového orgánu agrární strany *Venkov* v článku z 28. 12. 1906. Jak zde poměrně trefně komentuje: „[...] K. Adámek často už leccos hlásal i psal a v praxi pak dělal pravý opak toho.“ Autor článku zde má konkrétně na mysli, že si Adámek přivlastňoval založení vysokého zemědělského učení v Praze, o němž již před mnoha lety psal. Konkrétně píše: „V knize dokazoval její potřebu [myšleno zemědělské fakulty] a v praxi všemožně se vynasnažoval, aby co nejdříve vešla v živnost.“ Aby kritiky nebylo málo, dále v článku Adámkovi vytýká, že jako přisedící zemského výboru „ustavičné“ sídlí v Hlinsku a do Prahy přijíždí jen na chvíli. Jedná se o poměrně mimořádný příklad kritického pohledu na Adámka a právě v tom je tento článek zcela unikátní. O to překvapivější je, že se objevil přímo v Adámkových pamětech. NA Praha, fond RAAH, kart. 13, „Paměti“, sv. 29, Slavnosti – Sjezdy – Volby – Panská sněmovna – Různé, 1903–1906. Srov. HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: c. d., s. 73.

³²⁸ ŠOLLE, Z.: c. d., s. 80.

³²⁹ NA Praha, fond RAAH, kart. 40, Korespondence s Národní jednotou severočeskou. Tamtéž, Korespondence s Národní jednotou pošumavskou. Viz též NA Praha, fond RAAH, kart. 42, Korespondence se Zemědělskou radou.

³³⁰ Vyvozeno na základě prostudování obdržených dopisů a programů dílčích sjezdů. Viz NA Praha, fond RAAH, kart. 42, Korespondence se Zemědělskou radou, hospodářskými, učitelskými,

Ještě v rámci své působnosti v říšské radě se s využitím detailních materiálů ze svých statistických studií aktivně zasloužil o konkrétní znění nového zákona o pozemkové dani. Podařilo se mu především prosadit revizi katastru této daně a její výběr ponechat v rukách samosprávných orgánů.³³¹ Podílel se též na jednání při přijetí nového zákona o domovském právu, kterým byl přiznán nárok osobám bydlícím deset let v novém městě.³³² Dále se podílel na úpravě živnostenského řádu, především důsledným prosazováním zřízení samostatných živnostenských komor. Jeho „domácí“ (tj. mladočeská) strana jej dokonce považovala za „tvůrce a prvního organizátora veškeré české živnostenské politiky vůbec.“³³³

V rámci Adámkových konkrétních počinů je vhodné se více zaměřit především na jeho činnost přísedícího zemského výboru, v němž měl později jako předseda přímo na starost IV. odbor.³³⁴ Z jeho konkrétního zaměření se totiž logicky odvíjely také dílčí kroky, které mnohdy spočívaly na zajištění potřebných subvencí ze zemského fondu za účelem realizace nejrůznějších zemských či lokálních projektů. Právě v této oblasti nejvíce zužitkoval svůj um pro teoretizování, formulování argumentů a pro jejich náležité podložení co největším množstvím číselných a statistických údajů. Adámek byl podepsán pod celou řadou žádostí o schválení změn, které však nakonec musel odsouhlasit zemský sněm, popř. rakouský parlament. Jeho role tedy byla spíše nepřímá. Měl na starost především výstižné formulování dané žádosti a poté její představení na sněmu, jež by oslovilo co nejvíce dalších poslanců, aby pro návrh

studentskými, sociálními aj. spolky. Viz též Tamtéž, kart. 43, Korespondence se školami, ústavy a organizacemi. Tamtéž, Korespondence s řemeslnickými a živnostenskými spolky, obchodními komorami, spolky a grémii. NA Praha, fond RAAH, kart. 10, „Paměti“, sv. 22.–23., Sjezdy – Různé – Sněm, 1898–1899.

³³¹ NA Praha, fond RAAH, kart. 8, „Paměti“, sv. 16., Říšská rada – Zemský sněm, 1894–1895. Více viz ADÁMEK, K.: *Pro naše rolnictvo*, s. 21–32. Srov. též TÝŽ: *O upravování pozemkové daně*, 3. 2. 1880, 43. sezení. In: *Řeči Karla Adámka, poslance na Radě říšské (1879–1880)*. Praha 1880, s. 5–9.

³³² Více viz ADÁMEK, Karel: *O reformě domovského práva*. Praha 1897. K novelizaci domovského práva došlo v roce 1896. Domovské právo bylo možné získat nástupem do úřadu, tzv. vyseděním (po deseti letech), uzavřením sňatku a původem X dvouletá nepřítomnost, respektive zamlčení mohla vést k jeho ztrátě. Povinnost péče o chudé s domovským právem v obci byla ovšem pro četné obce nesplnitelná, a tak zákonem jejich povinnosti poupravit. HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: *c. d.*, s. 39.

³³³ Viz NA Praha, fond RAAH, kart. 37, Korespondence s politickými stranami a organizacemi, dopis Karlu Adámkovi od výkonného výboru NSS, 1. 4. 1912.

³³⁴ V zemském výboru měl Karel Adámek na starost konkrétně tyto záležitosti: hospodářské střední školy; hospodářská nižší učiliště; nadace zvěrolékařského ústavu; reálné, živnostenské, průmyslové a obchodní školy; průmyslové a obchodní záležitosti, průmyslová muzea; Museum království Českého; národní knihovnu, archiv a český dějepis; Raiffeisenovy záložny; záležitosti chudiny; vojsko a četnictvo, domobranu a v neposlední řadě také válečné školy.

hlasovali. K Adámkovu dobru nutno přičíst, že velká většina jím předkládaných dílčích návrhů byla nakonec i zdárně odsouhlasena.

V rámci zemského výboru měl přímo na starost tlumočení konkrétních žádostí o subvence na dovybavení škol a především na stavbu škol nových.³³⁵ Dále žádal o subvence pro hospodářské a průmyslové spolky, jež by usnadnily jejich další rozvoj a konkurenceschopnost. Uvést můžeme například meliorační projekt Humpoleckého hospodářského spolku či kladné vyřízení žádosti Jihočeského rybářského sdružení v českých Budějovicích.³³⁶ Podařilo se mu také prosadit dotaci ze zemských fondů za účelem podpory řemeslníků při opatrování nástrojů, strojů a motorů.³³⁷ V neposlední řadě též zajistil schválení odbytu pro české rolnictvo a řemeslnictvo ve státních úřadech a také u vojska.³³⁸

V rámci své činnosti ve IV. odboru zemského výboru se v oblasti sociální problematiky zasloužil především o úpravu veřejné péče o sirotky a také o pozemštění léčeben a dalších ústavů věnujících se lékařské a humanitní péči (jednalo se o porodnice, nalezince, polepšovny, ústavy pro choromyslné).³³⁹ Jeho velkým přínosem v této oblasti byl Adámkův popud k vytvoření nedělitelného zemského fondu sirotčího z přebytků hromadných sirotčích pokladen.³⁴⁰ Adámek dosáhl, aby těchto peněz bylo využito především ve prospěch péče o mládež. V rámci svých samosprávných iniciativ též přesvědčil české okresní výbory ke zřízení okresních

³³⁵ V rodinném fondu nalezneme celou řadu dopisů od místních školních rad s žádostmi o subvence, ale i s vyjádřením díky za kladně vyřízené prosby. Viz NA Praha, fond RAAH, kart. 40, Korespondence s místními školními radami a okresními školními výbory. Viz též Tamtéž, kart. 42, Korespondence s hospodářskými spolky týkající se subvencí pro průmyslové a hospodářské školy v okrese Žamberk.

³³⁶ Petic od hospodářských, průmyslových a obchodních spolků přišla Adámkovi za jeho působení v zemském výboru celá řada. Viz NA Praha, fond RAAH, kart. 44, Korespondence s řemeslnickými a živnostenskými spolky, obchodními komorami, spolky a grémii.

³³⁷ NA Praha, fond RAAH, kart. 8, „Paměti“, sv. 16., Říšská rada – Zemský sněm, 1894–1895.

³³⁸ NA Praha, fond RAAH, kart. 18, Materiál z činnosti v zemském sněmu a zemském výboru (zemský výbor, zemská živnostenská komise, zemská statistická komise).

³³⁹ Více k této problematice viz NA Praha, fond RAAH, kart. 21, Organizace sociální péče. Právě tyto ústavy označuje M. Hlavačka za „instrumentária k potírání chudoby“. HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: *c. d.*, s. 56.

³⁴⁰ Hlinecké okresní zastupitelstvo se z jeho popudu usneslo na tom, aby byla podána petice zemskému výboru, popř. sněmu za účelem vydání celých správních přebytků společných sirotčích pokladen do zemské správy a aby z nich byl vytvořen stálý, nezczitelný a nedělitelný zemský fond sirotčí. Za tímto účelem pak všem okresním výborům a představitelům obcí rozeslalo petici s výzvou, aby se k této akci připojili. NA Praha, fond RAAH, kart. 14, „Paměti“, sv. 31.–32., Slavnosti – Sjezdy – Panská sněmovna – Zemský sněm – Různé, 1906–1915, Den 1. 1. 1908, č. 1. Více viz ADÁMEK, Karel: *O zemském sirotčím fondu: Řeč na sněmě král. Českého*. Praha 1907.

komisi pro péči o mládež.³⁴¹ Neměly bychom zapomenout také na jeho dílčí počin v dělnické problematice. Jak již bylo zmíněno výše, Adámek dosáhl spolu s dalšími poslanci uzákonění nedělního klidu v obchodech.³⁴²

4. 4. Sociální problematika v hlineckém okrese za starostenství Karla Adámka

O konkrétních Adámkových krocích v rodném městě byla již zmínka v rámci jeho životopisu. Na tomto místě už tedy postačí jen stručné shrnutí jeho hlavních počinů. Pod dohledem okresního starosty bylo pečováno především o osiřelou mládež. Kromě podpory ryze dobročinného spolku *Vlasta* byla v Hlinsku ustanovena též *Okresní komise pro péči o mládež* a byla zřízena řada dobročinných fondů, které měly podpořit osiřelé, či jakkoliv znevýhodněné děti a občany města. Jednalo se o jubilejní fond pro založení stipendií pro žáky odborných a hospodářských škol, dále o fond Karla Adámka k založení studentské nadace, samostatný fond paní Terezie Adámkové k podpoře žáků a žákyň okresní hospodářské školy, fond k podpoře živnostníků, fond ke kulturním a vzdělávacím účelům, k odměňování zasloužilých služebných, fond na podporu sirotků po padlých vojínech, na odměňování zasloužilých cestářů či o fond určený přímo na chod okresního chorobince.³⁴³

Ve svém rodném městě se Karel Adámek také aktivně podílel na rozvoji školství a dalších možností vzdělávání. Jeho role logicky tkvěla především v zajištění patričních finančních prostředků. Kromě okresní měšťanské školy v Hlinsku a pokračovací průmyslové a obchodní školy tamtéž se dále zasloužil o zbudování obecní školy v Kameničkách. Roku 1908 pak byla díky zemské subvenci v Hlinsku zřízena zimní okresní hospodářská škola s letním hospodyňským kurzem. Za jeho působení se v Hlinsku pořádaly čtenářské besídky, hospodářské přednášky i četné kurzy s odborníky z praxe. Vyvrcholením byl lukařský kurz v roce 1905.³⁴⁴ Na závěr nutno dodat, že i prosazení změny původně plánované trasy železniční trati z Pardubic do Havlíčkova Brodu tak, aby vedla přes Hlinsko, bylo v první řadě koncipováno

³⁴¹ NA Praha, fond RAAH, kart. 21, Materiál z činnosti v zemském sněmu a zemském výboru, Organizace sociální péče.

³⁴² MMG Hlinsko, fond RAA, Protokol sepsaný při příležitosti 23. slavnostní schůze zastupitelstva města Hlinska konané 12. 3. 1940 v Hlinsku, slavnostní projev odborného učitele Františka Matějky.

³⁴³ Tamtéž, s. 17–18. Více k jednotlivým fondům viz ADÁMEK, K.: *Z dějin okresu*, s. 34.

³⁴⁴ Fotografie meliorace obecní louky s účastníky kurzu viz příloha č. 7, obr. č. 9.

s hospodářsko-sociální vizí za účelem usnadnění nákupu surovin i odbytu hlineckých maloživnostníků, řemeslníků a podnikatelů.

4. 5. Souhrnné zhodnocení Adámkova přístupu k dané problematice

Z výše naznačených kroků Karla Adámka vyplývá, že se podobně jako Albín Bráf snažil dívat na celou problematiku skrze národohospodářské a ekonomické hledisko. Adámkův individuální způsob nazírání na sociální problémy je třeba chápat ze širšího úhlu pohledu a zvážit kontext, z jakého k nim přistupoval. Teprve v kontextu uvažování o výkonném a konkurenceschopném národním hospodářství jako celku se postupně stal také sociálním myslitelem. Svým pozorováním dospěl k závěru, že se národní hospodářství nepovznese, pokud nebudou prosperovat také střední vrstvy v podobě drobných živnostníků, řemeslníků, obchodníků, i rolníků a pokud nebudou zajištěny důstojné životní podmínky také vrstvám nižším. Zvláště díky tomu, že maloživnostenskou otázku nevnímal pouze jako problém hospodářský, ale také sociální měl poměrně blízko k Dr. Josefu Gruberovi, o generaci mladšímu národohospodáři. Je vcelku logické, že k tomuto způsobu uvažování jej do značné míry přivedlo prostředí, z něž sám pocházel. Sám se sice svou pílí a studiem vypracoval do elitních vrstev buržoazie, avšak jeho předci včetně jeho otce byli prostými rolníky. Že byl od mala veden k úctě k práci a ke smyslu pro podnikání zaznělo již v jeho životopise.

Svůj hlavní zájem (i vzhledem k problematice, kterou měl na starost v rámci IV. odboru zemského výboru) tedy soustředil především na zajištění finanční podpory široké škále hospodářko-průmyslových a hospodářských spolků. Některých dílčích sociálních problémů se Adámek vzhledem k výše zmíněnému zaměření dotkl pouze teoreticky, tj. publikační a osvětovou činností s využitím řady jiných zdrojů a minimem vlastního kladu. Je pravdou, že některá Adámkova tvrzení vyznívají až příliš moralisticky a mají působit emotivně,³⁴⁵ ale je zřejmé, že to byl jeho osobitý přístup k tomu, jak danou problematikou oslovit i širší okruh čtenářů, pro něž své publikace připravoval.

³⁴⁵ Viz hodnocení M. Hlavačky. HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P. : *c. d.*, s. 71. Viz též ŠTEFKO, M.: *c. d.*, s. 17.

Zabýval se sice i výhodami a nutností povinného pojištění dělníků a živnostníků a poskytováním levného úvěru, avšak v této sféře jde mnohdy o myšlenky nepůvodní, z velké části pouze přejaté od jiných autorů, či ze zahraničí. Konkrétní kroky k řešení chudoby nenavrhl, neboť na ni opět nahlížel spíše jako na důsledek špatné kvalifikace jedince, či neznalosti takových výrobních postupů, jež by zajistily smysluplný výdělek. Spíše než důsledky chudoby se Adámek ve svých teoretických úvahách věnoval možnostem, jak jí stát může aktivně předcházet. Viděl v ní v první řadě demoralizující hrozbu pro společnost a současně potenciální vykořisťování finančních možností obcí. Byl si však vědom toho, že někteří jedinci se nezáměrně dostávají do mimořádně obtížných situací, z nichž jim ani možnost vzdělání a bezplatné rekvalifikace nepomůže. Jádrem pomoci sirotkům pak stále viděl především v soukromých sbírkách a dobročinné činnosti filantropicky smýšlejících spoluobčanů. V otázce péče o sirotky, chudé a malomyslné bylo jeho hlavním počinem zajištění postupného zestátnění ústavů věnujících se této činnosti a tedy i jejich lepší financování díky státním subvencím ze sirotčího zemského fondu. „Sociální otázce“ v užším slova smyslu (tj. otázce dělnické) se v praxi věnoval pouze okrajově a zvláště v tomto směru tedy „zaostával“ za svým současníkem Dr. Albínem Bráfem, který pojištění dělnictva věnoval zvláštní pozornost.³⁴⁶

Ačkoliv svým zaměřením i přístupem k tématu ještě nemůže být Adámek řazen mezi představitele české školy sociálního myšlení, pořád je v jeho díle zřejmý sociální aspekt. Podobně jaké umírněný liberál Albín Bráf sice nebyl zastáncem plýtvání zemských subvencí, avšak současně chápal finanční pomoc státu jako nevyhnutelnou, pokud má být zajištěn hospodářský i kulturní rozvoj společnosti jako celku. Zajištění kvalitního (teoretického i praktického) a dostupného vzdělání mělo jako stěžejní krok pro úspěšné započítí profese mělo v případě Adámka jasný sociální rozměr. Chápal jej jako jakési alternativní „pojištění“, jež by stát měl bezplatně zajistit všem svým občanům.³⁴⁷ Ani Adámkova aktivní podpora nejrůznějších spolků a profesních organizací nebyla náhodná. Právě v nich viděl jakési pokračovatele cechů a současně možnost zajištění zázemí a podpory i pro ty, kteří již státní vzdělání absolvovali

³⁴⁶ Právě při zúžení sociální problematiky pouze na dělnickou otázku – tj. tak, jako to učinil ve svém pojednání prof. Hlavačka – se pak Adámek vskutku jeví jako představitel starší generace „tradičně“ smýšlejících politiků orientovaných především na český státoprávní program a na „národně-emancipační postuláty“. Viz HLAVAČKA, M. – CIBULKA, P.: *c. d.*, s. 73. Viz též ŠTEFKO, M.: *c. d.*, s. 19.

³⁴⁷ KELLER, J.: *c. d.*, s. 118.

a potřebují další podporu či praktické informace. Další možnosti rozšiřování obzorů drobných živnostníků viděl v bezplatném zapůjčování nových strojů a inovativních zařízení, v pořádání nejrůznějších výstav, přednášek a setkání, v nichž by si řemeslníci a živnostníci dále předávali své zkušenosti. Různými dílčími kroky ze strany státu se snažil živnostníkům zajistit lepší nákup nových surovin i odbyt. Chtěl se především vyhnout falešnému dojmu nižších a středních vrstev, že se mohou spolehnout na cizí pomoc a pomoc státu. Důraz na organizovanou svépomoc bychom mohli vystopovat u Adámkova současníka Dr. Bráfa. Hledáním sociálních aspektů v tomto jinak zdánlivě hospodářském tématu však měl Adámek spíše ještě blíže k Bráfovu žákovi, Josefu Gruberovi.

Pohlížíme-li na Adámkův specifický přístup k sociální problematice, pak je třeba zvážit také jeho členství v Národní straně svobodomyslné. Ta sice v posledních desetiletích 19. století ještě stála „v čele českého politického života“, ale na přelomu století začalo být toto její prvenství „univerzálně národní“ strany nabouráváno.³⁴⁸ Její spíše volně formulovaný program se stal platformou pro vznik nejrůznějších odštěpeneckých názorových směrů a politické stranic nově začalo odrážet parciální skupinové zájmy.³⁴⁹ Adámek měl tendenci k některým problémům přistupovat radikálněji a především mnohem aktivněji než jeho spolustraníci.³⁵⁰ Navzdory tomu (částečně z přesvědčení, částečně možná i z pohodlnosti) nakonec neprojevil snahy ze strany až do konce života vystoupit. Strana jej pravděpodobně oslovovala především svým široce pojatým národně-emancipačním programem, v rámci něžž bylo možné se soustředit na více sociálních vrstev a ne se omezovat pouze na jedinou.³⁵¹ Programy

³⁴⁸ ČECHUROVÁ-ŠETŘILOVÁ, J.: *c. d.*, s. 137. MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J.: *c. d.*, s. 438.

³⁴⁹ ŠOLLE, Z.: *c. d.*, s. 127.

³⁵⁰ Příslušnost ke straně byla víceméně formální. Prokazovala se tím, jak se její přívrženci chovali při jednotlivých volebních aktech. MAREK, P.: *c. d.*, s. 45.

³⁵¹ Srov. s programem Národní strany svobodomyslné z roku 1895. Součástí volebního programu NSS z tohoto roku byla „politika pevného a vytrvalého odporu proti vládnoucímu systému, nastolit v království mír a docílit spokojenost a prospěch veškerého českého lidu. Důraz byl kladen především na „odstranění křivd způsobených českému národu, nastolit základy k politickému a národnímu vyrovnání v celém území koruny české.“ Strana se měla stát „strážcem a ochráncem obyvatelstva království proti všemu zkracování v ohledu politickém, národním i hospodářském, napomáhat ke kulturnímu i hmotnému povznesení lidu a upravit zemské finance a finance samosprávných sborů“. Dále byl kladen důraz na „nutnost řešení otázky zaopatřování chudých v souvislosti s reformou domovského práva, ale také se měl sněm více zaměřit na hospodářské a sociální otázky a rolnickou otázku a na hluboký úpadek zemědělství a nutnost jeho povznesení. V programu se objevily taktéž bodu týkající se povznesení kultury a zlepšení infrastruktury, ale i taková klišé jako, že bude „každé zkracování práv jazyka českého, samosprávy, svobod občanských, práva shromažďovacího a spolčovacího, volnosti tisku a veřejného projevu smýšlení,

Národní strany svobodomyšlné byly důsledně postaveny spíše na zažitých frázích a nenabízely programové návrhy k řešení daných problémů. Zůstaly tak vždy poměrně dosti otevřené pro konkrétní interpretaci a bylo spíše na individuální volbě poslance, jak s frázemi během svého volebního mandátu naloží. V porovnání s jinými mladočechy, pro něž byla mnohdy typická „nedůslednost a kolísavost“³⁵² tedy Adámkovi v tomto směru nelze vytknout alespoň snahu o důsledné sledování většiny bodů volebního programu NSS včetně použití své vlastní invence.

každé podlamování vlastenectví českého, každá urážka citů lidu našeho a zlehčování staletých jeho tradic“ náležitě kritizováno členy NSS. V zájmu „prospěchu a vůle národa“ strana kladla „rozhodný odpor proti každému trhání jednotného národa dle stavů“ a zároveň „proti vší strnulosti a nehybnosti“, avšak „věrna starým českým tradicím, starému českému programu a společné české věci“. NAVRÁTIL, Michael: *Almanach sněmu království českého (1895–1901)*. Praha 1896, s. 15–30. Dle Františka Šolleho mezi programem staročechů a mladočechů „v podstatě neexistoval zásadní rozdíl“. Obě strany totiž chtěly v první řadě dosáhnout historického českého státního práva a volily si za tím účelem pouze jinou taktiku a míru lidovosti. ŠOLLE, F.: c. d., 69.

³⁵² Tamtéž, 70.

Závěr

Říšský a zemský poslanec a okresní starosta Karel Adámek vnímavě pozoroval překotnou industrializaci probíhající v Rakousko-Uhersku a s ní související úpadek maloživnostnictva a rolnictva. Byl čím dál více znepokojen nerovnoměrným rozvojem národního hospodářství a především pak neustálým znevýhodňováním české ekonomiky v Předlitavsku a jejím utlačováním německým živlem. S nelibostí sledoval důsledky konzervativního liberalismu v českých zemích a mnohdy nebyl příliš spokojen ani se zpátečnickými tendencemi Národní strany svobodomyšlné jdoucí stále ve šlépějích své zaniklé konzervativní předchůdkyně. Z práce s prameny různorodého charakteru vyplývá, že Karel Adámek zůstal až do konce svého života zejména velkým idealistou, kterému se přičila politika úzce profilovaná na jednu sociální třídu. Roli poslance na zemském a říšském sněmu tak v rámci svého vysokého morálního kodexu v první řadě chápal jako „službu národu“. Snahy o jeho celkový hospodářský rozvoj, kulturní povznesení a o zlepšení životní úrovně všech jeho příslušníků bez ohledu na sociální původ rezonují všemi Adámkovými publikacemi, jeho řečmi pronesenými na sněmech a odrážejí se i v jeho konkrétních politických krocích.

Zcela v souladu s českým státoprávním programem šlo Adámkovi v první řadě o zrovnoprávnění českého národa s ostatními etniky žijícími na území Předlitavska, především pak s Němci. Byl si vědom toho, že národ může být konkurenceschopný, hrdý a silný, pouze pokud má přístup ke kvalitnímu bezplatnému vzdělání v mateřském jazyce a zná tak svou bohatou kulturu, historii a tradice. Další stěžejní podmínku silného národa pak spatřoval ve schopnosti jeho ekonomiky držet krok s ekonomikami jiných národů. Ve svých studiích opakovaně porovnával národní hospodářství s jinými evropskými státy a dospěl k názoru, že může být konkurenceschopné a profitující pouze za podmínky, že má i ten nejméně významný představitel daného národa zajištěnu základní životní úroveň a přístup k práci, jež ho uživí. V duchu liberalismu sice neustále vybízel k individuální svépomoci, ale současně dodával, že jsou okolnosti, kdy „neviditelná ruka trhu“ vše sama nevyřeší. Byl tedy zastáncem umírněných zásahů a podpory ze strany státu všude tam, kde by představitelé konzervativně liberálního hledisko ponechali osud znevýhodněných zcela v ruce šťastnějších jedinců disponujících kapitálem.

Předkládaná diplomová práce vymezila pojmosloví z oblasti sociální problematiky tak, že sociální myšlení a politika nebyly hodnoceny pouze z hlediska tzv. dělnické otázky, ale spíše z pohledu společnosti jako celku, k jehož funkčnosti je třeba zajistit důstojné životní podmínky všem jedincům dílčích sociálních skupin. Výše naznačená analýza příkladových problémů, kterými se Adámek během své pestré kariéry v zemském a říšském sněmu zabýval, naznačila, že zvláště v oblasti sociální politiky státu zaměřené na pomoc středním třídám a zlepšení jejich podmínek příslušníci zemského výboru nezůstal jen u pouhého „teoretizování“, nýbrž že se dlouhodobě snažil své názory také převést do praxe. Toto jeho hlavní zaměření na maloživnostníky, řemeslníky, obchodníky i rolníky odpovídá jak profilu Adámkovy „domovské“ strany, tak i prostředí, z nějž sám pocházel on i většina jeho voličů a které mu tedy bylo nejbližší. V neposlední řadě mělo na jeho konkrétní profesní zaměření bezesporu i vliv celoživotní působení v okresním zastupitelstvu, které mělo jasně vymezenou sféru svých kompetencí.

Adámkovy konkrétní počiny v oblasti zakládání a vybavení ryze českých odborných škol, zajištění kurzů a přednášek pro řemeslníky a živnostníky, zřízení Technologického muzea, jež by pravidelně vystavovalo a (půjčovalo k vyzkoušení) nové exponáty, či snahy o prosazení menšího daňového zatížení obyvatelstva českých zemí spolu s činností v oblasti úpravy veřejné péče o sirotky a o pozemštění léčebných ústavů jasně prokazují, že sice byl liberálem, ale již s výrazným prosociálním myšlením. Státními subvencemi na druhou stranu Adámek nechtěl plýtvat nadarmo. Opakovaným zdůrazňováním pracovitosti, svépomoci, šetrnosti, spořivosti, tolerance a jednání v souladu se svědomím, chtěl zajistit, aby byly státní peníze investovány tam, kde si jich občané náležitě budou vážit. Tyto hodnoty mohl po svém okolí vyžadovat vzhledem k tomu, že se jimi sám po celý život snažil řídit.

Dělnictvu se ve svých úvahách Karel Adámek taktéž věnoval, avšak z tohoto pohledu byl spíše pragmatikem. Sociální demokracie jej svým přílišným radikalismem a jednostrannou orientací na jednu třídu společnosti spíše odrazovala a nastavení jistých regulí pro vztah mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem chápal v první řadě jako nutnost, aby bylo zabráněno případným nepokojům ze strany dělnictva. Souhlasil se svými současníky, že otázku je nutné řešit, avšak kromě prosazování všeobecného nedělního klidu s konkrétním programem této problematiky nikdy nepřišel. V tomto směru nezbyvá tedy než souhlasit s Milanem Hlavačkou, že pokud šlo o „sociální

otázku“ v užším slova smyslu, zůstal Karel Adámek pouze teoretikem. Nutnosti úprav pracovních poměrů v továrnách a rozšíření povinného pojištění dělnictva sice věnoval několik dílčích publicistických studií, na problematiku ovšem nahlížel především z moralistického hlediska. Varoval před celospolečenskými důsledky nekontrolovaného chudinství a alkoholismu, který označil za „kořaleční mor“. Vysoký morální kodex a tzv. sekundární ctnosti byly nicméně právě tím, čím se buržoazie měla tendenci vymezovat ať už proti dělnictvu na jedné straně, tak proti aristokracii na straně druhé. I další závěr prof. Hlavačky tedy odpovídá zjištěním této práce, a sice že Karel Adámek chápal v první řadě dělnickou otázku jako problém morální a etický.

Inspiraci marxismem a socialistickými směry bychom tedy vskutku u Adámka hledali marně. Kapitalistický systém jako takový rozhodně neodmítal, ale zdůrazňoval, že někdy je zásah státu žádoucí a že je tedy nutné do příliš liberální politiky propagované konzervativními směry vnést sociální zřetel. S nelibostí reflektoval nerovné sociální postavení maloživnostníků, řemeslníků, obchodníků, rolníků i dělníků a zamýšlel se nad tím, jak zajistit jejich konkurenceschopnost na trhu a zamezit jejich úpadku. V celkovém zlepšení výrobních možností a životních podmínek středních a nižších vrstev viděl klíč nejen k budování silnější ekonomiky, ale také k větší spokojenosti a k hrdosti národa i k jeho rovnoprávnějšímu postavení v rakousko-uherském soustátí. Při vyhodnocení Karla Adámka jako liberalisty bychom tedy měli připojit odpovídající adjektivum „národní“.

Také zasazení Karla Adámka do širšího dobového a tematického kontextu výše naznačené závěry potvrzuje. V porovnání s ostatními soudobými sociálními mysliteli a s počátky formování sociálního státu například v bismarckovském Německu vyznívají jeho názory spíše konzervativně a dosti tradičně. Byl výborným teoretikem, mimořádně nadaným kompilátorem a výjimečným dobrým statistikem. Jeho řečnické schopnosti a razance, jakou své myšlenky formuloval, byly na svou dobu mimořádné. Tuto svou zbraň dokázal velmi efektivně využít především při bránění zájmů konkrétních hospodářských a rolnických spolků a při žádostech o subvence v zemském sněmu. Přesto přese všechno zůstaly některé jeho teoretické úvahy pouze „na papíře“ jako moralisticky laděná shrnutí dané problematiky a do praxe nikdy uvedeny nebyly, respektive primárně nebyly ani zamýšleny jako konkrétní program k řešení sociální otázky. I když se nejednou během své politické kariéry Karel Adámek pozastavoval nad zpátečnickou politikou Českého klubu na říšské radě, vždy nakonec zůstal věrný

své „domovské“ straně a tudíž i základním bodům jejího politického programu. Protože však byl svědkem postupného vydělování dílčích politických proudů z této původně jednotné honorační mladočeské strany, poměrně vnímavě zareagoval na nutnost alespoň částečně tyto změny reflektovat a nezůstat u ryze konzervativního programu, jež by oslovoval pouze malou část obyvatelstva českých zemí. Navzdory tomu, že v porovnání se svými současníky v čele s Albínem Bráfem přímo v oblasti sociální politiky Adámek nevystoupil s nikterak razantním a konkrétně zacíleným programem, řada jeho návrhů nejenže bezprostředně reagovala na tzv. sociální události a rizika, ale především již zohledňovala konkrétní sociální práva občanů. Zvláště v tomto ohledu (a také svou takřka bezmeznou publikační a řečnickou aktivitou) předčil většinu svých ostatních spolustraníků v Národní straně svobodomyšlné a místo předchůdce české školy sociální politiky mu tak po právu náleží.

Předkládaná diplomová práce je pouhým cíleným výběrem Adámkových politických kroků. Snažila se na něj nazírat z jiného, interdisciplinárního hlediska a zohlednit tak aktuální trendy a tendence výzkumu v soudobém akademickém prostředí, zvláště pak v rámci Historického ústavu Akademie věd, ale i na právnických a ekonomických fakultách. Vzhledem k Adámkovu celoživotnímu důrazu na samosprávné orgány státní správy byly primárně využity prameny české provenience v rámci zemského sněmu a zemského výboru. Přesto, zvláště pokud jde o objektivnější hodnocení Adámkovy osobnosti, nabízelo by se jako inspirace k dalšímu výzkumu nalézt dostatek pramenů zahraniční provenience (tj. v německém jazyce), jež by tohoto politika pravděpodobně hodnotily z nezájatého pohledu druhé strany, popř. alespoň s větším odstupem než jak je tomu v případě archiválií uložených v Rodinném fondu Adámků v Národním archivu a v případě českých periodik.

Samotný rodinný fond je navíc natolik obsáhlý (zvláště pokud jde o kartony bezprostředně se týkající Karla Adámka), že se i v rámci něj stále nabízí řada možností, jak je tento materiál možné uchopit, či zpracovat z jiného úhlu pohledu. Časové i tematické vymezení práce neumožnilo ani zdaleka projít větší část dostupné pramenné základny. Prioritou výběru byl reprezentativní a pokud možno pestrý vzorek podkladů. Z toho důvodu nebylo pracováno jen s archivními prameny, ale také s některými publikovanými prameny a dobovými periodiky. Témat, resp. podkladů k dalšímu zpracování se stále nabízí celá řada. Například kartony s Adámkovou korespondencí s význačnými osobnostmi, ale i s rodinnými příslušníky byly zřejmě

badateli doposud takřka nedotčeny. Na základě jím publikovaných pamětí by se nabízelo sledovat, jak komentoval dobovou situaci, jaký byl jeho vztah k ostatním politickým stranám a jak hodnotil činnost ostatních poslanců v rámci říšského sněmu. Samostatnou kapitolkou jsou pak jeho názory na německý živel a na židovskou menšinu v českých zemích a na jejich politiku na půdě říšského sněmu. Je pochopitelné, že se Karel Adámek přímo vyjadřoval také k českému státoprávnímu programu, vídeňským puntacím dokonce věnoval samostatnou publikaci. Bylo by bezesporu zajímavé komparovat jeho (mnohdy poměrně razantně formulované) argumenty s názory ostatních českých poslanců na říšském sněmu. Dílem menšího rozsahu, avšak nemalého významu pro chrudimský, potažmo hlinecký region by pak zajisté bylo představení Adámkovy činnosti v Komisi pro úpravu řek v Království českém, v níž neochvějně prosazoval nutnost stavby údolní přehrady v Hamrech. Inspiruje-li předkládaná diplomová práce k dalšímu studiu Adámkových ego-dokumentů a jeho rozsáhlé osobní pozůstalosti, pak bezesporu splní jeden ze svých vytyčených cílů.

Seznam použitých zkratek

AV ČR	Akademie věd České republiky
c. k.	císařsko-královský
č. p.	číslo popisné
ČČH	Český časopis historický
ČsČH	Československý časopis historický
eds.	editoři
inv. č.	inventární číslo
kap.	kapitola
KČ	Království české
mj.	mimo jiné
MMG Hlinsko	Městské muzeum a galerie Hlinsko
NA Praha	Národní archiv Praha
NSS	Národní strana svobodomyslná (tj. mladočeská)
NVČ	Národopisná výstava českoslovanská
obr.	obrázek
RAA	Rodinný archiv Adámků
RAAH	Rodinný archiv Adámků z Hlinska
SOKA Chrudim	Státní okresní archiv Chrudim
UK v Praze	Univerzita Karlova v Praze
vyd.	vydání
ZV	Zemský výbor Království českého

Prameny a literatura

1. Prameny

1. 1. Archivní (nepublikované) prameny:

- **Národní archiv Praha (NA Praha); fond Rodinný archiv Adámků z Hlinska (fond RAAH):**

- kart. 1, Osobní doklady;
- kart. 3, „Paměti“, sv. 1.–4., Říšská rada – Zemský sněm, 1879–1883;
- kart. 4, „Paměti“, sv. 5.–8., Říšská rada – Zemský sněm, 1883–1887;
- kart. 5, „Paměti“, sv. 9.–11., Říšská rada – Zemský sněm, 1887–1890;
- kart. 6, „Paměti“, sv. 12.–13., Říšská rada – Zemský sněm, 1891–1892;
- kart. 7, „Paměti“, sv. 14.–15., Říšská rada – Zemský sněm, 1892–1894;
- kart. 8, „Paměti“, sv. 16.–18., Říšská rada – Zemský sněm, 1894–1896;
- kart. 9, „Paměti“, sv. 19.–21., Říšská rada – Zemský sněm, 1896–1898;
- kart. 10, „Paměti“, sv. 22.–23., Sjezdy – Různé – Sněm, 1898–1899;
- kart. 11, „Paměti“, sv. 24.–26., Říšská rada – Zemský sněm – Sjezdy – Různé – Doplňky, 1874–1900;
- kart. 12, „Paměti“, sv. 27.–28., Říšská rada – Zemský sněm, 1899–1902;
- kart. 13, „Paměti“, sv. 29.–30., Slavnosti – Sjezdy – Volby – Panská sněmovna – Různé, 1884–1910;
- kart. 14, „Paměti“, sv. 31.–32., Slavnosti – Sjezdy – Panská sněmovna – Zemský sněm – Různé, 1906–1915;
- kart. 15, Dokumentační materiál k písemným Pamětem, 1855–1888;
- kart. 16, Dokumentační materiál k písemným Pamětem, 1888–1900;
- kart. 17, Materiál z členství ve finančních a daňových komisích;
- kart. 18, Materiál z činnosti v zemském sněmu a zemském výboru (zemský výbor, zemská živnostenská komise, zemská statistická komise);
- kart. 19, Materiál z činnosti v zemském sněmu a zemském výboru (zemská komise pro úpravu řek v král. Českém);
- kart. 20, Materiál z činnosti v zemském sněmu a zemském výboru (historická komise zemského výboru, umělecká komise zemského výboru, zemský archiv, zemědělské školství aj.);

- kart. 21, Materiál z činnosti v zemském sněmu a zemském výboru (řemeslnické a živnostenské školství pokračovací, organizace sociální péče), Říšská rada a Panská sněmovna – pozvánky ku zasedání, Stavba rakouské severozápadní dráhy;
 - kart. 22, Rodinná korespondence;
 - kart. 37, Korespondence s politickými stranami a organizacemi;
 - kart. 38, Korespondence se státními úřady (1882–1917) a okresními výbory (1879–1913);
 - kart. 39, Korespondence s obcemi a okresy (1881–1913);
 - kart. 40, Korespondence s místními školními radami a okresními školními výbory, Poradním sborem českých okresů, Svazem českých měst, Národní radou českou, Ústřední maticí školskou aj.;
 - kart. 42, Korespondence se Zemědělskou radou, hospodářskými, učitelskými, studentskými, sociálními aj. spolky;
 - kart. 43, Korespondence se školami, ústavy a organizacemi;
 - kart. 44, Korespondence s řemeslnickými a živnostenskými spolky, obchodními komorami, spolky a grémii;
 - kart. 47, Rukopisy prací vlastních;
 - kart. 50, Paměti z let 1888–1895;
 - kart. 51, Paměti z let 1896–1900;
 - kart. 52, Paměti z let 1901–1915;
 - kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka (Nakládání s Památkem a jeho úkol, Práva členů rodiny Karla Adámka, Materiál k životopisu K. Adámka);
 - kart. 103, Rukopisy K. V. Adámka (Výpisky ku genealogii rodu Adámků a poznámky k životopisu členů rodiny Adámkovy aj.).
- **Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), fond Archiv města Hlinsko:**
 - inv. č. 1021, ka. 127, Podklady k organizaci voleb do říšské rady z let 1861–1901;
 - inv. č. 1018, ka. 123, Organizace obecních voleb z let 1850–1919;
 - inv. č. 1019, ka. 124, Seznamy voličů, volební protokoly, záznamy o sčítání hlasů z let 1864–1886.
 - **Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), fond Spolek paní a dívek Vlasta Hlinsko:**
 - inv. č. 5, Stanovy spolku 1893.
 - **Městské muzeum a galerie Hlinsko (MMG Hlinsko), fond Rodinný archiv Adámků (fond RAA):**

- Vyslovení uznání a úcty K. Adámkovi, Učitelství sbor měšťanské a obecné školy v Hlinsku, 4. 11. 1876;
- Rukopis okresního tajemníka Josefa Jelínka pro úřední věstník v Německém Brodě (*Naše snahy*, r. VI, č. 3);
- Smuteční oznámení, 11. 1. 1918;
- Protokol sepsaný při příležitosti 23. slavnostní schůze zastupitelstva města Hlinska konané 12. 3. 1940 v Hlinsku.

1. 2. Publikované prameny:

ADÁMEK, Karel: *Časové otázky*, sv. II. *Osvobození rolnictva*. Velké Meziříčí 1888.

TÝŽ: *Časové úkoly*. Chrudim 1902.

TÝŽ: *Hospodařme vodou*. Praha 1901.

TÝŽ: *Hospodářský rozkvět Uher*. Praha 1905.

TÝŽ: *Jindy a nyní*. Chrudim 1890.

TÝŽ: *Krize hospodářského průmyslu*. Praha 1902.

TÝŽ: *Meliorování a chov dobytka*.

TÝŽ: *Naše dělnictvo*. Brno 1885.

TÝŽ: *Naše rolnictví*. Brno 1884.

TÝŽ: *Našemu řemeslnictvu*. Praha 1895.

TÝŽ: *Nedělní klid*. Praha 1893.

TÝŽ: *Některé příčiny hospodářské krize*. Chrudim 1891.

TÝŽ: *Poslanec Karel Adámek o upravování pozemkové daně*. Chrudim 1896.

TÝŽ: *Poslání Ústřední Matice školské*. Chotěboř 1895.

TÝŽ: *Pro naše rolnictvo*. Praha 1913.

TÝŽ: *Pro naše výtvarná umění*. Praha 1911.

TÝŽ: *O alkoholismu*. Chrudim 1895.

TÝŽ: *O financích království českého*. Chrudim 1899.

TÝŽ: *O našem zemědělském úvěrnictví*. Chrudim 1897.

ADÁMEK, Karel: *O naší politice vyučování*. Velké Meziříčí 1889.

TÝŽ: *O pojišťování dělníkův zemědělských*. Chrudim 1885.

TÝŽ: *O reformě domovského práva*. Praha 1897.

TÝŽ: *O reformě živnostenského práva*. Praha 1897.

TÝŽ: *O reformě živnostenského řádu*. Praha 1897.

TÝŽ: *O statistice*. Chrudim 1899.

TÝŽ: *O upravování pozemkové daně*. Chrudim 1896.

TÝŽ: *O zemském hospodářství v království českém*. Brno 1888.

TÝŽ: *Obrana českého školství*. Roudnice 1883.

TÝŽ: *Organisování zastupování zájmův dělnictva*. Chrudim 1890.

TÝŽ: *Pojišťování dělnictva*. Praha 1898.

TÝŽ: *Pojišťování dělníků*. Brno 1896.

TÝŽ: *Pokračovací a odborné vzdělávání*. Praha 1890.

TÝŽ: *Příspěvky k upravení chudinství*. Chrudim 1896.

TÝŽ: *Reforma našeho zdravotnictví*. Karel Adámek 1905.

TÝŽ: *Reforma správy škol dle úmluv vídeňských*. Chrudim 1890.

TÝŽ: *Rakousko k Německu*. Praha 1904.

TÝŽ: *Rozhledy v politice vyučování*. Chotěboř 1893.

TÝŽ: *Slovo o Židech*. Chrudim 1899.

TÝŽ: *Společné pokladny sirotčí*. Chrudim 1899.

TÝŽ: *Tržební smlouvy, Úvahy a rozhledy*. Chrudim 1892.

TÝŽ: *Upravení pozemkové daně*. Praha 1895.

TÝŽ: *Úvahy o našem lnářství*. Chrudim 1896.

TÝŽ: *Zastupování zájmů rolnictva*. Chrudim 1890.

TÝŽ: *Z bojiště proti kořalečnímu moru*. Chrudim 1893.

TÝŽ: *Zemské pojišťování rolnictva*. Chrudim 1903.

TÝŽ: *Zemské sirotčí fondy*. Chrudim 1906.

TÝŽ: *Z mezinárodního bojiště: Úvahy o politice tržební*. Chrudim 1891.

1. 3. Edice, paměti a dobová publicistika:

ADÁMEK, Karel: *Chrudimsko*. Roudnice 1878.

TÝŽ: *Kořaleční mor*. Praha 1884.

TÝŽ: *Mé paměti z doby Taafovy (1879–1903)*. Hlinsko 1910.

TÝŽ: *Naše pře s ministrem Dr. Gautschem*. Velké Meziříčí 1888.

TÝŽ: *Národohospodářské rozhledy*. Brno 1889.

- TÝŽ: *Národohospodářské a statistické rozhledy*. Praha 1899.
- TÝŽ: *Paměti z doby Badeniovy*. Praha 1910.
- TÝŽ: *O zemském sirotčím fondu: Řeč na sněmě král. Českého*. Praha 1907.
- TÝŽ: *Řeči Karla Adámka, poslance na Radě říšské (1879–1880)*. Praha 1880.
- TÝŽ: *Řeči poslance Karla Adámka, pronešené o sjezdu rolnictva ze zemí koruny České v Opavě a Kateřinkách 21. května 1888*. Opava 1888.
- TÝŽ: *Řeč Karla Adámka o živnostenském řádu předenešená na říšské radě dne 6. prosince 1882*. Praha 1882.
- TÝŽ: *Řeč Karla Adámka v generálním rokování o zemském rozpočtu na rok 1900 na sněmě Království českého dne 20. prosince 1900*. Chrudim 1901.
- TÝŽ: *Řeč o zrušení roboty ve slavnostní valné hromadě okresního hospodářského spolku poličského 12 dne měsíce srpna l. 1888*. Polička 1888.
- TÝŽ: *Řeč předsedy kuratoria Kr. čes. střední hospodářské školy chrudimské Karla Adámka při slavnosti otevření nové budovy dne 7. května 1905*. Praha 1906.
- TÝŽ: *Sociální demokracie a rolnictvo*. Chrudim 1901.
- TÝŽ: *Uhry a Rakousko. Národohospodářské a statistické rozhledy*. Brno 1891.
- TÝŽ: *Upomínky na Národopisnou výstavu*. Praha 1896.
- TÝŽ: *Vývoj živnostenské politiky na sněmě království Českého*. Praha 1896.
- TÝŽ: *Zájmová společenstva rolnická*. Chrudim 1906.
- TÝŽ: *Z dějin okresu hlineckého*. I. díl. Hlinsko 1909.
- TÝŽ: *Z dějin osvobození rolnictva*. Chrudim 1899.
- TÝŽ: *Ze statistiky lidské bídy*. Chrudim 1896.
- TÝŽ: *Z hospodářské politiky*. Chrudim 1898.
- TÝŽ: *Z naší doby*. I. díl. Velké Meziříčí 1885.
- ADÁMEK, Karel: *Z naší doby*. II. díl. Velké Meziříčí 1886.
- TÝŽ: *Z naší doby*. III. díl. Velké Meziříčí 1888.
- TÝŽ: *Z naší doby*. IV. díl. Velké Meziříčí 1890.
- TÝŽ: *Z naší hospodářské politiky: Pomoc chudým krajům*. IV. díl. Chrudim 1901.
- TÝŽ: *Živnostensko-politická činnost sněmu království českého v letech 1898–1900*. Praha 1900.
- ADÁMEK, Karel Václav: *Sborník okresu hlineckého*. Praha 1897.
- TÝŽ: *Století hlineckého pobytu a působení Adámkova rodu*. In: *Východ, Hradec Králové* 1933, č. 49, s. 3.
- Adámkův den v Hlinsku*. Hlinsko 1910.

- BRÁF, Albín: *Články o dělnické otázce do Ottova slovníku naučeného*. Praha 1893.
- JELÍNEK, Josef: *Zpráva o činnosti okresního zastupitelstva hlineckého v l. 1905–1915*. Praha 1916.
- NAVRÁTIL, Michael (ed.): *Almanach sněmu království českého (1895–1901)*. Praha 1896.
- Obraz strany mladočeské a čestný soud, položený na den 6. září 1891*. Praha 1891.
- ŠKARDA, Václav: *Národní strana svobodomyslná a její program*. Praha 1897.
- Za Karlem Adámkem: Pohrobní vzpomínka*. Hlinsko 1918.

1. 4. Denní tisk a další periodika:

- Beseda selských listů*, č. 14, 27. 3. 1910.
- Čas*, č. 74, 15. 3. 1910.
- Česká revue*. Praha, 11, 1918, č. 2, s. 3.
- České noviny*, č. 28, 30. 1. 1883.
- České noviny*, č. 60, 11. 3. 1883.
- Den*, č. 65, 14. 3. 1910.
- Hlasy východočeské*, č. 11
- Chrudimské noviny*, č. 10, 10. 3. 1883.
- Lidové noviny*, č. 12, XXVI.
- Lidový deník*, r. V, 13. 1. 1918.
- Národ*, č. 6, 1910
- Národ a škola*, č. ??, 6. 3. 1883. 16. 3. 1883. s. 43.
- Národní listy*, č., 13. 3. 1883.
- Národní listy*, č. 72, 13. 3. 1910.
- Národní listy*, č. 73, 14. 3. 1910.
- Národní listy*, č. 76, 17. 3. 1910.
- Národní listy*, č. 11, 1918.
- Národní listy*, č. 17, 19. 1. 1918.
- Nové ilustrované listy*, 19. 1. 1918.
- Obzor národohospodářský*, č. 3, leden 1918. r. XXIII.,
- Ochrana mládeže: Časopis pro veřejnou i soukromou péči o mládež v Království českém*, r. VIII, sešit. 2, 1918.

Osvěta lidu, č. 29.
Pokrok, 9. 3. 1883.
Pokrok, č. 101, 1883.
Posel z Prahy, 30. 1. 1883.
Pozor. Olomouc, č. 11, 13. 1. 1918.
Pražské noviny, č. 120, 21. 5. 1856.
Přehled, č. 27, 25. 3. 1910.
Říp, č. 6, 16. 3. 1883.
Selské listy, č. 61, 16. 3. 1910.
Střední Labe upravené a uplavněné, č. 1, 1910.
Světozor, č. 24, 1910
Škola a národ, č. 6, 16. 3.
Slovenský Týždenník, č. 11, 18. 3. 1910.
Union, č. 72, 13. 3. 1910.
Úřední věstník okresního výboru v Ústí nad Orlicí, č. 5, 8. 3. 1910.
Věstník československého obchodního pomocnictva, č. 63, 20. 3. 1910.
Východ, 16. 5. 1925.
Východ, č. 49, 8. 12. 1933.
Východ, č. 50, 14. 12. 1933.
Východ, č. 51, 22. 12. 1933.
Zemědělské a družstevní noviny, 18. 1. 1918.
Zlatá Praha, r. XXVII, č. 25.
Zlatá Praha, č. 2, 1916.
Zpráva z plenární schůze Výkonného výboru NSS
Živnostenský věstník, č. 4, duben 1910.

2. Literatura

BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha 2005.

BROUČEK, Stanislav: *České národopisné hnutí na konci 19. století*. Praha 1979.

ČECHUROVÁ-ŠETŘILOVÁ, Jana: *Politická reprezentace českých podnikatelů na počátku 20. století (příklad kontextu mladočeských představitelů s vedením*

živnobanky). In: KÁRNÍK, Zdeněk (ed.): K novověkým sociálním dějinám českých zemí II, Z dob rakouských a předlitavských (1848–1918). Praha 1998, s. 137–149.

DAVID, Karel: *Úvod*. In: Rodinný archiv Adámků z Hlinska, Inventář. Číslo pomůcky: 126. Praha 1958.

DOLEŽALOVÁ, Antonie: *Ekonomie, filantropie, altruismus*. Praha 2008.

TÁŽ: *Welfare State or Social Reconciliation? The Social Question from the Perspective of an Economist (Albín Bráf)*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica – VORÁČEK, Emil, et al: *Theory and Practice of the Welfare State in Europe in 20th century*. Prague 2014, s. 177–198.

DUŠEK, Jiří: *Spolková činnost v okrese Chrudim od vydání spolkového zákona do roku 1949*. České Budějovice 2010 (nepublikovaná magisterská práce).

DVOŘÁKOVÁ, Lucie: *Habsburská monarchie (1848–1918): Volební systém a vývoj volebního práva*. Brno 2008 (nepublikovaná bakalářská práce).

FASORA, Lukáš: *Dělník a měšťan: vývoj jejich vzájemných vztahů na příkladu šesti moravských měst (1870–1914)*. Brno 2010.

FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. Brno 2006.

HAŠKOVÁ, Hana: *Adámkové jako vedoucí elita města Hlinska v druhé polovině 19. století*. Brno 2004 (nepublikovaná bakalářská práce).

HLAVAČKA, Milan – CIBULKA, Pavel, et al.: *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781-1939: Ideje, legislativa, instituce*. Praha 2015.

HLAVAČKA, Milan, et al.: *České země v 19. století II: Proměny společnosti v moderní době*. Praha 2014.

TÝŽ: *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech, 1862–1913*. Praha 2006.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: Od počátku státu po současnost*. Praha 2007.

HROMÁDKOVÁ, Kateřina: *Činnost Karla Adámka v hlinecké samosprávě v letech 1865–1918*. Chrudimské vlastivědné listy, 12, 2003, č. 4, s. 11–14.

TÁŽ: *Karel Václav Adámek*. Pardubice 2003 (nepublikovaná bakalářská práce).

TÁŽ: *Karel Václav Adámek a jeho činnost muzejní a muzeologická*. Pardubice 2008 (nepublikovaná magisterská práce).

KELLER, Jan: *Soumrak sociálního státu*. Praha 2009.

KLADIWA, Pavel: *Specifika systému obecních voleb v předlitavském období a jeho vliv na volební kulturu (na příkladu Moravy a Rakouského Slezska)*. Historie – Otázky – Problémy: Politická kultura v českých zemích a Československu 1848–1948, 6, 2014, č. 1, s. 64-81.

KLIPCOVÁ, Barbora: *Podíl Adámků z Hlinska na rozvoji českého muzejnictví*. Opava 2003 (nepublikovaná magisterská práce).

- KOBETIČ, Pavel: *Osobnosti Chrudimska*. Chrudim 2002.
- KOBLÍŽEK, Vladimír: *Před 170 lety se narodil Karel Adámek*. Chrudimské vlastivědné listy. 19, 2010, č. 2, s. 2–4.
- KOTOUS, Jan, et al.: *Velké osobnosti české školy sociální politiky*. Praha 2014.
- KREBS, Vojtěch, et al.: *Sociální politika*. 5. vyd. Praha 2010.
- KŘIVANOVÁ, Magda a kol.: *Hlinsko, Srdce Českomoravské vrchoviny*. Hlinsko 2009.
- KUBEC, František: *Památce Karla Adámka: Náčrt jeho činnosti na poli zemědělské politiky*. Chrudim 1918.
- KUBÍČEK, Lubomír: *Tábory lidu v Čechách v 19. století*. Praha 2014 (nepublikovaná magisterská práce).
- KUČERA, Jiří A.: *Profesor Jaroslav Adámek*. In: Chrudimské vlastivědné listy, 1992, č. 6, s. 5.
- KUNCOVÁ, Věra: *Karel Adámek*. Olomouc 2008 (nepublikovaná seminární práce).
- LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. Praha 1999.
- LOBKOWITZ, František: *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Praha 1999.
- MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří: *Nástin sociálního vývoje českých zemí, 1781–1914*. Praha 2010.
- Tíž: *Sociální historiografie období industrializace českých zemí z let 1990–2000*. In: Český časopis historický. Praha 2001, r. 99, č. 2, s. 294–312.
- MAREK, Pavel, et al.: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Olomouc 2000.
- MARSHALL, Thomas Humphrey – BOTTOMORE, Tom: *Citizenship and Social Class*. London 1992, s. 3–51.
- MATĚJČEK, Jiří: *Příspěvek k popisu materiálních pozic chudého venkovského obyvatelstva, řemeslnického a průmyslového dělnictva v českých zemích ve 2. polovině 19. a na začátku 20. století*. In: KÁRNÍK, Zdeněk (ed.): *K novověkým sociálním dějinám českých zemí II, Z dob rakouských a předlitavských (1848–1918)*. Praha 1998, s. 115–136.
- MAZUROVÁ, Hana: *Karel Václav Adámek a jeho význam v dějinách českého muzejnictví*. Brno 1987 (nepublikovaná magisterská práce).
- MINÁŘOVÁ, Jana: *Bohumil Adámek: Neznámý autor Vysočiny*. Olomouc 2004 (nepublikovaná magisterská práce).
- MODRÁČKOVÁ, Dana: *Vývoj chrudimského průmyslového muzea pro východní Čechy v letech 1901–1914*. Brno 2006.
- NEUDORFLOVÁ, Marie L.: *Philosophical-Religious Roots of Social Thinking and its Reflection in Czech Society*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica – VORÁČEK, Emil, et al.: *Theory and Practice of the Welfare State in Europe in 20th century*. Prague 2014, s. 168–176.

- PANÝRKOVÁ, Adéla: *Jeden rok českého politika 2. poloviny 19. století na říšské radě ve Vídni*. Praha 2006 (nepublikovaná bakalářská práce).
- PONÍŽIL, Jiří: *Mladočeský politik a publicista Karel Adámek*. Olomouc 1995 (nepublikovaná magisterská práce).
- POSPÍŠILOVÁ, Martina: *Regionální spolky paní a dívek v Hlinsku a v Chrudimi v kontextu měnících se požadavků ženského emancipačního hnutí*. Olomouc 2012 (nepublikovaná seminární práce k dějinám 20. století).
- TÁŽ: *Význam okresní národopisné a průmyslové výstavy v Hlinsku pro hospodářský a kulturní rozvoj regionu na konci 19. století*. Olomouc 2012 (nepublikovaná bakalářská práce).
- POTŮČEK, Martin: *Sociální politika*. Praha 1995.
- PŮLPÁN, Karel (ed.): *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1900*. I. díl. Praha 1993.
- SPIEKER, Manfred: *Sociální stát a jeho krize*. Praha 1996.
- ŠOLLE, Zdeněk: *Století české politiky*. Praha 1998.
- ŠTAIF, Jiří: *Česká národní mentalita 19. století v kontextu sociálních dějin*. In: LENDEROVÁ, Milena - BEZECNÝ, Zdeněk - KUBEŠ, Jiří (eds.): *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*. České Budějovice 2003.
- ŠTEFKO, Martin, et al.: *Česká škola sociální politiky v souvislostech*. Praha 2015.
- TOMEŠ, Igor: *Sociální politika: Teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha 1996.
- TOMEŠ, Josef, et al.: *Český biografický slovník XX. století*. I. díl. Praha 1999.
- URBAN, Otto: *Kapitalismus a česká společnost*. 2. vyd. Praha 2003.
- VAŠKOVÁ, Jana: *Hlinecko a Národopisná výstava v Praze*. Chrudimské vlastivědné listy, 4, 1995, č. 3, s. 3.
- VEČEŘA, Miloš: *Sociální stát: Východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha 1996.
- VELEK, Luboš: *Karel Adámek (1840–1918) und die Sozialpolitik der Freisinnigen Nationalpartei (Jungtschechen)*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): *Sozial-reformatorisches Denken in den böhmischen Ländern 1848-1914*. München 2010, s. 341–374.
- VOLF, Miloslav: *Před sto lety se narodil Karel Adámek*. Lidové noviny, 13. 3. 1940, s. 3.
- VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla, et al.: *Biografický slovník českých zemí*. Praha 2004.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica – VORÁČEK, Emil: *Introduction, Theory and Practice of the Welfare State in the 20th and the Early 21st Century*. In: Tíž, et al: *Theory and Practice of the Welfare State in Europe in 20th century*. Prague 2014, s. 11–48.

3. Tisk a periodika

Chlumecké listy, č. 11, 9. 3. 1940.

Chrudimský deník, č. 136, 12. 6. 2009.

Lidové noviny., 13. 3. 1940.

Národní listy, č. 69, 11. 3. 1940.

Národní listy, č. 73, 15. 3. 1940.

Národní politika, 10. 3. 1940.

Noviny Chrudimska, 2000. a 2003

Polední list, 13. 3. 1940.

Večerní české slovo, 14. 3. 1940

Venkov, 9. 3. 1940.

Věstník Českého zemského ústředí obcí, měst a okresů v Praze, č. 7, 1. 4. 1940.

Východočeská národní politika, 13. 3. 1940.

Zpravodaj Českomoravské vysočiny, 13. 3. 1940.

Zpravodaj Českomoravské vysočiny, č. 12–13, 23. 3. 1940.

Zpravodaj Českomoravské Vysočiny, 8. 8. 1942.

4. Elektronické zdroje

DŽBÁNKOVÁ, Zuzana: *Albín Bráf – eticky a sociálně smýšlející ekonom*. Marathon [online], 6, 2007, č. 78, s. 3–9. In: http://www.valencik.cz/marathon/07/mar0706.htm#_Toc180751616 [cit. 11. 04. 2016].

Jana Macháčová. Bibliografie dějin českých zemí [online]. Historický ústav AV ČR. Praha, posl. úpravy 24. 11. 2014. In: <http://biblio.hiu.cas.cz/authorities/55951> [cit. 10. 12. 2014].

Jiří Matějček. In: *Historická sociologie. Časopis pro historické sociální vědy. Rejstřík autorů* [online]. Praha 2014. In: http://historicalsociology.cz/autori/jiri-matejcek?set_language=cs [cit. 10. 12. 2014].

KULHÁNKOVÁ, Alena: *Organizace: ASSITEJ*. In: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=organizace&id=56> [cit. 10. 11. 2015].

MACEK, Josef: *Sociální revue*, 1923, s. 7–10. In: <https://ciks.vse.cz/Edice/Macek/socialnipolitika.aspx> [cit. 2. 2. 2016].

Patent Františka Josefa Prvního (20/1861 ř. z.). In: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/20-1861.htm> [cit. 22. 11. 2015].

ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa: *Ženy ve vědě v letech 1840–1989* [naposledy změněno 18. 01. 2012]. In: <http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769> [cit. 13. 04. 2016].

TICHÁNKOVÁ, Věra: *Život za války*. In: <http://www.pametnaroda.cz/story/tichankova-vera-1920-1610> [cit. 11. 11. 2015].

Anotace

Autor: Bc. Martina Pospíšilová

Katedra, fakulta: Katedra historie, Filozofická fakulta

Název magisterské diplomové práce:

Karel Adámek (1840–1918) jako sociální myslitel

Podnázev magisterské diplomové práce:

Život a dílo říšského a zemského poslance a okresního starosty s důrazem na jeho sociální myšlení

Název diplomové práce v cizím jazyce:

Karel Adámek (1840–1918) as a Social Thinker: The Life and Work of a Member of the Austro-Hungarian Imperial Council, a Member of the Bohemian Municipal Assembly and the Hlinecko District Mayor with a Special Emphasis on his Social Thinking

Vedoucí práce: prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

Rozsah práce: 138 stran (194 394 znaků)

Počet příloh: 7 sekcí (18 obrazových příloh a 5 tabulek)

Počet titulů použitých pramenů, literatury a internetových stran: 174; 57; 8

Charakteristika práce:

Práce pojednává o Karlu Adámkovi (1840–1918), říšském a zemském poslanci a hlineckém okresním starostovi. První polovina práce nastiňuje jeho biografii a shrnuje témata a problémy, kterým se během své celoživotní politické dráhy věnoval. Nosným tématem práce je pak Adámkův zájem o tzv. „sociální otázku“ a o zvelebení podmínek českého řemeslnictva, obchodnictva, rolnictva a také dělnictva za účelem jejich podpory, ať již vzhledem ke konkurenci ze strany velkých kapitalistů či jiných národností (v první řadě Němců). Za pomoci konkretizování a ilustrování Adámkovy politické činnosti v oblasti sociálního zákonodárství a živnostenské otázky je v závěru práce formulován obecnější smysl a hlavní záměry politikova úsilí na půdě zemského a říšského sněmu. Zcela stranou nezůstal ani politikův přínos v dalších oborech jeho působnosti a také jeho prioritní zájem o rodné město Hlinsko a region. Práce má díky svému zaměření interdisciplinární ráz. Kromě historie, sociologie a politologie jsou v ní reflektovány též soudobé závěry ekonomického a právního rázu.

Klíčová slova: Karel Adámek; říšský poslanec; zemský poslanec; okresní starosta; říšský sněm; zemský sněm; panská sněmovna; okresní zastupitelstvo; České země v letech 1848–1918; česká samospráva v letech 1848–1918; Hlinsko (v Čechách) v letech 1840–1918; Národní strana svobodomyšlná (Mladočeši); Staročeši; sociální demokracie; sociální politika; sociální stát; sociální otázka; Česká škola sociální politiky; střední vrstvy; maloživnostnictvo; obchodnictvo; řemeslnictvo; rolnictvo; zemský sirotčí fond; nalezince; zestátnění humanitních a léčebných ústavů; dělnictvo; alkoholismus; domovské právo; zdravotní a úrazové pojištění; pracovní doba; svépomoc; konkurenceschopnost; maloživnostenský osobní úvěr; školství, zdravotní a sociální péče v českých zemích (1848–1918); pozemková daň; Albín Bráf; Josef Gruber.

Resumé

This diploma thesis deals with a life and work of Karel Adámek (1840–1918), a member of the Austro-Hungarian Imperial Council (i.e. of the Austro-Hungarian Parliament), a member of the Bohemian Municipal Assembly as well as the Hlinecko district Mayor. The study especially focuses on Adámek's thoughts concerning contemporary social problems from the perspective of the historical context of Austria-Hungarian Empire and especially in comparison to some other politicians and thinkers dealing with the so called "social question". Because of its main topic, the work inherently uses interdisciplinary approach making use of the latest research and findings of historians, sociologists, economists as well as studies from the field of politics and law.

The first part of the thesis introduces Adámek's family including his ancestors, his brothers and sisters, his wife Terezie as well as his descendants in order to present wider background that might have influenced his future, interests, work and goals. Following chapter includes Karel Adámek's biography and summarizes topics and problems that he dealt with throughout his lifelong political career. Some of Adámek's typical personal characteristics are discussed, as well. The core part of the thesis then deals Adámek's relations and opinions on social problems and social politics. The first chapter of this part provides some general background to the topic (namely historical roots of social thinking, Adámek's contemporaries also dealing with the social question and particular legislative measures trying to solve some of the social problems in Austro-Hungarian Empire at turn of the 19th and 20th centuries).

The following part of the thesis then illustrates Adámek's political activity within the field of social legislation and small tradesmen competitiveness problem. Through analyses of some of Adámek's published works as well as with the help of concrete practical examples of Adámek's contribution to social politics, the thesis aims to summarize some of the main goals of the politician's whole-life striving in the Bohemian Municipal Assembly and the Austro-Hungarian Parliament. References are made also to his personal initiative in the Hlinecko District. Karel Adámek's opinions on the ways that wellbeing of Czech middle and lower classes can be achieved are evaluated not only on the grounds of his membership in the Young Czech Party (also

called National Liberal Party), but also in comparison to other contemporary social thinkers.

The work comes to the conclusion that throughout his life Karel Adámek was first and foremost faithfully following so called Czech political programme trying to strengthen competitiveness, wellbeing education and pride of the Czech citizens as such. That is why he always emphasized the role of Czech autonomous municipal authorities in comparison to the Austro-Hungarian Imperial Council. As a member of the Czech Liberal Party he certainly did not reject the capitalistic system, but he tried to enrich it with several social aspects. Throughout his work he strongly emphasized the necessity of individual's self-help but he was also well aware that members of the Czech lower and middle classes cannot do much in case they are facing strong entrepreneurs with large capital. He therefore tried to make advantage of his position in the Austro-Hungarian parliament and the Bohemian Municipal Assembly to enforce the national policy and especially some concrete measure that would improve the position of the small tradesmen, craftsmen, peasants and workers. From theoretical social topics discussed by Adámek (including also some of his concrete achievements or contributions within the field of the state social policy) we might especially mention: vocational and technical education in the Czech language for free, affordable loans for tradesman, exhibitions of technological improvements within particular trades and crafts, machines and tools loans for tradesmen, campaign for Sunday becoming a state holiday, more accessible health care or establishment of some humanitarian and social institutions that would provide essential care and education for orphans, the poor and handicapped people.

When compared to other social thinkers of the second half of the 19th century, Adámek's approach to social question does not seem to be so beneficial for future development of the state social policies. As a predecessor of the Czech School of Social Politics, Karel Adámek still tended to approach social problems rather theoretically and often with a moral overtone hidden. Being a restrained liberal with aspects of prosocial thinking he did not want to narrow his focus only on improvement of the workers' conditions though he addressed these problems, as well. That is also why he never came with a concrete practical programme that would solve so called "social question". Even though he predominantly supported the interests of the middle classes represented by small tradesman and wealthier peasants, he still did not strictly follow

often rather conservative opinions the National Liberal Party. During his career there were several moments when he had to consult his conscience about the right direction of the Young Czech Party's politics. Considered from this perspective, in some aspects he therefore inclined to more radical ideas, However, he had not found anything appealing about the Marxist theories or the politics of the Social Democratic Party. What Adámek especially refused was the fact that the newly founded political parties often too much emphasized the needs of a particular social class over the needs of other citizens.

To conclude, from the perspective of the slowly evolving social state, Karel Adámek's opinions have to be classified as rather conservative. The core purpose he followed throughout his political career was especially more powerful and strong position of the so called Lands of the Bohemian Crown within the multiethnic Austro-Hungarian Empire. Because he was well aware that the nation becomes strong only when consisting of satisfied, educated and proud individuals, he tried to achieve this aim in nearly every particular step of his long professional life. Focusing especially on wellbeing and improved conditions of the (at that times already very diverse) middle class, he still did not ignore the necessity of setting at least some minimal standards of living and working also for lower classes. Adámek approached contemporary social problems from the perspective of the Czech national economy and its responsiveness to influential trade competition of the German origin. In his view, the national economy and trades can thus improve and increase its profit only on condition that even the least important citizen of the state is given the opportunity to earn his living and gradually improve his/her position in the society. Saying this, we should, however, also bear in mind that Karel Adámek strictly observed the virtues and moral values of the bourgeois member like diligence, honesty, incorruptness, modesty, thriftiness or fair play and that he expected these values also from others in order for them to deserve the state help.

Přílohy

- Příloha č. 1:** Seznam přednášek, které Karel Adámek absolvoval během II. semestru na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze (index)
- Příloha č. 2:** Rozpis jednotlivých volebních období a kandidatur Karla Adámka v rámci voleb do poslanecké sněmovny říšské rady (tabulka)
- Příloha č. 3:** Členství Karla Adámka ve výborech poslanecké sněmovny říšské rady (tabulka)
- Příloha č. 4:** Rozpis jednotlivých volebních období a kandidatur Karla Adámka v rámci voleb do zemského sněmu Království českého (tabulka)
- Příloha č. 5:** Členství Karla Adámka v komisích zemského sněmu (tabulka)
- Příloha č. 6:** Členství v zemských komisích během Adámkova působení v zemském výboru (tabulka)
- Příloha č. 7:** Obrazová příloha
- (1) *Rodný dům Karla Adámka*
 - (2) *Dům Adámkových v první pol. 20. stol.*
 - (3) *Reprezentativní dobová fotografie Karla Adámka*
 - (4) *Karel Adámek s chotí Terezií (rozenou Štulíkovou)*
 - (5) *Karel Adámek s rodinou (1913)*
 - (6) *Podpis Karla Adámka*
 - (7) *Budova muzea okresu hlineckého*
 - (8) *Členská legitimace Karla Adámka v rámci klubu NSS (1905)*
 - (9) *Účastníci lukařského běhu v Hlinsku (1905)*
 - (10) *Stavba Hamerské přehrady, první výstřel (1907)*
 - (11) *Odtoková štola, přepad a Petrův jez (Hamerská přehrada v době výstavby)*
 - (12) *Soudobý letecký pohled na hamerskou přehradu*

- (13) *Dnešní podoba hrázného domku údolní nádrže Hamry*
- (14) *„Adámkův den“ v Hlinsku (1910) – oslava Adámkových sedmdesátin*
- (15) *„Adámkův den“ v Hlinsku (1910) – oslava Adámkových sedmdesátin*
- (16) *Hrobka Adámků z Hlinska na hlineckém hřbitově u děkanského kostela Narození Panny Marie v Hlinsku*
- (17) *Adámkův odkaz v názvu jedné z hlavních hlineckých ulic protínajících střed města*

**Příloha č. 1: Seznam přednášek, které Karel Adámek absolvoval během
II. semestru na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze³⁵³**

Právn. Fak.
Nationál.
I. Sem. (kolikátý?)

Jméno a příjmení	Karel Adámek		
Země a místo narození, stáří, náboženství, obec domovská	čechy; Hlinsko; 19. 3. 1868.; Katolík; Hlinsko		
Jazyk mateřský	český jazyk		
Obydli	Myslíkova ulice č. 4. n. posch. III.		
Jméno, stav a obydlí otce	Karel Adámek, okr. starosta ve Hlinsku		
Jméno, stav a obydlí poručníkovo			
Učiliště, na němž studující posledního půlletí byl	c. k. česká univerzita Karlo-Ferdinandova.		
Požívá uděleného od	(stipendia, nadání) v sumě	zl.	kr.
	dne	188	č.
Čím se studující prokazuje, aby imatrikulován aneb zapsán byl. Z listiny budiž vypsáno datum a číslo.	index lectionum.		
Seznam přednášek, které studující slyšeti má.			
Předmět	Kolik hodin týdně	Jméno docenta	Vlastnoruční podpis studujícího
Řecké i právní dějiny německé	5	R. prof. Dr. Hanel	K. Adámek
O držení dle práva římského	1	R. prof. Dr. Randa	K. Adámek
Pandekt část všeobecná	5	N. ř. prof. Dr. Šupecký	K. Adámek
Pandekt část zvláštní	9	N. ř. prof. Dr. Heyrovský	K. Adámek
Německé právo dědictvé (Publicum)	1	R. prof. Dr. Hanel	K. Adámek

³⁵³ MMG Hlinsko, fond RAA.

Příloha č. 2: Rozpis jednotlivých volebních období a kandidatur Karla Adámka v rámci voleb do poslanecké sněmovny říšské rady³⁵⁴

Volební období	Kandidatura za venkovský okres	Zvolen	Konal slib
1879–1885	Rychnov nad Kněžnou, Kostelec nad Orlicí, Žamberk, Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto, Skuteč	28. 6. 1879	7. 10. 1879
1885–1891	Rychnov nad Kněžnou, Kostelec nad Orlicí, Žamberk, Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto, Skuteč	1. 6. 1885	22. 9. 1885
1891–1897	Rychnov nad Kněžnou, Kostelec nad Orlicí, Žamberk, Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto, Skuteč	2. 3. 1891	19. 4. 1891
1897–1900	Litomyšl, Polička, Hlinsko, Vysoké Mýto, Skuteč, Rychnov nad Kněžnou, Kostelec nad Orlicí, Žamberk, Ústí nad Orlicí	12. 3. 1897	30. 3. 1897

Příloha č. 3: Členství Karla Adámka ve výborech poslanecké sněmovny říšské rady³⁵⁵

Název výboru	Datum zvolení do daného výboru
Výbor pro změnu knihovního zákona	24. 10. 1879
Daňový výbor	23. 1. 1880 – 19. 1. 1883
Živnostenský výbor	27. 1. 1882, opětovně 9. 10. 1885, 20. 4. 1891, 10. 11. 1898, 28. 10. 1899
Výbor pro poradu o návrzích Dr. Granitsche o umělých vínech	24. 1. 1882
Stálý živnostenský výbor	22. 3. 1893 – 13. 12. 1893
Výbor pro komory dělnické (předsednictví)	10. 2. 1887
Výbor pro uspořádání ankety o dodávkách vojenských	19. 3. 1889
Správní výbor	19. 6. 1891
Sociálněpolitický výbor	10. 11. 1899

³⁵⁴ Fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiálle k životopisu K. Adámka.

³⁵⁵ Tamtéž.

**Příloha č. 4: Rozpis jednotlivých volebních období a kandidatur Karla Adámka
v rámci voleb do zemského sněmu Království českého³⁵⁶**

Volební období	Kandidatura za venkovský okres	Zvolen	Složil poslanecký slib
VI. (1881–1882), doplňovací volby	Kolín, Kouřim, Uhlířské Janovice	22. 8. 1881	26. 9. 1881
VII. (1883–1889)	Kolín, Kouřim, Uhlířské Janovice	28. 6. 1883	9. 7. 1883
VIII. (1889– 1894)	Lanškroun, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová	5. 7. a 29. 7. 1889	11. 10. 1889
IX. (1895–1901)	Lanškroun, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová	22. 11. 1895	30. 12. 1895
X. (1901–1907)	Lanškroun, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová	11. 10. 1901	30. 12. 1901
XI. (1908–1913)	Lanškroun, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová	6. 3. 1908	19. 9. 1908

³⁵⁶ Fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiálle k životopisu K. Adámka.

Příloha č. 5: Členství Karla Adámka v komisích zemského sněmu³⁵⁷

Název komise	Funkce	Období působnosti
Komise pro návrh poslance Tauscheho v krizi obilní	Zapisovatel	2. 10. 1884
Komise reklamační pro přípravu k volbám komisí reklamačních	Náměstek předsedy	29. 9. 1881
Komise rozpočtová	Tříkrát zvolen náměstkem předsedy: 8. 3. 1892, 2. 1. 1894 a 11. 1. 1896.	Zvolen opakovaně: 27. 9. 1882, 7. 7. 1883, 10. 9. 1884, 26. 11. 1885, 10. 12. 1886, 25. 11. 1887, 11. 9. 1888, 12. 10. 1889, 5. 3. 1892, 29. 12. 1893, a 9. 1. 1896.
Komise správní pro vládní předlohu za příčinou dobrozdání o reformě správy	Zapisovatel	26. 9. 1881
Komise pro vyvazovací záležitosti	Zapisovatel	9. 7. 1883
Komise pro zemský fond pojišťovací		5. 1. 1888
Komise živnostenská	(od 21. 1. 1896 předseda)	17. 1. 1896
Komise k revizi katastru daně pozemkové dle zákona říšského z 1. 1. 1895		15. 2. 1895 (za okres chrudimský)

³⁵⁷ Fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiálle k životopisu K. Adámka.

Příloha č. 6: Členství Karla Adámka v zemských komisích během jeho působení v zemském výboru³⁵⁸

Název komise	Období působnosti
Komise k obnově Karlova Týna	7. 8. 1886 – 18. 9. 1911 (zrušena výnosem ministerstva)
Archeologická / Uměleckoprůmyslová komise	15. 1. 1895 – 13. 12. 1909
Statistická komise	20. 10. 1897 – 16. 10. 1907 (rezignoval)
Výbor ústavu penzijního pro členy KČ divadla zemského	20. 9. 1905 (nerezignoval)
Zemská komise pro záležitosti révokazu	12. 10. 1898 – 20. 1. 1904 (rezignoval)
Zemská komise pro úpravu řek v KČ (pozice zástupce ZV)	1. 4. 1903 – 11. 1. 1918 (de facto členem do smrti, nerezignoval)
Holdovací deputace k J. V. císaři	
Odbor Moderní galerie pro Království české	10. 7. 1902 – 12. 4. 1904

³⁵⁸ Po roce 1896 již nemohl být Karel Adámek jako přisedící zemského výboru KČ volen přímo do komisí zemského sněmu a veškerou svou činnost tedy soustředil na komise zemského výboru. Jako přisedící zastupoval zemský výbor (dále jen ZV) při mnohých sjezdech, anketách a schůzích. Výbor zastupoval např. v poradách o pojištění proti škodám z ohně a krupobití, na I. rakouském sjezdu k ochraně dítěte, při zahájení okresní hospodářské a průmyslové výstavy v Chrudimi, či se účastnil IV. sjezdu rakouských ústavů pro zvelebování živností v Praze v roce 1908. Fond RAAH, kart. 102, Rukopisy K. V. Adámka, Materiálie k životopisu K. Adámka.

Příloha č. 7: Obrazová příloha

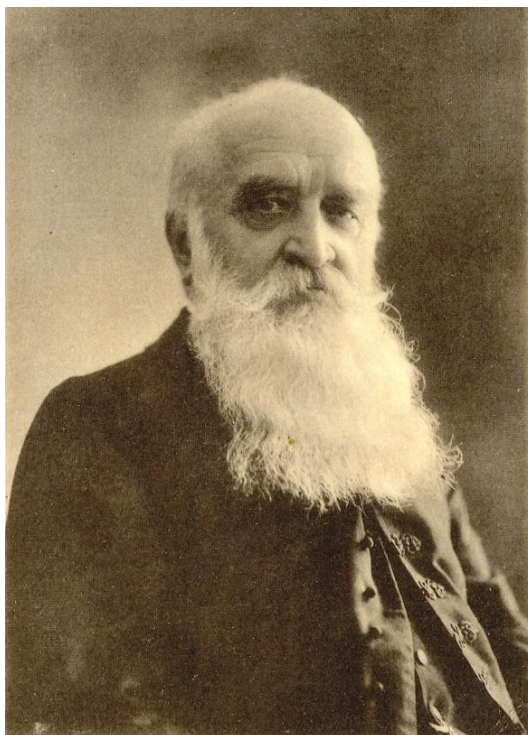
(1) Rodný dům Karla Adámka (podoba k roku 1840 dle malby Fr. Kavána)³⁵⁹

(2) Dům Adámkových v první pol. 20. stol.³⁶⁰

³⁵⁹ MMG Hlinsko, fond RAA.

³⁶⁰ MMG Hlinsko, fond RAA.

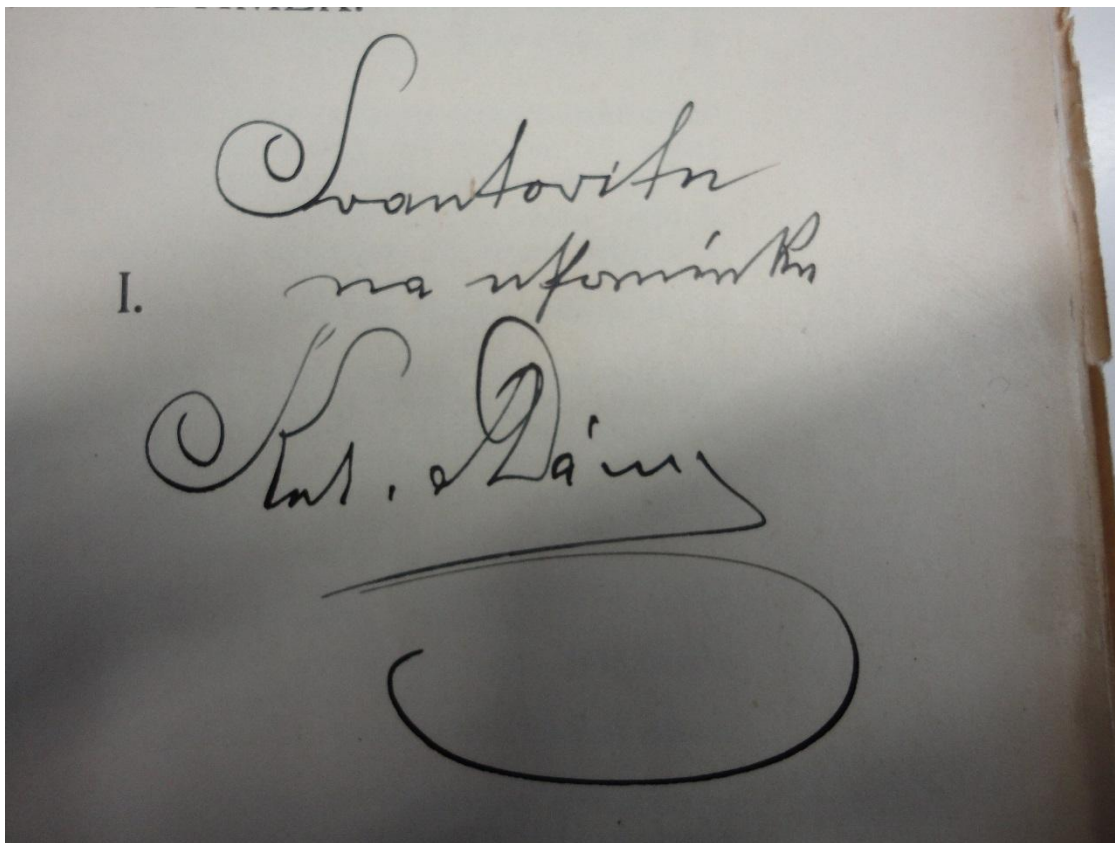
(3) Reprezentativní dobová fotografie Karla Adámka (nedatováno, cca kol. r. 1900)³⁶¹
(4) Karel Adámek s chotí Terezií (rozenou Štulíkovou) (nedatováno)³⁶²

(5) Karel Adámek s rodinou (1913); Zleva: Jaroslav Adámek, Terezie Adámková, Bohumil Adámek, Karel Adámek, Karel Václav Adámek a Miloš Adámek³⁶³

³⁶¹ MMG Hlinsko, fond RAA.

³⁶² MMG Hlinsko, fond RAA.

(6) Podpis Karla Adámka³⁶⁴

(7) Budova muzea okresu hlineckého (založeno 1874) (nedatováno)³⁶⁵

³⁶³ *Rodina Karla a Terezie Adámkových spolu se syny.* Regionální muzeum v Chrudimi. Fotografie, lok. D54, inv. č. fot. 1420, 1913.

³⁶⁴ MMG Hlinsko, fond RAA. Doslova: „Svantovítu na upomínku Karel Adámek“ (nedatováno).

(8) Členská legitimace Karla Adámka v rámci klubu NSS (1905)³⁶⁶

(9) Účastníci lukařského běhu v Hlinsku (1905) – Karel Adámek uprostřed³⁶⁷

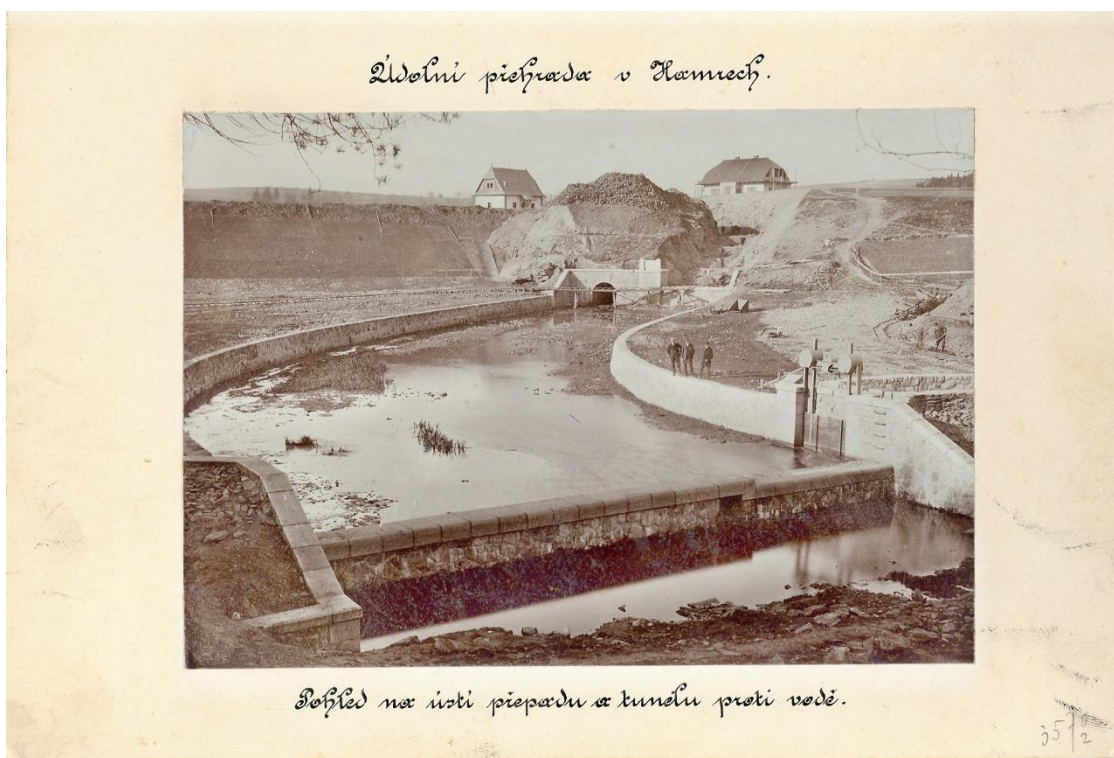
³⁶⁵ MMG Hlinsko, fond RAA.

³⁶⁶ NA Praha, fond RAAH, kart. 1, Osobní doklady.

³⁶⁷ MMG Hlinsko, fond RAA.

(10) Stavba Hamerské přehrady, první výstřel (1907) – Karel Adámek uprostřed³⁶⁸

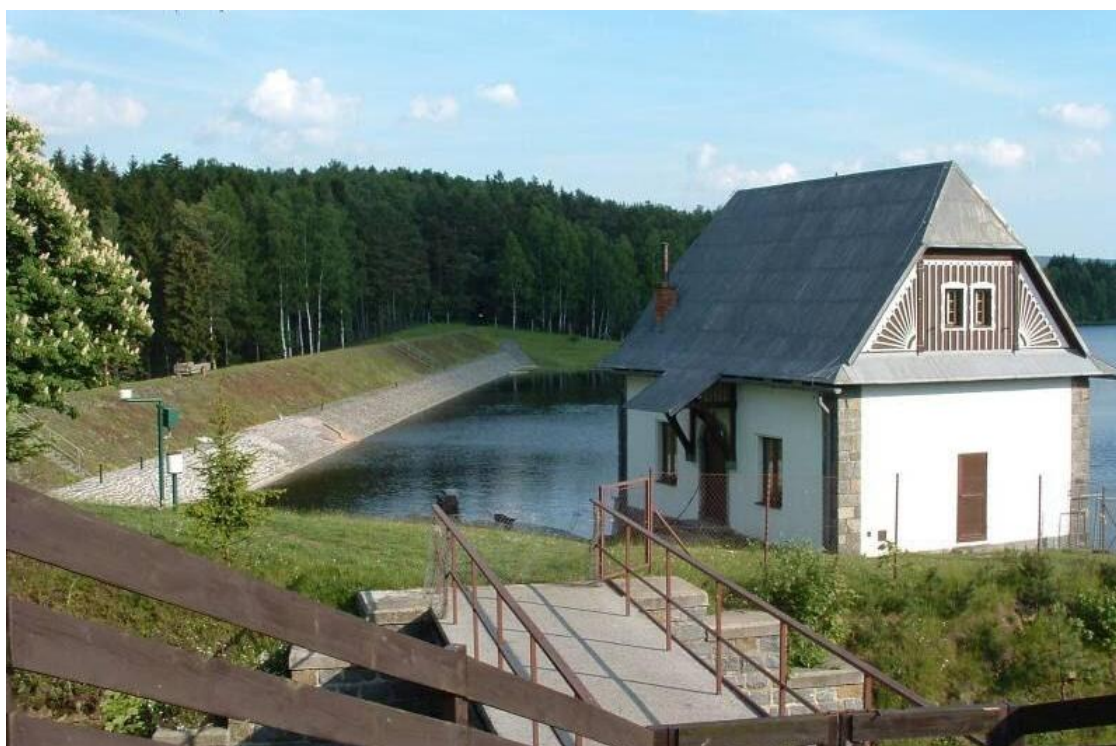
(11) Odtoková štola, přeprad a Petrův jez (Hamerská přehrada v době výstavby)³⁶⁹

³⁶⁸ MMG Hlinsko, fond RAA.

³⁶⁹ MMG Hlinsko, fond RAA.

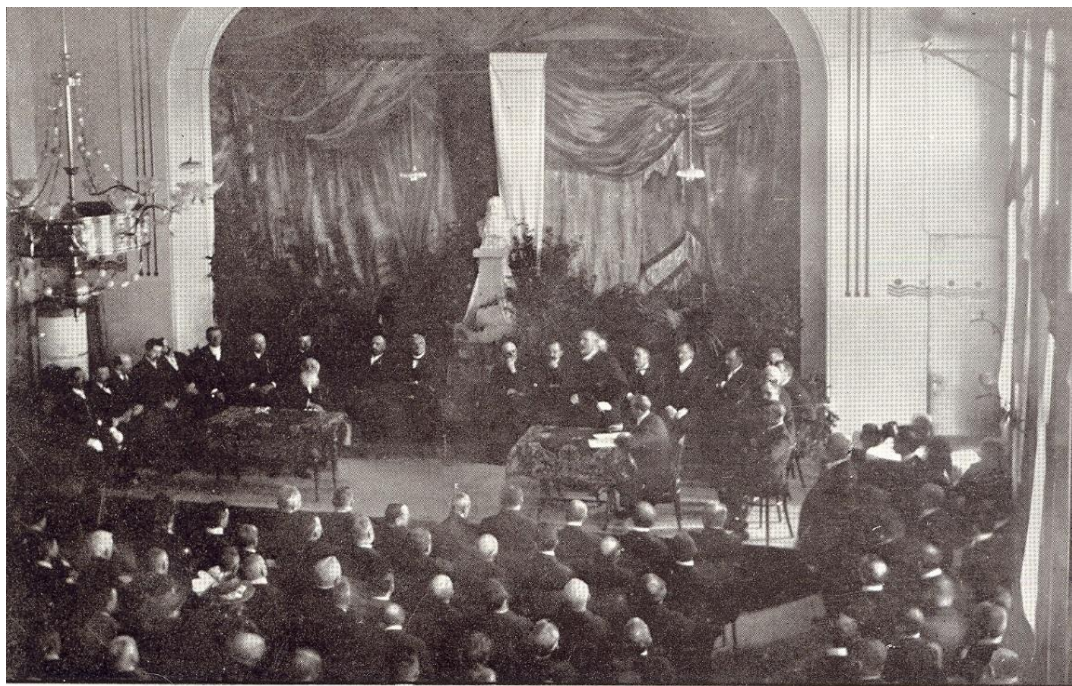
(12) Soudobý letecký pohled na Hamerskou přehradu na Chrudimce³⁷⁰

(13) Dnešní podoba hrázného domku Hamerské přehrady³⁷¹

³⁷⁰ Hamerská přehrada a Studnice. In: <http://foto.mapy.cz/original?id=66076> [cit. 24. 04. 2016].

³⁷¹ Hamerská přehrada. In: <http://foto.mapy.cz/original?id=2658> [cit. 24. 04. 2016].

SLAVNOST ADÁMKOVA „DNE“ V HLINSKU 13. BŘEZNA 1910.

(14) „Adámkův den“ v Hlinsku (1910) – oslava Adámkových sedmdesátin³⁷²

DIVADELNÍ SÁL „POKROKU“ O ADÁMKOVU DNI.

(15) „Adámkův den“ v Hlinsku (1910) – oslava Adámkových sedmdesátin³⁷³

³⁷² *Adámkův den*. Hlinsko 1910, s. 48.

16) Rodinná hrobka Adámků (hřbitov kostela Narození Panny Marie v Hlinsku)³⁷⁴

17) Adámkův odkaz v názvu jedné z hlavních hlíneckých ulic protínajících střed města³⁷⁵

³⁷³ Tamtéž, s. 53.

³⁷⁴ Foto: Martina Pospíšilová [26. 04. 2016].

³⁷⁵ PAVLIŠ, Martin (soukromý autorův archiv): *Adámkova ulice v Hlinsku*. In: Hlinsko dnes vzdá hold nejslavnějšímu rodu města, Chrudimský deník, č. 136, 12. 6. 2009. Dostupné online: http://chrudimsky.denik.cz/galerie/adamkovi_hlinsko.html?mm=1317580 [cit. 24. 04. 2016].